

7

80

საქართველოს
საზოგადოებრივი

ბათუმის მუზეუმი „საბავშვო საპარტიზო“
თბილისი — 1967

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ნარიალა ღაშით

ფერდი ფოტო სენგაზ ფერცხესანიძისა.

სერია: „მატიერიალური კულტურის ძეგლები“

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ქეკელი ქუთხარი

10.418

კრიბული მცნამბა

ენობალია, რომ ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციამდე მატერიალური კულტურის ძველთა გამოვლინებისა და დაცვის საქმე მხოლოდ ცალკეულ პირთა, მოწინავე, პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანთა საზრუნავს შეადგენდა.

მეფის მთავრობას საამისოდ არც სახელმწიფო ორგანო, და არც სურვილი გააჩნდა.

კულტურის ძველთა დაცვა კომუნისმის მშენებელი საზოგადოების ღვიძლი საქმეა — იგი საბჭოთა ხანის წამოწყებაა. ეს ყოველად კანონზომიერიცაა; ეპოქის მემკვიდრე ამ სახელს ვერ შეიღივსებდა, თუ ის მემკვიდრეობას ვერ მოუვლიდა.

საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებისთანავე პარტიამ და მთავრობამ ჯეროვანი ყურადღება მიაქცია ამ საქმეს და ჩვენს რესპუბლიკაში კულტურის ძველთა დაცვის სახელმწიფო ორგანო შეიქმნა. ეს იყო საქ. სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული სიძველეთა დაცვის კომიტეტი.

ძველთა გამოვლინების, დაცვისა და პროპაგანდის საქმეს განსაკუთრებით შეეცა ყურადღება დიდი სამამულო ომის შემდეგ. კულტურის ძველთა შესწავლის საკითხში დაგროვდა დიდი გამოცდილება, მაგრამ ეს საკმარისი არ იყო.

საჭირო გახდა ისეთი დაწესებულების შექმნა, რომელიც უშუალოდ მრავალჭარტებილ გამოვლილ ძველების აღდგენა-გამაგრებაზე, მათ კონსერვაციაზე იზრუნებდა.

ამ მიზნით, 1950 წ. კულტურის სამინისტროს კულტურის ძველთა დაცვისა და საზვითი ზედოვნების სამმართველოსთან იქმნება სსეც. სამეცნიერო სარესტავრაციო საწარმოო სახელოსნო.

შემდგომი საფეხური კულტურის ძველთა დაცვის საქმეში ჩვენი აწინდელი ხანაა. იზრდება ჭაბუკი საბჭოთა საზოგადოებრიობის როლი, მოსახლეობის ფართო ფენების აქტიუობა. სახელმწიფოს ზოგიერთი ფუნქცია თანდათანობით გადადის საზოგადოების განმგებლობაში, რაც მმართველობის საერთო სახალხო საქმედ გადაქცევაზე მტყუყვებებს. ამის ნათელი დადასტურებაა ჩვენს რესპუბლიკაში, პირველად საბჭოთა კავშირში, 1959 წ. საქართველოს კულტურის ძველთა დაცვის საზოგადოების შექმნა.

წინამდებარე კრებულში მეთხველი გაეცნობა მასალებს ამ დაწესებულებათა საქმიანობის შესახებ; საზოგადოების ადგილობრივი საბჭოების მუშაობის ანგარიშს. იქვე — რეპრტიის ქვეშ „იმ ქართულნიან დღეთა მატთანე“, დაბეჭდილია სტატეები — თბილისის, ქუთაისის, ხაშურის, ზიათურის, გურიისა და კასპის რევილუციური წარხულის შესახებ.

გ ა მ მ დ ი ს ს ა ზ ო გ ა დ ო ე ა რ ი ბ ს ა წ ყ ი ს ა ზ ზ ა

ს ა რ დ ა ჯ ე ნ ი ო კ ო ლ ე ბ ი ა : შალვა ამირანაშვილი, ანდრია აფსაჩიძე, მახტან ბერიძე, ლევან გომთა, ლადო გუდიაშვილი, ოთარ თათაძე, თეიმურაზ კანდელაკი, ირაკლი ჯაბარიაშვილი, ნიკო კაცხოვანი, ლევან მატარაძე, ოთარ სანუაშვილი, ზაირა სტურუა (მ/გ. მდივანი), გიორგი ჩიბანი, გიორგი ჩუბინაშვილი, მახტან დინუაძე, ლევან ხიფიაშვილი.

თეიმურაზ კანდელაკი

სახელი ხელოვნებისა და ძეგლთა დაცვის
სამმართველოს უფროსი

სახელმწიფოებრივი ზრუნვით გარემოცულნი

ქართველ ხალხს სრული უფლებით შეუძლია იამაყოს თავისი მრავალსაუკუნოვანი ისტორიით და ამ ისტორიის უტყვი და ამავე დროს მჭერმეტყველი მიწებებით. — კულტურის ძეგლებით. ჩვენი არქიტექტურის, კედლის მხატვრობის, ჭედური ხელოვნების, კერამიკის და ხელნაწერების ნიმუშები ღირსეულად უმწევენებენ მხარს ქართული ლიტერატურისა და მუსიკის ჩვენამდე მოღწეულ ბრწყინვალე ნაწარმოებებს.

საქართველომ ხომ თავისი მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე ბევრი შემოსევა და დარბევა განიცადა. ამას თან სდევდა მთელი ქალაქების და სოფლების ნგრევა და აწიოკება. იღუპებოდა კულტურის უძვირფასესი ძეგლებიც. იმას კი რაც მტრისაგან დარბევას გადაურჩა, დრო და მოუვლელიობა აჩენდა თავის კვალს. დღემდე შემორჩენილ ქართველ ოსტატთა მიერ შექმნილი შედევრები ნათლად მეტყველებს ჩვენი წინაპრების მაღალ კულტურასა და შემოქმედებით უნარზე.

საქართველოს მიწამ თავის მცირე ტერიტორიაზე ათასობით ძეგლი შემოინახა: ნაქალაქარები, გამოქვაბულთა კომპლექსები, ტაძრები და სხვა საკულტო ნაგებობანი, ციხე-სიმაგრეები, სასახლეები, ხიდები, საცხოვრებელი სახლები და სხვა. მათი უმრავლესობა ისეთ მდგომარეობაშია, რომ აუცილებელ შეკეთებას, გამაგრებასა და კეთილმოწყობას მოითხოვს. ყველა მათგანის, ან თუნდაც უმნიშვნელოვანესი ძეგლების ჯეროვან წესრიგში მოყვანა, დიდ დროს, თანხებს და ენერჯიას მოითხოვს და მხოლოდ თანდათანობითი და სერიოზული მუშაობის შედეგად შეიძლება ძეგლების შესწავლა, მოვლა-პატრონობა და უვნებლად გადაცემა შთამომავლობისათვის, ეს ჩვენი ხელოვნების მომავალი განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საწინდარია და ყველა შეგნებული მოქალაქის წმინდა მოვალეობა.

თუ წინათ, რევოლუციამდე, ძეგლთა შესწავლა და მოვლა ცალკეულ ენთუზიასტთა საქმე იყო, დღეს მას სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა მიენიჭა. პარტიამ და ხელისუფლებამ საბჭოთა სახელმწიფოს დაარსების დღიდანვე მიაქცია ყურადღება ხალხის კულტურის ამ უმნიშვნელოვანეს მხარეს. ვ. ი. ლენინის ინიციატივით 1918 წლის 14 აპრილს გამოიცა სახკომსაბჭოს დეკრეტი „რესპუბლიკის ძეგლების შესახებ“, სადაც კულტურის ძეგლები ხალხის ხელშეუხებელ საკუთრებად იყო გამოცხადებული.

ჩვენს რესპუბლიკაშიაც კულტურის ძეგლთა დაცვას საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისთანავე ეყრება საფუძველი. რევოლუციის პირველ წლებში იყო შემთხვევები, როცა საკულტო ნაგებობებში მხოლოდ ეკლესიას, — რელიგიას

საყრდენს ხედავდნენ და ეს გარკვეულ საფრთხეს უქმნიდა ქველბეს. საბჭოთა მთავრობის მიერ დროზე იქნა მიღებული ზომები ამ საშიში მდგომარეობის თავიდან ასაცილებლად.

ქველთა დაცვას, ისევე როგორც ყველა ახალ საქმეს, დასაწყისში ზეერი ხარვეზი გააჩნდა, მაგრამ თანდათან მას მეცნიერული საფუძველი ეყრება სულ უფრო სრულყოფილი ხდება მისი ორგანიზაციული ფორმები.

პირველ ხანებში, ძირითადად კულტურის ქველების აღრიცხვა და ფიქსაცია (აზომვა, ფოტოგადაღება) ტარდებოდა და მხოლოდ ერთეული შემთხვევები იყო ქველების გამაგრებისა.

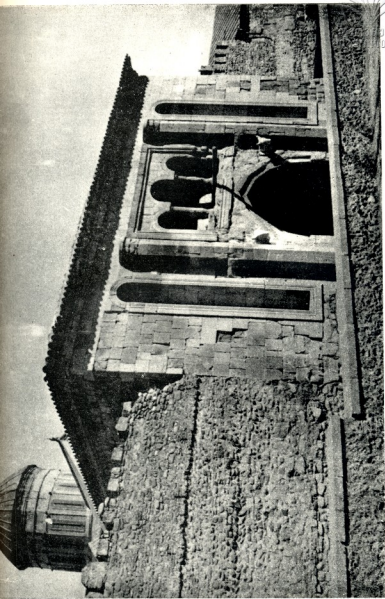
1930-იანი წლების მეორე ნახევარში რუსთაველის იუბილესთან დაკავშირებით, საკავშირო მთავრობის მიერ გამოტანილი დადგენილების საფუძველზე, ჩატარებულ იქნა მნიშვნელოვანი მუშაობა, როგორც ცალკეული ქველების, ისე მთელი კომპლექსების (დმანისი, ბოლნისი, გუდარეხი) შესწავლის მიზნით, რითაც ფაქტიურად საფუძველი ჩაეყარა ქველთა მეცნიერულ დაცვას. ამავე ხანებში დაიწყო მცხეთისა და თრიალეთის ქველების შესწავლაც, რის შედეგად მრავალი ფრიად მნიშვნელოვანი კულტურის ქველი იქნა გამოვლინებული. ამ მასალამ მნიშვნელოვნად გააფართოვა ჩვენი წარმოდგენა ქვეყნის ისტორიისა და მის მატერიალურ კულტურის შესახებ.

ქველთა დაცვის ხელმძღვანელობა იმ ხანად საქართველოს სსრ სახკომსაბჭოსთან არსებულ სიძველეთა დაცვის კომიტეტს ევალებოდა, რომელიც 1938 წლიდან სახკომსაბჭოსთან არსებულ ხელოვნების საქმეთა სამმართველოს სისტემაში იქნა შეყვანილი. 1944 წლიდან ამ საქმეს საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული არქიტექტურის საქმეთა სამმართველოს ქველთა დაცვის განყოფილება ხელმძღვანელობს. ამ დროსაც მუშაობა კვლავ ქველთა ფიქსაციის და შესწავლის ხაზით ვრძელდებოდა. დიდი სამამულო ომის დამთავრების შემდეგ, თანდათანობით გაიშალა სამუშაოები ქველების აღდგენა-გამაგრების მიმართულებით.

1948 წელს საბჭოთა კავშირის მინისტრთა საბჭომ გამოსცა დადგენილება, რომელსაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა კულტურის ქველთა დაცვის გაუმჯობესებისათვის. ეს იყო ეტაპი, რომელმაც ახალი ორგანიზაციული ფორმები დასაბა და მნიშვნელოვნად წასწია წინ ქველების მოვლა-პატრონობისა და მეცნიერულ საფუძველზე დამყარებული აღდგენა-გამაგრების საქმე.

ამ დადგენილების თანახმად ქველების დაცვა და მოვლა-პატრონობა უშუალოდ მშრომელთა დეპუტატების ადგილობრივი საბჭოების აღმასკომებს დაევა. ისინი პასუხისმგებელნი გახდნენ ქველების ხელშეუხებლობისა და მათი უკუროვნად შენახვისა.

ამავე დადგენილების საფუძველზე 1950 წლის მაისში საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ არქიტექტურის საქმეთა სამმართველოსთან შეიქმნა სპეციალური სამეცნიერო-სარესტავრაციო საწარმოო სახელოსნო, არქიტექტურის ქველებზე აღდგენა-გამაგრებითი და ამასთან დაკავშირებული კვლევით სამუშაოთა ჩასატარებლად. შეიქმნა აგრეთვე საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან არსებული ქველთა დაცვის სამეცნიერო-მეთოდური საბჭო, რომელსაც დაევა ქველების დაცვით სამუშაოთა სამეცნიერო-მეთოდური ხელმძღვანელობა.

სვეტიცხოვლის კარიბჭე (XI ს.) რესტავრაციის შემდეგ

საქართველოს
განათლების

საქართველოს განათლების (X) მუზეუმის ფოტო-ბანკი

ამ ღონისძიების დადებითი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობდა, რომ ბოლო მოვლო კულტურის ძეგლების დაცვის ხელმძღვანელობის დანაწილებას სხვადასხვა უწყებებს შორის. აღსანიშნავია ისიც, რომ კულტურის სამინისტროს განკარგულებაში აღვიდა თავისი ორგანოები კულტურის განყოფილებებისა და კულტურულ საგანმანათლებლო დაწესებულებათა სახით, რომელთაც შეუძლიათ და ევალებათ კიდევ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანონ ძეგლთა დაცვის საქმეში.

სახვითი ხელოვნებისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის სამმართველო და მისი საეციალური სამეცნიერო-სარესტავრაციო სახელოსნო წლების განმავლობაში ეწევიან ძეგლების აღდგენისა და გამაგრების საქმეს. უკვე ჩამოყალიბდა გარკვეული მეთოდი მუშაობისა. უშუალოდ ძეგლებზე სარესტავრაციო სამუშაოებს წინ უძღვის სერიოზულ კვლევით სამუშაოზე დამყარებული პროექტის შედგენა. ეს პროექტი განიხილება სახვითი ხელოვნებისა და ძეგლთა დაცვის სამმართველოს სამეცნიერო საბჭოზე, ხოლო შემდეგ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან არსებულ კულტურის ძეგლთა დაცვის სამეცნიერო-მეთოდურ საბჭოს მიერ. მხოლოდ ასეთი შეთანხმების შემდეგ იწყება ძეგლზე სარესტავრაციო სამუშაოთა წარმოება. აღდგენილი ან შეკეთებულია ქართული კულტურის ისეთი მნიშვნელოვანი ძეგლები, როგორიცაა წრომი, სამწევრისი, წარქოლი, ჯვარპატიოსანის სოფ. ქსოვრისთან, ალავერდი, ნეკრესი, იყალთო, გურჯაანის ყველაწმინდა, ძველი შუამთა, გელათის კარიბჭე, გეგუთი, ანჩისხატი და როსტომის აბანო თბილისში; თავიდან იქნა აცილებული კატასტროფა ვარძიაში სამრეკლოსა და საღვინოს უბნებზე; კეთილმოეწყო მცხეთის ჯვრის, სამთავროს, გეგუთის, გელათის და იყალთოს ტერიტორია; რადიოფიციერებულაა მცხეთის ჯვარი და გელათი, სადაც ძეგლის დათვალიერება ძველ ქართულ საგალობელთა ფონზე ხდება. გამაგრდა კედლის მხატვრობა ატენში, მარტვილში; წალენჯიხაში, ხობში, მანგლისში; უაღრესად მნიშვნელოვანი სამუშაო მიმდინარეობს ალავერდში კირით დაფარულ და აქამდე უცნობ მხატვრობის გამოსავლინებლად, მთავრდება ყინწყისის ფერწერის გამაგრება. მიმდინარეობს სარესტავრაციო სამუშაოები უფლისციხეში, წილკანში, პატარა ონში, დავით გარეჯაში, ატენში, ბაგრატიან ტაძარზე, გელათის სამრეკლოზე და სხვა ძეგლებზე. რთული და მძიმე სამუშაო იქნა შესრულებული ვაკის პარკის ტერიტორიაზე თიანეთის სიონისა და აკლდამის გადმოსატანად და აღსადგენად.

საქართველოს ძეგლთა დაცვის საზოგადოების სახსრებით აღდგენილ იქნა სვეტიცხოვლის კარიბჭე, გრემი, ხობი, წალენჯიხა, შემოქმედი, მიმდინარეობს სამუშაოები ქვათახევში, კვეტრაზე, წულუკიძეში.

მაგრამ მხოლოდ ძეგლთა დაცვის ორგანოთა მოღვაწეობა ვერ გასწვდება მთელს საქართველოში გაბნეულ კულტურის ძეგლთა მოვლა-პატრონობას, თუ მას ჩვენი საზოგადოებრიობა არ შეეშველა, თუ ყველა მოქალაქემ, თუ სოფლის მცხოვრებმა არ შეიგრძნო ამ საქმის დიდი მნიშვნელობა, ის, რომ ძეგლების პატრონობა, მათი მოვლა ეროვნული სიამაყის, პატრიოტიზმის გამოვლინების ერთ-ერთი საუკეთესო საშუალებაა და არ იდო ვალად ხელის შეწყობა სახელმწიფო ორგანოებისათვის ამ დიდ და საპატიო საქმეში.

ძეგლების პოპულარიზაციისა და მათი მოვლის საქმეში მოსახლეობის ფართე წრეების ჩართვის მზრივ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა შოთა რუსთაველის იუბილესადმი მიძღვნილ ძეგლების მოვლა-პატრონობის და მათი შესწავლა-პრო-

პავანდისათვის გაწეულ სამუშაოთა რესპუბლიკურ დათვალიერებას. ეს დათვალიერება კულტურის სამინისტრომ საქართველოს ალკ ცენტრალურ კომიტეტთან, განათლების სამინისტროსა და საქართველოს ძეგლთა დაცვასთან ერთად ჩატარა. მასში მონაწილეობა მიიღო სკოლებისა და სხვა სასწავლო დაწესებულებების, ქარხნების, ფაბრიკების, საბჭოთა მეურნეობების, კოლმეურნეობათა კოლექტივებმა და აგრეთვე ინდივიდუალურმა მონაწილეებმა. დათვალიერების პერიოდში 1955 წლის ივლისიდან 1956 წლის სექტემბრამდე ჩატარდა დიდი და მრავალფეროვანი სამუშაო, ტარდებოდა ექსკურსიები და მოხსენებები, დაიწერა ნარკვევები. კეთილმოეწყო ძეგლების ტერიტორია, ჩატარდა ძეგლების სარემონტო და დასაცავი ღონისძიებანი. ორგანიზაციათა, კოლექტივებმა და ინდივიდუალურმა მონაწილეებმა, რომელთაც განსაკუთრებით გამოიჩინეს თავი. დაჯილდოვდნენ ფასიანი პრიზებითა და სიგელებით. მათ შორის არიან ქუთაისის ელექტრომექანიკური ქარხანა, ქობულეთის რაიონის სოფ. ლელვას კოლმეურნეობა, თელავის პედაგოგიური ინსტიტუტი, გრემის საშუალო სკოლა, ჭიათურის ბავშვთა სახლი, თბილისის 51-ე და 58-ე სკოლები, ინჟ. გიუტაშვილი, დოც. გვენცაძე, პედაგოგი ვ. მინდორაშვილი, სტუდენტი დ. ალექსანდრია, პენსიონერი ს. ქარსელაძე და სხვები.

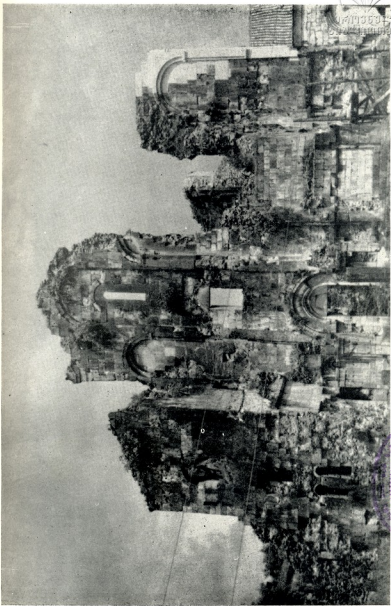
ძეგლებისა და მათი აღდგენა-გამაგრებისათვის წარმოებულ სამუშაოთა პოპულარიზაციისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა დიდ გამოფენასაც, რომელიც რუსთაველის დღეებში მოეწყო თბილისში სახალხო მეურნეობის მიღწევათა გამოფენის მთავარ პავილიონში. აქ, მოსახლეობას და ჩვენს უცხოელ სტუმრებსაც საშუალება ჰქონდათ გაეცნობოდნენ ქართული კულტურის უმნიშვნელოვანეს ძეგლებს და უმთავრეს სარესტავრაციო სამუშაოებს. ეს გამოფენა მოსკოვში იქნა გადატანილი და ა/წ. 12 სექტემბერს გაიხსნა შრუსუვის სახელობის ცენტრალურ არქიტექტურულ მუზეუმში.

მნიშვნელოვან დახმარებას უწევენ სამმართველოს ადგილობრივი საბჭოების ზოგიერთი აღმასკომები და რესპუბლიკის სხვადასხვა უწყებები და ორგანიზაციები. ასე მაგალითად, იყალთოს კომპლექსის კეთილმოწყობის სამუშაოების დიდი ნაწილი, თელავის რაილმასკომის მიერ ორგანიზებულ კოლმეურნეთა, მოსწავლე და სტუდენტი ახალგაზრდობის მიერ იქნა შესრულებული. რაილმასკომის მიერ გამოყოფილი თანხებით შეკეთდა: გორის რაიონში, — „ნიქოზი“, ხაშურის რაიონში „იტრია“, ხარაგაოულის რაიონში „ბორითი“, საჩხერის რაიონში „ჭალა“ და „სავანე“, მესტიის რაიონში, — კოშკები და ეკლესიები. ახალციხის რაილმასკომის თანხებით ჩატარდა სამუშაოები აწყურის ტაძარსა და ასპინძის ციხეზე: გზატკეცილების მთავარმა სამმართველომ და მისმა ადგილობრივმა ორგანოებმა გაიყვანეს გზები: ნეკრესისაკენ, იყალთოში, ძველ შუამთაში, კეთილმოაწყვეს გზა ალავერდისაკენ. განსაზღვრულია გზის გაყვანა დავით გარეჯაში. წყალთა მეურნეობის სამინისტრომ წყალსადენი მიიყვანა დავით გარეჯის „ლაერას“ კომპლექსთან. სერიოზულ დახმარებას უწევენ სამმართველოს თავისი კონსულტაციით საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სამშენებლო მექანიკისა და სეისმომედეგობის ინსტიტუტისა და სამშენებლო მასალების სახელმწიფო ინსტიტუტის თანამშრომლები.

უკანასკნელ წლებში გარკვეულა მუშაობა ჩატარდა ჩვენი რესპუბლიკის

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ

Շիրակի մարզի Անի քաղաքի Սուրբ Գրգորյան եկեղեցու մնացորդները (XIX դար)

ისტორიულ რევოლუციური ძეგლების გამოვლინების, მათი სიების დაზუსტების და ტექნიკური მდგომარეობის შემოწმების მხრივ. აღრიცხულია რევოლუციური ნოქრაობასთან დაკავშირებული ადგილები. ეს მუშაობა მომავალშიც გაგრძელდება.

ბევრი რამ გაკეთდა ძეგლთა მოვლა-პატრონობის მხრივ, მაგრამ კიდევ მეტი გასაკეთებელია. მზრუნველ ხელს ელიან ისეთი პირველხარისხოვანი ძეგლები, როგორცაა ვაჩნაძიანის ყველაწმინდა, რკონი, საორბისი, ხცისი, კუმურდო, ბეღია და არაერთი სხვა. ჯერ კიდევ ბევრია გასაკეთებელი ვარძიის, უფლისციხის და დავით გარეჯის კომპლექსების გასამაგრებლად და მოსაწესრიგებლად. ყურადღება აკლია ჩვენი მთის არქიტექტურას, — სვანეთს, მთათუშეთს, ხევსურეთს. ჩვენს წინაშე მდგომ ამოცანათა გადასაჭრელად ბევრი საკითხია მოსაწესრიგებელი. სერიოზულ დაბრკოლებას წარმოადგენს ჩვენი ძეგლების უმრავლესობის ძნელად მისასვლელ ადგილებში მდებარეობა, უგზოობა, ადგილებზე კვალიფიცირებული მუშახელის შოვნის შეუძლებლობა და მათი იქ მიყვანის სირთულე, სპეც. სამეცნიერო სარესტავრაციო სახელოსნოს სუსტი ტექნიკური აღჭურვილობა. აღსანიშნავია ისიც, რომ ზოგიერთი რაიონის ხელმძღვანელები ჯერ კიდევ არასაკმარის ყურადღებას იჩენენ ძეგლების მოვლა-პატრონობის მხრივ. კინოსტუდია „ქართული ფილმიც“ ხშირ შემთხვევაში ვერ იჩენს საჭირო სიფრთხილეს ძეგლებზე ფილმების გადაღების დროს. ამის შედეგად რამდენიმე ძეგლი დაზიანდა. ჯერ კიდევ აქვს ადგილი ძეგლების დაზიანებას ზოგიერთი შეუგნებელი ადამიანის მიერ. მაგრამ აღსანიშნავია, რომ ძეგლებისადმი უდიერი დამოკიდებულების მაგალითები სულ უფრო და უფრო კლებულობს და უნდა ვიმედოვნებდეთ, რომ მომავალში ასეთ შემთხვევებს აღარ ექნება ადგილი.

სახვითი ხელოვნებისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის სამმართველო ყველა ღონეს იხმარს იმისათვის, რომ ღირსეულად გაართვას თავი იმ საპატიო მისიის შესრულებას, რასაც მას ხალხი, პარტია და ხელისუფლება ავალებს, იმისათვის, რომ ყველა ხელისშემწყობთან ერთად უზრუნველყოს ჩვენი კულტურის ძეგლების დღევანდელია ქართველი ხალხის შემოქმედებითი ნიჭის სადიდებად.

მაცნოთ სახალხო საქმედ

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუცია, მსოფლიოში იყო პირველი, რომელმაც დაამხო რა ძველი დრომოქმული ექსპლოატატორული წყობილება, თავს იდგა დიდი საქმე, ყოფილიყო მემკვიდრე ყოველივე იმ პროგრესისა, რაც კაცობრიობამ შექმნა საუკუნეების მანძილზე. პარტია ხელმძღვანელობდა ლენინური მითითებებით, რომ სოციალისტური კულტურის შესაქმნელად საჭიროა წარსულის სულიერი მემკვიდრეობის მსოფლიო კულტურის მთელ ფასეულობათა ათვისება და კრიტიკული გადამუშავება, ექსპლოატატორული კლასების რეაქციული იდეოლოგიის, წარსულის გადმონაშთებისა და ცრურწმენების გადაჭრით დაძლევა, მეცნიერული კომუნიზმის იდეების ღრმად დანერგვა მშრომელთა შეგნებაში. ამ საკითხში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა სხვადასხვა ერების სულიერი და მატერიალური ფასეულობათა — ამ ხალხთა შემოქმედებითი გენიის მიერ შექმნილ მემკვიდრეობის დაცვასა და მეცნიერულ შესწავლას.

ცნობილ რუს მწერალ ვ. ზონჩბურევიჩთან საუბარში ვ. ი. ლენინი აღნიშნავდა: *«Всю старину мы должны тщательно охранять не только как памятники искусства, — это само собой, — но и как памятники быта и жизни древних времен.»*

საბჭოთა მთავრობა ვ. ი. ლენინის მითითების შესაბამისად დიდ ყურადღებას აქცევდა კულტურის ძეგლთა დაცვისა და პროპაგანდის საქმეს.

ჯერ კიდევ 1917 წლის ნოემბერში რსფსრ განათლების სახალხო კომისარიატმა მიმართა მოწოდებით მუშებს, გლეხებს, ჯარისკაცებს, მატროსებს, რუსეთის ყველა მოქალაქეს — ფრთხილად და ყურადღებით მოკიდებოდნენ მატერიალური კულტურის ძეგლებს, რაც ხალხს შეუქმნია საუკუნეების მანძილზე.

1918 წლის აპრილში რსფსრ სახალხო კომისართა საბჭომ გამოსცა დეკრეტი „რესპუბლიკის ძეგლების შესახებ“ ვ. ი. ლენინის ხელმოწერით. ამ და საბჭოთა მთავრობის შემდგომ დეკრეტებში, ლაპარაკი იყო ხელოვნების შედევრებისა და ისტორიული ძეგლების დაცვის, შესწავლის და მშრომელთა ფართო მასებისათვის მისი გაცნობის შესახებ.

სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს 1948 წლის 14 ოქტომბრის დადგენილებაში ხაზგასმით აღინიშნა: სსრკ ტერიტორიაზე არსებული კულტურის ძეგლები, რომლებსაც აქვთ მეცნიერული, ისტორიული, ან მხატვრული მნიშვნელობა, წარმოადგენს სახალხო ქონებას და ხელუხლებელია, მათ იცავს სახელმწიფო.

სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით მოძმე რესპუბლიკების კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტებმა და

მინისტრთა საბჭოებმა მიიღეს შესაბამისი დადგენილებები მატერიალური კულტურის ძეგლების დასაცავად.

1948 წლის ნოემბერში გამოქვეყნდა საქართველოს კ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება, რომელშიც კონკრეტულად დაისახა ტრნსპორტების კულტურის ძეგლების მოვლა-პატრონობის გაუმჯობესებისათვის საქართველოს სსრ ტერიტორიაზე.

ისტორიულმა გადაწყვეტილებამ ახალ სიმაღლეზე აიყვანა ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლების მეცნიერული შესწავლისა და დაცვის საკითხი. გაიზარდა მოსახლეობის ინტერესი ქართული კულტურისადმი, რამაც აუცილებელი გახადა ისეთი ორგანოს შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობდა რესპუბლიკის მოსახლეობის ფართო ფენებში იმ მეცნიერული მიღწევების პროპაგანდას, რაც ქართულმა საბჭოთა მეცნიერებამ დააგროვა მატერიალური კულტურის ძეგლების კვლევის დარგში და მოსახლეობის დიდ ნაწილს ჩააბამდა მატერიალური კულტურის ძეგლების დაცვისა და მოვლა-პატრონობის საქმეში. ეს ნაბიჯი დროულად იქნა გადადგმული.

უკანასკნელი წლების მანძილზე კომუნისტური პარტიის ბრძნული ხელმძღვანელობით კომუნიზმის მშენებლობის საქმეში, ჩვენი ცხოვრების ყველა დარგში, განსაკუთრებით გაიზარდა საზოგადოების როლი, მოსახლეობის ფართო ფენების აქტიუობა.

სახელმწიფოს ზოგიერთი ფუნქცია გადადის საზოგადოების გამგებლობაში, რაც ნათლად მიუთითებს მმართველობის საერთო სახალხო საქმედ გადაქცევაზე. ამის დადასტურებაა საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების საქმიანობა.

ჩვენი რესპუბლიკის მშრომელთა ინიციატივით, საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს აქტიური მხარდაჭერით, საბჭოთა კავშირში, პირველად, საქართველოში შეიქმნა მატერიალური კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოება. ეს არც შემთხვევითია და არც მოულოდნელი რამ. ქართველი ერი მსოფლიოში ერთ-ერთი უძველესი ერია, რომელმაც გამოიარა ხანგრძლივი ქარიშხლიანი გზით და ჩვენს დრომდე მოვიდა სისხლჭარბი და ენერგია დაუშრეტელი, რომელიც სხვა ერებთან ერთად შემოქმედებით მონაწილეობას იღებს საერთო საკაცობრიო პროგრესის შექმნაში.

ჩვენმა ერმა შექმნა უშესანიშნავესი მატერიალური და სულიერი კულტურის ნიმუშები, რომლებსაც დღესაც არ დაუკარგავთ თავიანთი მეცნიერული და ესთეტიკური ღირებულება.

საპირო გახდა ჩვენი ეროვნული საუნჯის დაცვა საერთო სახალხო საქმედ ქვეულაყო და ეს ასეც მოხდა; საქართველოში 1959 წლიდან არსებობს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოება, რომელმაც უმოკლეს ხანში თავისი საქმიანობით საყოველთაო აღიარება მოიპოვა.

საზოგადოება მიზნად ისახავს თავის რიგებში გააერთიანოს რესპუბლიკის მოსახლეობის ყველაზე აქტიური წევრები, რომელთაც სურთ მონაწილეობა მიიღონ საზოგადოების ამოცანების გადაჭრაში.

ყოველმხრივ ხელი შეუწყოს საქართველოს სსრ ტერიტორიაზე მატერიალური კულტურის ძეგლების და რესპუბლიკის გარეთ მდებარე ქართული კულ-

ტურის ძეგლთა გამოვლინებას, დაცვას, აღდგენა-გამაგრებასა და მეცნიერულ შესწავლას. საზოგადოების გადაუდებელი ამოცანაა, სისტემატიურად ეწეოდეს კულტურის ძეგლთა დაცვის პრობაგანდას. გამოსცეს მეცნიერული და სამეცნიერო-პოპულარული ლიტერატურა, ჩაატაროს ლექციები, მოაწესოს განმარტებები ძეგლებზე, გამოიყენოს პრესა, რადიო, კინო და პრობაგანდის სხვა საშუალებები.

უმოკლეს დროში საზოგადოების საქმიანობამ მოსახლეობის ფართო ფენებში საყოველთაო მოწონება დაიმსახურა; მისი რიგები დღეისათვის 500.000 წევრს ითვლას, ახლა რესპუბლიკაში არ არის ოლქი, რაიონი, ქალაქი, სოფელი, სადაც ძეგლთა დაცვის საზოგადოების შესაბამისი ორგანიზაციები არ არსებობდეს.

საზოგადოებამ უდიდესი მუშაობა გასწია ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლების გამოვლინებისა და დაცვისათვის. დიდი ყურადღება ექცევა მატერიალური კულტურის ძეგლების დაცვას და აღდგენა-გამაგრებით სამუშაოების დროულად და მაღალ მეცნიერულ დონეზე ჩატარებას.

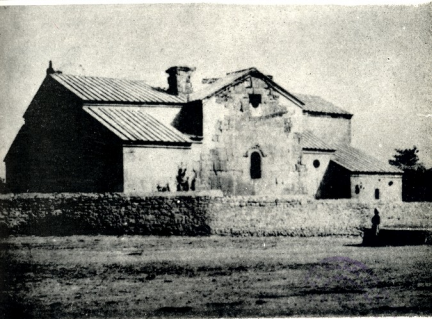
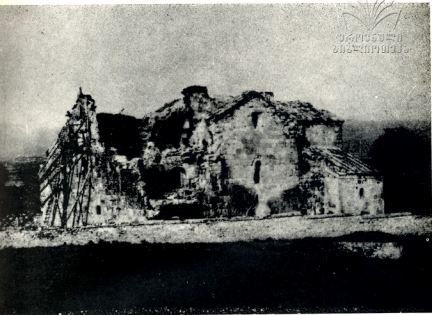
საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების ინიციატივით გამოვლინდა და პირვანდელი სახით აღდგენილი იქნა XI საუკუნის ხუროთმოძღვრების შესანიშნავი ძეგლის „სვეტიცხოველის“ კარიბჭე. აქ ჩატარებულმა მუშაობამ მეტი სიძაბადე და გარკვეულობა შეიტანა სვეტიცხოველის ხუროთმოძღვრულ ანსამბლის შემეცნებისა და აღქმის საქმეში. საზოგადოების სახსრებით აქვე გამოვლინდა ძველი სასახლის ფრაგმენტები და მოხდა მისი კონსერვაცია. საზოგადოების მიერ ჩატარდა გამაგრებითი სამუშაოები წალენჯიხას ძეგლებზე. თუ ადრე მას და მის პირველხარისხოვან მხატვრობას განადგურება მოელოდა, ახლა იგი გადარჩენილია.

საზოგადოების სახსრებით დიდი მუშაობა ჩატარდა ყვარლის რაიონში; აქ აღდგენილი იქნა ყვარლის ჭავჭავაძეთა კარის ეკლესია, აღდგენა-გამაგრებითი სამუშაოები ჩატარდა გრემის მთავარანგელოზის ეკლესიაზე და კოშკ საცხოვრებელზე. გრემში აღდგენა-გამაგრებითი სამუშაოების ჩატარების შემდეგ საზოგადოებრივ საწყისებზე მოეწყო გამოფენა, რომელიც მნახველთა გარკვეულ ინტერესს იწვევს.

საზოგადოების პრეზიდიუმმა აღდგენა-გამაგრებითი სამუშაოები განსაკუთრებით გააფართოვა გენიალური ქართველი პოეტისა და მოაზროვნის შოთა რუსთაველის იუბილეს დღეებში. აღდგენა-გამაგრებითი სამუშაო ჩატარდა ზედა-ზენში, იყალთოს არქიტექტურულ ანსამბლზე და ალავერდში. ალავერდში გამაგრებითი სამუშაოების ჩატარების პერიოდში გამოვლინდა კედლის მონუმენტური ფერწერა.

ცნობილია, რომ ალავერდის ტაძარი მთლიანად შეუთეთრებიათ როგორც შიგნიდან, ისე გარედან XIX საუკუნის ოციან წლებში, რუსეთის იმპერატორის მიერ ახლად შეერთებული საქართველოს დათვალიერებასთან დაკავშირებით. ას ორმოცდაათ წელზე მეტ ხანს ქართული ფერწერის შესანიშნავი ნიმუშები დამთვალიერებლისათვის დაფარულს წარმოადგენდა. საზოგადოების მიერ ჩატარებულმა სამუშაოებმა წარმოაჩინა XV საუკუნის მხატვრობა, რაც რამდენადმე ავსებს ქართული ფერწერის ისტორიის აღნიშნულ პერიოდს.

ამავე პერიოდში დაიწყო გამაგრებითი სამუშაოები რუსთაველის ეპოქის შესანიშნავ ხუროთმოძღვრულ ძეგლებზე: ქვათახევეზე, ყინწისზე და სხვაგან.

წარმოი (VII ს.) აღდგენამდე და აღდგენის შემდეგ

საზოგადოების სახსრებით ჩატარდა აღდგენა-გამაგრებითი სამუშაოები რიაში, იმერეთში, სვანეთში.

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ამ მხრივ ყველაფერი რიგზე როდესაც დაიწყო, ციხე, ეკლესია, ნასახლარი თუ სხვა ნაგებობა ჯერ კიდევ მოელის დაცვის საქმეს.

საზოგადოება დიდ ყურადღებას აქცევს მატერიალური კულტურის ძეგლების შესახებ სპეციალური ფოტო ილუსტრირებული ლიტერატურის გამოცემის საკითხს. პირველ რიგში აღსანიშნავია კრებულ „ძეგლის მეგობარი“-ს გამოცემა. კრებული გამოდის საზოგადოებრივ საწყისეზე. უმოკლეს დროში მან მკითხველთა დიდი წრე შეიძინა, მის საქმიანობაში აქტიურ მონაწილეობას იღებენ როგორც ჩვენი რესპუბლიკის ცნობილი მეცნიერები და მწერლები, აგრეთვე რიგითი მკითხველები რესპუბლიკის უმეტესი რაიონებიდან. მაღალ მეცნიერულ და პოლიგრაფიულ დონეზე იქნა გამოცემული ვ. ცინცაძის „ზაგრატის ტაძარი“, რ. გვერდწითელის „მცხეთა“, კ. მელითაურის — „ვარძია“, რ. მეფისაშვილის „გელათი“, ნ. ჯამბერიძის „ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლები“ და სხვა.

წმინდა ელის ეკლესია რესტავრაციამდე ფოტო ი. ვეეტაძისა

წმინდა ელის ეკლესია რესტავრაციის შემდეგ ფოტო ი. ვეეტაძისა

მუზეუმის ტერიტორიაზე გადმოტანილი და პონატი, რომლებიც ქართული ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვან ნიმუშებს წარმოადგენენ.

საზოგადოებას განზრახული აქვს გამოსცეს აგრეთვე ფოტოილუსტრირებული გზამკვლევი „თბილისის ისტორიულ-რევოლუციური ადგილები“, „ქართული არქეოლოგიური“ ძეგლები და სხვა.

საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების ინიციატივით ვაკის პარკსა და კუს ტბას შორის დაიწყო ხალხური ხუროთმოძღვრებისა და ყოფის მუზეუმის მშენებლობა. ზემდგომი ორგანოების მხარდაჭერით ამ საქმეში სერიოზული ნაბიჯებია გადადგმული: გამოყოფილია შესაფერი ტერიტორია, ძირითადად დამთავრდა გენერალური გეგმის საბოლოო პროექტი.

დადგმულია რამდენიმე ექსპონატი, რომლებიც ქართული ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვან ნიმუშებს წარმოადგენენ.

საზოგადოების ამოცანაა, რესპუბლიკის აქტივთან ერთად მომავალშიც მეტი ყურადღება მიაქციოს ამ საშვილიშვილო საქმის ბოლომდე და წარმატებით მიყვანას.

საზოგადოების პრეზიდიუმმა კულტურის ძეგლთა დაცვისა და პროპაგანდის საქმეში ახალგაზრდობის ფართო აქტივის ჩაბმის მიზნით განახორციელა მთელი რიგი სერიოზული ღონისძიებები: საქართველოს ალკ ცენტრალურ კომიტეტთან, საქართველოს სსრ კულტურისა და განათლების სამინისტროებთან ერთად მოაწყო კონკურსები ძეგლთა დაცვის საზოგადოების პირველად ორგანიზაციებს შორის, მიძღვნილი საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების 40 წლისთავის აღსანიშნავად — 1961 წ. და რუსთაველის დაბადებიდან 800 წლისთავის აღსანიშნავად — 1966 წ.

კონკურსში მონაწილეობა მიიღო რესპუბლიკის მრავალმა პირველადმა ორგანიზაციამ, რომელთა შორის განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ქ. ქუთაისის ელექტრომექანიკური ქარხნის კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების პირველადი ორგანიზაცია, რომელმაც საკუთარი ძალებით შეაკეთა XI საუკუნის წმინდა ელიას გელესია. ძეგლის შეკეთება მიმდინარეობდა სათანადო სამეცნიერო-სარესტავრაციო ორგანიზაციის წარმომადგენლის მეთვალყურეობით.

მსგავსი სამუშაოები ჩატარეს აჭარის, გონიის ლელვას, ციხისძირის ორგანიზაციებმა, თელავის პედ. ინსტიტუტმა, სამხრეთ-ოსეთის, ქ. თბილისის პირველადმა ორგანიზაციებმა და სხვა.

გაზეთ „ნორჩი ლენინელის“ რედაქციასთან ერთად მოეწყო ნორჩ პიონერთა რგოლების, რაზმელებისა და რაზმეულების ლაშქრობა, ბუნებისა და ისტორიული ძეგლების დაცვისა და მოვლა-პატრონობისათვის. ნორჩ ენთუზიასტებს ხელმძღვანელობს სწავლულთა დარბაზი, რომლის შემადგენლობაში შედიან აკადემიკოსები: ნ. კეცხოველი, შ. ამირანაშვილი, პროფესორები: იასე ცინცაძე, გ. ჩიტაია, მ. ლორთქიფანიძე, ვ. ბერიძე, ირ. ციციშვილი, მწერალი ლ. ვოთუა და სხვები, რომლებიც რჩევა-დარიგებას არ აკლებენ ჩვენი ეროვნული კულტურის დაცვის ნორჩ ენთუზიასტებს.

საქ. კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების პრეზიდიუმში დიდი ხანია შეუდგა დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავის აღსანიშნავად მთელი რიგი სერიოზული ღონისძიებების გატარებას.

საეცალური სამეცნიერო სესიები ჩატარდა ცაგერის რაიონში ლეჩხუმის აჯანყების მონაწილეებთან ერთად, სადაც მოხსენებებითა და სიტყვებით გამოვიდნენ, როგორც ცნობილი მოღვაწეები, აგრეთვე ადგილობრივი ინტელიგენციის წარმომადგენლებიც.

მსგავსი კონფერენციები ჩატარდა გორისა და ხაშურის რაიონებში.

საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოება, მთელ ჩვენ ხალხთან, პრიგრესულ კაცობრიობასთან ერთად აღფრთოვანებით ეგებება რა დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავს, კვლავაც ძალღონის დაუზოგავად იბრძოლებს მის წინაშე დასმული ამოცანების გადაჭრისათვის, ჩვენი მრავალსაუკუნოვანი მატერიალური კულტურის ძეგლების გამოვლინების, ნეცნიერული შესწავლისა და პროპაგანდის საქმეში, რაც ხელს შეუწყობს ჩვენი ახალგაზრდობის იდეური და ესთეტიური აღზრდის საქმეს.

კულტურის ძეგლებს—მზრუნველი ხელი

კომუნისტური პარტია და საბჭოთა მთავრობა უდიდეს ყურადღებას უთმობს მატერიალური კულტურის ძეგლების დაცვის საქმეს. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი დღეებიდანვე კულტურის ძეგლები გამოცხადებულ იქნა ეროვნულ საგანძურად. ხოლო მათი დაცვა იქცა სახელმწიფოებრივ და საერთო სახალხო საქმედ. დიდი ოქტომბრის რევოლუციის ხუთი თვის შემდეგ, 1918 წლის აპრილში სახკომსაბჭომ გამოსცა ვ. ი. ლენინის მიერ ხელმოწერილი დეკრეტი კულტურის ძეგლებზე. საბჭოთა მთავრობას შემდგომშიც არაერთხელ გამოუტანია საჭირო დადგენილებები კულტურის ძეგლთა დაცვის გაუმჯობესების მიზნით.

ამჟამად ჩვენს რესპუბლიკაში კულტურის ძეგლების დაცვისა და რესტავრაციის საქმეს განაგებს საქ. სსრ კულტურის სამინისტროს სახვითი ხელოვნებისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის სამმართველო.

პრაქტიკულად კი — ძეგლთა დაცვასა და რესტავრაციას ანხორციელებს 1950 წელს შექმნილი სპეციალური სამეცნიერო სარესტავრაციო საწარმოო სახელოსნო, რომელიც დაკომპლექტებულია მაღალკვალიფიციური სპეციალისტ-რესტავრატორებით, არქიტექტორებით, მხატვრებითა და ინჟინერ-ტექნიკური პერსონალით. ამჟამად სახელოსნოში მუშაობს 9 არქიტექტორი, ორი მხატვარ-რესტავრატორი და ოთხი სამუშაოს მწარმოებელი.

დღიდან დაარსებისა, სახელოსნომ უდიდესი მუშაობა გასწია კულტურის ძეგლთა რესტავრაციის საქმეში. ყოველწლიურად სრულდება მეცნიერულ-კვლევითი და სარემონტო-სარესტავრაციო სამუშაოები 20—30 ძეგლზე, რომელზეც 300 ათასი მანეთი იხარჯება.

მნიშვნელოვანი და მეტად საინტერესო სარესტავრაციო სამუშაოები ჩატარდა VII ს. ძეგლ-სამწვერისზე, წრომზე — VII ს. წირქოლზე VIII ს. (არქ. ლ. ხიმშიაშვილი, სამუშაოს მწარმოებელი ა. ლონდაძე); თელოვანზე — VIII—IX სს. ბაგრატიის ტაძარზე — XI ს. სვეტიცხოველზე — XI ს. (არქიტექტორი ვ. ცინცაძე, სამუშაოს მწარმოებელი გ. ასათიანი, გ. დამბაშიძე) როსტომ მეფის აბანოზე — XVII სს. ანჩისხატზე — VI ს., წეროვანზე — XI ს.; ვარძიის სამრეკლოზე — VIII ს. (არქიტექტორი რ. გვერდწითელი, სამუშაოს მწარმოებელი გ. მუჯირი, ა. ლონდაძე). იყალთო — IX—XII სს., აკურა — IX ს.; გელათის აკადემია — XII ს. (არქიტექტორი გ. ჭეიშვილი, სამუშაოთა მწარმოებლები გ. ასათიანი, ვ. გიორგაძე) და სხვები.

ზაზვასმით უნდა აღინიშნოს, რომ სამწვერისის ძეგლის აღდგენა სარესტავრაციო სახელოსნოს მიერ პირველი ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი და საინტერესოდ შესრულებული სამუშაო იყო.

როგორც ცნობილია, ეს ძეგლი 1941 წ. მიწისძვრის შედეგად პირდაპირ მიწასთან იყო გასწორებული. მას დაღუპვა ელოდა.

მიუხედავად იმისა, რომ მეტად ძნელი და საბასუნისმკვებელი კმეცანის წინაშე იდგა სარესტავრაციო სახელოსნო, მან შესძლო არსებულ მემკვიდრეობის, ფოტოებისა და ადგილზე ნაპოვნი დეტალებით, ძეგლის სრულყოფილი აღდგენა.

ასევე საეციფიური სამუშაოები ჩატარდა წრომისა და წირქოლის რესტავრაციის დროს, მათი დახრილი კედლების გასწორებისათვის. ყველაფერი ეს მოხდა ამ ძეგლების მასიური კედლების დაშლის გარეშე. დომკრატის (ჯალამბარის) საშუალებით. ორივე ძეგლზე სარესტავრაციო სამუშაოები ბრწყინვალედ იქნა ჩატარებული და შედეგებიც შესანიშნავი მოგვცა.

კაპიტალური სამუშაოები ჩატარდა ბაგრატის ტაძარზე, აქ გამაგრებული იქნა ნაგებობის თითქმის ყველა ნაწილი. (კედლები, თალები, გადახურვები და სხვა).

გამაგრების გარდა ძეგლზე ჩატარებული იქნა დიდი სარესტავრაციო სამუშაოებიც.

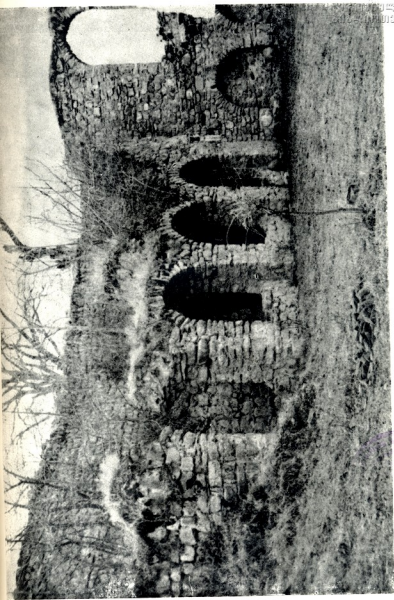
როცა სახელოსნოს მიერ ჩატარებულ სარესტავრაციო სამუშაოებზე ვლაპარაკობთ, არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ სვეტიცხოვლის გალავანში XI საუკუნის კარიბჭის გახსნა. ეს ითვალისწინებდა საშუალო საუკუნეების ქართული საერო არქიტექტურის მნიშვნელოვანი ძეგლის გახსნას, რომლის დაუფარავი, მცირე ნაწილები საშუალებას იძლეოდა გვეგულისხმა ჩანაფიქრის დიდი, მხატვრული არქიტექტურის არსებობა. ამ ნაგებობის დასავლეთ ფასადზე მართლაც აღმოჩნდა ისეთი დეტალები, რომელთა არსებობა არ შეიძლებოდა გვევინანსწარმეტყველა.

ცხადია, სვეტიცხოვლის ეზოში გალავნიდან შესასვლელი გარეთა ბჟენი აგებული იქნა თვით კათედრალის მშენებლობის დამთავრების შემდეგ, დაახლოებით 1029 წ. კათალიკოს მელქისედეკის დავალებით, რომელსაც საპატრიარქო ტახტი ეკავა. საუკუნეების მანძილზე ეს კარიბჭე დაუფარული იყო მიწით, სხვა არქიტექტურული მინაშენებით და დაკარგული ჰქონდა თავისი ფუნქციონალური მნიშვნელობა. ამჟამად კარიბჭე მთლიანად აღდგენილი და კეთილმოწყობილია. ამის პარალელურად გამოვლინებულ იქნა სასახლის ნანგრევები, რამაც ზეცნიერთა დიდი ინტერესი გამოიწვია.

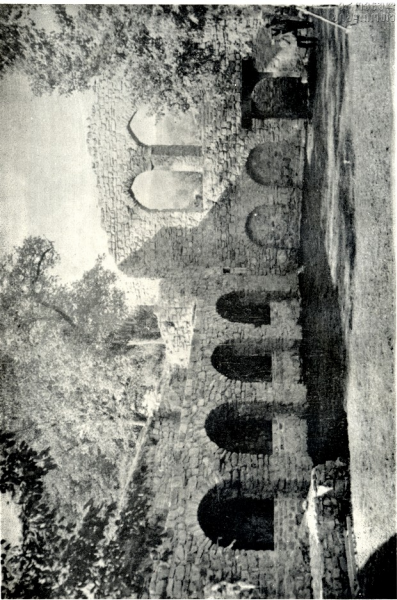
ანჩისხატის ტაძარმა და როსტომის აბანომ ჩვენამდე მეტად გადაკეთებულ მდგომარეობაში მოაღწია. ამიტომ ამ ძეგლების რესტავრაცია მოითხოვდა მათ გულდასმით გახსნასა და დეტალურ შესწავლას. რესტავრაციის შემდეგ ანჩისხატის ტაძარს დაუბრუნდა თავისი პირვანდელი სახე. როსტომის აბანოზე კი გაწმენდილი და გამაგრებული იქნა სათბობი და წყალგაყვანილობის სისტემა.

იყალბოსა და გელათის აკადემიის შენობებზეც ასევე ჩატარდა სარესტავრაციო-გამაგრებითი სამუშაოები. განსაკუთრებით აღსანიშნავია იყალბოს აკადემიის აღდგენისას ჩატარებული სარესტავრაციო-სამუშაოები, რაც მეტად დიდი ტაქტიკა და მხატვრული გემოვნებით იქნა შესრულებული.

დიდი და ძნელი სამუშაოები ჩატარდა გამოქვაბულების გამაგრებისას: უფლისციხეში (ჩუ. წელთაღრიცხვამდე I საუკუნე), ვარძიასა — XIII სს. და დავით გარეჯაში (VI—XVIII სს.) ამ გამოქვაბულთა გრანდიოზულმა კომპლექსებმა თავისი საცხოვრებელი, საერო და საკულტო ნაგებობებით, მიწისძვრებისა, გამო-

საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტი

ეკლესიის ნანგრევები (XI—XII ს.ს.) რეკონსტრუქციის შესახებ

ქარვისა და კლდეთა ჩამორეცხვის შედეგად, ჩვენამდე მეტად კატასტროფულ მდგომარეობაში მოაღწია. მათი გამაგრება დაკავშირებული იყო დიდ ტექნიკურ სიძნელეებთან.

პირველ რიგში, ისინი გაწმენდილ იქნენ მიწისა და დროთა განმავლობაში ჩამოქცეული ზედაგებისაგან, რის შემდეგ რკინა-ბეტონის კონსტრუქციების, ანკერებისა და წვეის საშუალებით გამაგრებული იქნენ ქანის მასივები და არქიტექტურული კონსტრუქციები. უნდა აღინიშნოს, რომ სხვა ძეგლებთან შედარებით აქ სამუშაოების მასშტაბები ბევრად უფრო დიდია და დიდ კაპიტალურ დაზანდებებს მოითხოვს.

როგორც მიწის, ისე რკინა-ბეტონის სამუშაოები აქ ათას კილომეტრებში იანგარიშება. ბევრი რამ გაკეთდა აგრეთვე ამ ძეგლების გარემდებარე ტერიტორიის კეთილმოწყობისათვის.

უკანასკნელ წლებში, თბილისში ღია ცისქვეშ მუზეუმის მშენებლობის დაწყებასთან დაკავშირებით, სახელოსნოს მუშაობის სფერო კიდევ უფრო გაიზარდა.

1965 წლიდან სახელოსნო ასრულებს მუზეუმის სამუშაოებს, რაც ობიექტების გადმოტანასთანაა დაკავშირებული. ამჟამად მის ტერიტორიაზე უკვე გადმოტანილია — თიანეთის სიონი — VIII—IX სს, აკლამა და ქაჭკარის დარბაზი.

ეს სამუშაოები მეტად რთული და შრომატევადია. (ობიექტების დაშლა, დანომრვა, აზომვა, გადმოტანა და სხვა). გარდა ამისა, ხის ხუროთმოძღვრების ძეგლებზე საჭიროა ანტისეპტიკური სამუშაოების ჩატარებაც, ძეგლთა ცალკეული დეტალების პროთეზირება.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია სახელოსნოს მიერ გაწეული მუშაობა მონუმენტური მხატვრობის გამაგრებისა და აღდგენის მიზნით.

მხატვარ-რესტავრატორების — შ. აბრამიშვილის და კ. ბაკურიძის ნაყოფიერი მოღვაწეობის შედეგად (ისინი სახელოსნოში მისი დაარსების დღიდან მუშაობენ) ბევრი ძეგლი გადაურჩა დაღუპვას. ამ წლების მანძილზე გამაგრებული იქნა ატენის (XI ს.), ვარძიის (XII ს.), ყინწვისის (XII ს.), წალენჯიხის (XIV ს.), გელათის (XII ს.), მარტვილის (XIX ს.), მანგლისის XI ს.), ნეკრესის XVI ს.), და სხვა ძეგლების ფრესკები. გარდა ამისა, ალავერდში XV ს.), ანჩისხატსა (XVIII ს.) და სამთავროში XVII ს.) გახსნილი იქნა ფრესკები, რომლებიც გვიანდელი ბატონობითა და მომდევნო საუკუნეებში კირის ფენით იყო დაფარული.

ასევე დიდი მუშაობაა ჩატარებული სახელოსნოს მიერ, საქართველოს მატერიალური კულტურის ძეგლების გამოვლინების, პასპორტიზაციისა და აღრიცხვაზე აყვანის საქმეში.

მიმდინარე წელს სახელოსნოს მუშაეები მეტად ძნელი და საპასუხისმგებლო ამოცანების წინაშე არიან. ამ დღეებში სახელოსნოში გაცხოველებული მუშაობაა, რათა ღირსეულად შეხვდნენ დიდ საიუბილეო თარიღს — დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავს. ეჭვი არაა, რომ სახელოსნოს მუშაეები შესძლებენ თავი გაართვან მათ წინაშე დასმულ ამოცანებს და ღირსეულად შეხვდნენ ამ დიად თარიღს.

კულტურის ძეგლთა-დაცვის საქმე აჭარაში

მსოფლიო მშრომელთა ბელადი ვ. ი. ლენინი გვასწავლიდა, რომ წარსულის გარეშე არ არის მომავალი. იგი წერდა... „პროლეტარული კულტურა უნდა იყოს ცოდნის იმ მარაგის კანონზომიერი განვითარება, რომელიც კაცობრიობამ შეიმუშავა კაპიტალისტური საზოგადოების, მემამულური საზოგადოების, მოხელური საზოგადოების უღელქვეშ“.

საქართველო — მატერიალური კულტურის ძეგლების მუზეუმი. აქ 5 ათასზე მეტი ძეგლია აღრიცხული. ამიტომ სრულიად კანონზომიერი და დროული იყო პარტიისა და მთავრობის გადაწყვეტილება კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების დაარსების შესახებ, რასაც დიდი ენთუზიაზმით გამოეხმაურა ფართო საზოგადოებრიობა.

* * *

ცნობილია, რომ მატერიალური კულტურის ძეგლების გამოვლინებას, დაცვას და მის მეცნიერულ შესწავლას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. იგი ეროვნული საქმეა, რადგან დიდი ოქტომბრის სოციალისტურმა რევოლუციამ სხვა მრავალ სიკეთესთან ერთად ერის ისტორია — ერის საკუთრება გახადა. უკერ ერთი ერის ისტორიის სრულყოფისა, მთელი თავისი სიზუსტით წარმოდგენისათვის კულტურის ძეგლების შესწავლას ფასდაუდებელი მნიშვნელობა აქვს, ხოლო მეორე — ჩვენი წინაპრების სულიერი საგანძური, ჩვენი წინაპრების შრომითა შემართების ეს უნიკალური სახე აუცილებლად უნდა გადაცვეთ ჩვენს მომავალ თაობას. სწორედ ამაში მდგომარეობს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების ფრიად საპატიო ამოცანა.

საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების რესპუბლიკური საბჭო აჭარაში 1959 წელს შეიქმნა.

არსებობის მ წლის განმავლობაში გაიზარდა, როგორც ინდივიდუალური და იურიდიულ წევრთა, ისე პირველადი ორგანიზაციების რაოდენობა, რაც ამ ორგანიზაციის ავტორიტეტზე მეტყველებს.

თუ საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების აჭარის საოლქო საბჭო 1959 წელს 14560 ინდივიდუალურ, 330 იურიდიულ წევრს და 361 პირველად ორგანიზაციას ითვლიდა, ამჟამად 30214 ინდივიდუალურ, 655 იურიდიულ წევრს და 560 პირველად ორგანიზაციას აერთიანებს.

დღეისათვის აჭარაში გამოვლინებული და აღრიცხულია ეკლესიები, ციხე-სიმაგრეები, თალიანი ხიდეები, ნაქალაქარები და ნასოფლარები, რკინასადნობი ქურები და მრავალი სხვა, 104 ღირსშესანიშნავი მატერიალური კულტურის ძეგლი, რომლებიც აჭარის რესპუბლიკური საბჭოს დადგენილებით დაცვისა და

მასალების საფუძველზე დადგენილი იქნა, რომ უძველესი დასახლება ქ. ბათუმის ტერიტორიაზე წარმოქმნილა ძველი წელთაღრიცხვის 8—7 საუკუნეებში. იგი წარმოადგენდა სამოსახლოს ბორცვზე, ძველი წელთაღრიცხვის 6—5 საუკუნის მეორე ნახევრიდან. სამოსახლოს გაცხოველებული ურთიერთობა აქონია ბერძნულ სამყაროსთან. მოპოვებულია მასალები იმ ხანის მეურნეობისა და ყოფის შესწავლისათვის. შუა საუკუნეებში აქ აუშენებიათ ციხე-სიმაგრე, რომელმაც მნიშვნელობა მე-19 საუკუნემდე შეინარჩუნა.

რიგი სამუშაოები ჩატარდა პეტრა-ციხისძირის არქეოლოგიური შესწავლის მიზნით. აღმოჩენილი არქეოლოგიური მასალებით დადგენილია, რომ პეტრას ციხის ტერიტორიაზე დასახლება ჯერ კიდევ ძველი წელთაღრიცხვის მე-6 საუკუნეში წარმოშობილა. პეტრას ციხის არქეოლოგიური შესწავლა გრძელდება.

კულტურის ძეგლების დაცვასა და შესწავლასთან ერთად საზოგადოების აჭარის საოლქო საბჭო პარტიული და საბჭოთა ორგანოების დახმარებით მნიშვნელოვან მუშაობას ეწევა კულტურის ძეგლების პოპულარიზაციისა და პროპაგანდის საქმეში. ჩატარებულია 1500-ზე მეტი ლექცია-მოსხენება, რომელსაც დაესწრო 60 ათასზე მეტი მსმენელი.

კულტურის ძეგლების პოპულარიზაციისა და პროპაგანდის შემდგომი გაძლიერების მიზნით, საზოგადოებრივ საწყისებზე, ფართო ფირზე გადაღებულ იქნა ფერადი კინოფილმი „აჭარის მატერიალური კულტურის ძეგლები“, რომელშიც ასახულია ჩვენი მატერიალური კულტურის უმთავრესი ძეგლები, როგორცაა: პეტრას, თამარის, გონიოს, შუახვევის, ხიხანის ციხე-სიმაგრეები, სხალთის ეკლესია, თალიანი ხიდები და სხვა. კინოფილმი წარდგენილი იყო კინომოცხარულთა საქართველოს რესპუბლიკურ ფესტივალზე და მიენიჭა მეორე ხარისხის დიპლომი და ფულადი პრემია. ამჟამად კი გაგზავნილია კინომოცხარულთა საკავშირო ფესტივალზე.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავთან დაკავშირებით ჩატარდება სამეცნიერო სესიები სხალთაში, შუახვესა და ქედაში. შედგენილია და სტამბური წესით დასაბეჭდად მომზადებულია აჭარის მატერიალური კულტურის ძეგლების რუკა, რომელშიაც შეტანილია ყველა დღემდე გამოვლინებული და აღრიცხული ძეგლი აჭარაში.

გადაღებულია აჭარის მატერიალური კულტურის თითქმის ყველა ძეგლის ფოტო-სურათი და შედგენილია მხატვრულად კარგად გაფორმებული ფოტო-ალბომი.

გადაჭარბებით სრულდება საზოგადოების აჭარის საოლქო საბჭოს ყოველწლიური საწარმოო-საფინანსო გეგმები.

მიმდინარე, საიუბილეო წელს განზრახული ვეაქვს სარფის მცირე ეკლესიის რესტავრაცია, აჭის ეკლესიის გადახურვა, აჭარის მატერიალური კულტურის ძეგლების რუკის სტამბური წესით გამოცემა და გაერცვლება. გეგმით გათვალისწინებულია პეტრას ციხეზე ლიმონარიუმის მშენებლობასთან დაკავშირებით ერთი ზედა ტერასი გამოეყოს საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების აჭარის საოლქო საბჭოს მუზეუმისათვის, სადაც თავმოყრილი იქნება, როგორც ეთნოგრაფიული, ისე ფიჭვნარის ნაქალაქარის, პეტრას და თამარის ციხე-სიმაგრეების არქეოლოგიური გათხრების შესწავლის შედეგად აღმოჩენილი ნივთები.

მიუხედავად ჩატარებული მუშაობისა, კიდევ ბევრია გასაკეთებელი: ძეგლების დიდი ნაწილი მოითხოვს გადაუდებელ სარესტავრაციო და გასამაგრებელ სამუშაოების ჩატარებას, აჭარის არცერთ კულტურის ძეგლთან არ არის დადგენილი ანოტირებული დაფები, ჯერ კიდევ არ გამოცემულა ძეგლების ბუკლეტები და მეგზურები ტურისტებისა და ადგილობრივი ექსკურსიებისათვის.

ნელი ტემპით მიმდინარეობს ძეგლების მეცნიერული შესწავლა, ცალკეულ ძეგლებზე ბუკლეტების გაკეთება და გამოცემა, არასაკმაო რაოდენობით ტარდება მატერიალური კულტურის ძეგლების ისტორიის ამსახველ თემებზე სამეცნიერო გასვლითი სესიები, რომელიც ხელს შეუწყობს ძეგლთა პოპულარიზაციისა და პროპაგანდის საქმეს მოსახლეობის ფართო მასებში.

ექვთი არ არის, საზოგადოების აჭარის საოლქო საბჭო პარტიული და საბჭოთა ორგანოების დახმარებითა და ხელშეწყობით პირნათლად შეასრულებს საზოგადოების წინაშე მდგარ ამოცანებს და ღირსეულად შეხვდება საიუბილეო თარიღს — დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავს.

ისტორიული ძეგლების დაცვის საქმე აფხაზეთში

აფხაზეთის მიწაზე, ისე როგორც მთელ საქართველოში, დღემდის შემონახულია მრავალფეროვანი კულტურის ძეგლები. ისინი სხვადასხვა ეპოქებს მიეკუთვნებიან — დაწყებული პირველყოფილი წყობილებიდან გვიანი შუასაუკუნეების არქიტექტურულ ნაგებობებამდე.

აფხაზეთში ბევრი ღირსსახსოვარი ადგილია, რომლებიც დაკავშირებულია ხალხის განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან და ბრძოლასთან უცხოელ დამპყრობთა, მემამულეებისა და მეფის თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ. გარდა ამისა, აქ არის ისტორიული ადგილები, რომლებიც აფხაზი ხალხის რევოლუციური ბრძოლის უტყვი მოწმენი არიან.

აფხაზეთის მომხიბლავი ბუნება, შრომისმოყვარე აფხაზი ხალხი და დიდი ისტორიული ძეგლებით აღსავსე ისტორია ხშირად იქცევა არა მარტო ქართველ და რუს, არამედ საზღვარგარეთის ქვეყნების საზოგადო მოღვაწეთა ყურადღებასაც.

რევოლუციამდელ აფხაზეთში, ისე როგორც მთელ რუსეთის იმპერიაში მატერიალური კულტურის ძეგლების დაცვა და შესწავლა მეტად დაბალ დონეზე იდგა. მეფის მოხელეებს ეს საკითხი ნაკლებად აინტერესებდათ, ძეგლების აღდგენა-კონსერვაციაზე ხომ ლაპარაკიც ზედმეტი იყო. ცალკეული პირების ინიციატივით, თითქმის ყოველგვარი მეცნიერული მეთოდოლოგიის გარეშე იწყებოდა უძველესი ობიექტების გათხრა. თითქმის დაუსჯელი რჩებოდნენ ეგრეთწოდებული „განძის მაძიებლები“, რომლებიც ბარბაროსულად ანადგურებდნენ წარსულის შესანიშნავ ძეგლებს; საფლავებს, სასახლეებს, კოშკებს, ეკლესიებს, ციხე-სიმაგრეებს.

დიდი ზიანი მიაყენეს აფხაზეთის არქიტექტურის ძეგლებს კავკასიაში მართლმადიდებელი ეკლესიის აღმდგენმა საზოგადოების წარმომადგენლებმა.

ყოველგვარი მეცნიერული კონსულტაციის გარეშე, თვითნებურად ვითომ რესტავრაციას უკეთებდნენ უძველეს მონასტრებს, იყენებდნენ რა მათ თავიანთი მისაონერული გეგმის განსახორციელებლად.

სამუშაოებს გამოუცდელი ოსტატები აწარმოებდნენ. ასე მაგალითად, ბიჭინთის ტაძრის რესტავრაცია 1845 წ. მიანდევს სულით დაავადებულ არქიტექტორ ნორევს. მან ყოველგვარი სინდისის ქუჯნის გარეშე გადაწყვიტა იგი იტალიური ხუროთმოძღვრების ეკლესიის ყაიდაზე გადაეკეთებინა.

მე-19 საუკუნის 70-იან წლებში უძველესი ძეგლების სრულყოფილებიანი მემკვირვებები მიჭვინთის, მოქვის, დრანდის, ახალი ათონისა და ბედიის მონასტრის მსახურნი იყვნენ. მათ გადაწყვიტეს თავისებურად აღედგინათ ისტორიული ნაგებობები — ეს კი იმაში გამოიხატებოდა, რომ უძველეს ტაძრებში ხსნიდნენ

უჭირფასეს ფრესკებს, წარწერებს, ახლებურ ყაიდაზე აკეთებდნენ, ცელიდნენ გუმბათებს. ასე მაგალითად: ახალი ათონის „სპეციალისტებმა“, როგორც უფრო თონ მოხსანათათ გადააკეთეს ანაკოფიის მონასტერი ივერიის მთაზე, ასე დაამუშავეს ეს VI—VIII ს. უშესანიშნავესი ძეგლი. ასეთივე გადაკეთებას ჰქონდა ადგილი 1882 წ. სიმონ კანონიჭის ეკლესიაში. ივერიის მთაზე ბევრ უძველესი კულტურის ძეგლის ქვები გამოყენებული იქნა სამშენებლო მასალად.

გადიოდა წლები და თანდათან პროგრესულმა რუსმა და ადგილობრივმა მეცნიერ-მხარეთმცოდნეებმა პროტესტის ნიშნად ხმა აღიმალღეს მონოზონების უმსგავსოების წინააღმდეგ. არქეოლოგიური ძეგლებისადმი ინტერესა შედარებით გაიზარდა მე-5 სრულიად რუსეთის არქეოლოგიური ყრილობის შემდეგ, რომელიც ჩატარდა ქ. თბილისში 1881 წ. რევოლუციამდელი კავკასიის საკითხების შესანიშნავი მცოდნე — დ. ზ. ბაქრაძე, თავის მოხსენებით ბარათში აფხაზეთის ტერიტორიაზე 30-მდე ძეგლს იხსენიებს. ძეგლების გამოვლინებისა და აღრიცხვის საკითხით ამ დროს დაინტერესებულნი არიან ამ საქმის ენთუზიასტები — მხარეთმცოდნეები ვ. ჩერნიავსკი, ა. ვედენსკი და კ. მაჟუვარიანი.

ჯერ კიდევ 1913 წ. წამოიჭრა საკითხი ქ. სოხუმში საზოგადოების შექმნისა, რომელსაც უნდა გაერთიანებინა და მხარის შესასწავლად საჭირო მასალების შეგროვებაში უნდა მიეზიდა ადგილობრივი ინტელიგენცია. 1915 წლის ივნისში კიდევ განახორციელეს ეს აზრი. შეიქმნა ბუნების მოყვარულთა და მკვლევართა სოხუმის ოლქის საზოგადოება.

1917 წლის 17 მაისს კი გაიხსნა მუზეუმი, რომელსაც მორიგეობით ემსახურებოდნენ საზოგადოების წევრები სრულიად უანგაროდ — საზოგადოებრივ საწყისებზე, აძლევდნენ რა დამთვალეირებლებს საჭირო ცნობებსა და განმარტებებს.

1919 წ. სუხუმში კერძო პირებმა შექმნეს „სოხუმის ბუნების მოყვარულთა საზოგადოება“. წყისდების თანახმად მის ფუნქციებში შედიოდა არა მარტო ფლორისა და ფაუნის, არამედ ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და სიძველეთა ძეგლების შესწავლაც.

მაგრამ იმ დროს აფხაზეთში მენშევიკები ბატონობდნენ. ხელისუფლება ნაკლებად იყო დაინტერესებული ისტორიული ძეგლების დაცვითა და შენარჩუნებით, აფხაზეთის ნაციონალური კულტურის განვითარებით. საზოგადოება დაიშალა.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების პირველ დღეებშივე პარტია და საბჭოთა მთავრობა დიდ ინტერესს იჩენს კულტურის ძეგლთა დაცვის საკითხისადმი. უკვე 1917 წლის 3 ნოემბერს განათლების სახალხო კომისარიატმა მოწოდებით მიმართა რუსეთის ყველა მოქალაქეს ფხიზლად, სათუთად დაეცვა ჩვენი ქვეყნის კულტურული სიმდიდრე. სამოქალაქო ომის მძიმე პირობებში და უცხო ქვეყნების ინტერვენტებთან ბრძოლის პერიოდში, 1918 წ. 5 ოქტომბერს ვ. ი. ლენინმა ხელი მოაწერა დეკრეტს, რომელიც მიუთითებდა „ქვეყნის უძველესი ხელოვნების საგანძურის დაცვის, შესწავლისა და მისი მოსახლეობის ფართო მასებისათვის რაც შეიძლება ახლოს გაცნობის აუცილებლობაზე“.

როცა საქართველოში შეიქმნა საბჭოთა ხელისუფლება, აფხაზეთის მთავ-

რობამ, პელმძღვანელობდა რა ლენინის მითითებით, მთელი რიგი ღონისძიებებმა გაატარა ქვეყნის ისტორიული ძვირფასეულობის შენარჩუნების საქმეში. 1922 წლის აგვისტოში სოხუმში შეიქმნა აფხაზეთის მეცნიერული საზოგადოება, რომელმაც ბევრი რამ გააკეთა ქვეყნის ისტორიული ძეგლების გამოვლინებისა და პოპულარიზაციისათვის. საზოგადოების წევრები — დ. გულია, ს. ბასარია, ვ. სტრაჟევი, მ. ივანენკო, ა. ლუკინი და სხვები აქტიურად მონაწილეობდნენ ექსპედიციებში კულტურის ძეგლების შესწავლისა და გამოვლინების მიზნით აქვეყნებდნენ ბევრ მნიშვნელოვან სტატიას ამ თემაზე — აფხაზეთის სამეცნიერო საზოგადოების შრომებში.

1925 წლის 1 იანვარს, აფხაზეთის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის დადგენილებით (რესპუბლიკის განათლების სახალხო კომისარიატთან), ორგანიზებული იქნა კულტურის, ხელოვნებისა და ბუნების ძეგლთა დაცვის კომისია. ამ კომისიის თავმჯდომარე იყო კულტურის და განათლების თვალსაჩინო მოღვაწე ა. ჩოჩუა.

კომისიამ დაადგინა, რომ აფხაზეთში არსებული ყველა ძეგლი, რომელსაც კი ისტორიულ-მხატვრული და მეცნიერულ-შემეცნებითი მნიშვნელობა ჰქონდა, დაუყოვნებლივ აღრიცხვაზე ყოფილიყო აყვანილი.

1931 წ. აფხაზეთის მეცნიერული საზოგადოების ბაზაზე, სოხუმში გახსნილი იქნა — მხარეთმცოდნეობის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი. ის სისტემატურად ავზავნიდა ადგილებზე საველე ექსპედიციებს.

ბევრი გააკეთა აფხაზეთის კულტურის ძეგლების გამოვლინებასა და დაცვის საქმეში ადგილობრივმა მხარეთმცოდნემ იოსებ აძინბამ, რომელიც თავდაპირველად აფხაზეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის დირექტორად მუშაობდა. შემდეგ წლებში ი. აძინბა სათავეში ჩაუდგა აფხაზეთის კულტურის ძეგლთა დაცვის კომიტეტს. იგი შვიდი წლის განმავლობაში იკვლევდა და სწავლობდა არქიტექტურულ ნაგებობებს, ავსებდა ისტორიულ მასალებს. მას ფეხით ჰქონდა მოვლილი თითქმის მთელი აფხაზეთი. მოგზაურობისას ხშირად მიდიოდა მიუვალ და ძნელად მისასვლელ ძეგლებზე, იძიებდა სულ ახალ-ახალ ობიექტებს. მის მიერ იქნა მიკვლეული — მაგალითად შუასაუკუნეების მონასტრები — ჩეგემ და ფსკალი სოფ. ჯგერდამში, ანდროუს მონასტერი სოფ. არსადზიხ-ში, ციხე-სიმაკრე რეჩ-აბაა — სოფ. ჩხორტოლში.

იოსებ აძინბა ბირველი იმათთაგანი იყო, ვინც მოიარა ცნობილი 160 კმ-იანი აფხაზეთის კედლის მშენებლობის ნაწილი, რომლის მეცნიერული შესწავლას მის თანადროულად აწარმოებდა არქეოლოგი — ლ. სოლოვიოვი.

1948 წ. — ჩვენმა მთავრობამ მიიღო დადგენილება კულტურის ძეგლთა დაცვის შესახებ. ამ დადგენილების თანახმად „კულტურის ძეგლები, რომლებსაც აქვთ მეცნიერული, ისტორიული ან მხატვრული მნიშვნელობა, წარმოადგენს სახალხო ქონებას და ხელუხლებელია. მათ იცავს სახელმწიფო“.

1954 წ. აფხაზეთის ავტონომიური სოციალისტური რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილება, რომ ზღვის სანაპირო ზონაში მოხვედრილი არქიტექტურული ძეგლები დაუყოვნებლივ ყოფილიყო წესრიგში მოყვანილი, რადგან ამ ადგილებში თავს იყრიდნენ ტურისტთა ფართო მასები. ამავე დადგენილებაში ნათქვამი იყო იმ მხარის თვალსაჩინო მოღვაწეთა ცხოვრებასთან დაკავშირებული ადგილების დაცვის აუცილებლობის შესახებ.

1957-58 წ. წ. აფხაზეთის ასსრ კულტურის სამინისტროს კულტურის ქვე-
ლთა დაცვის განყოფილებისა და აფხაზეთის ენის, ლიტერატურისა და ისტო-
რიის ინსტიტუტის მიერ ერთობლივად ჩატარდა ივერიის მთის ძეგლებში პირვე-
ლი გათხრები და წმენდითი სამუშაოები, მ. მ. ტრაპაშის ხელმძღვანელობით: მამის
იქნა შესწავლილი ბზიფის მონასტერიც, რომელზედაც ისე როგორც სხვა მნიშვნე-
ლოვან ობიექტებზე. — ჩატარებულ იქნა საკონსერვაციო სამუშაოები.

ექსპედიციის მონაწილეები ხშირად წერდნენ პრესაში ჩატარებული მუ-
შაობის შედეგების შესახებ, გამოდიოდნენ რადიოთი, კითხულობდნენ ლექციებ-
სა და საუბრებს ისტორიულ ძეგლთა დაცვისა და მათი მნიშვნელობის შესახებ.

1959 წ. საქართველოს სსრ კულტურისა და მეცნიერების მოღვაწეთა ინი-
ციატივით რესპუბლიკაში შეიქმნა საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის
საზოგადოება, რის შემდეგ ერთმანეთის მიყოლებით იქმნებოდა ძეგლთა დაც-
ვის საზოგადოების რესპუბლიკური, საოლქო, საქალაქო და რაიონული საბჭო-
ები. შეიქმნა საზოგადოების აფხაზეთის საოლქო საბჭოც.

ამჟამად კოლმეურნეობებსა, საბჭოთა მეურნეობებსა, წარმოება-დაწესებუ-
ლებებთან, სკოლებთან და უმაღლეს სასწავლებლებთან არსებობს 500 პირვე-
ლადი ორგანიზაცია. აფხაზეთში საზოგადოების ინდივიდუალურ წევრთა რიცხ-
ვმა თითქმის 30.000 მიაღწია.

კვლავ წარმატებით რომ გავრძელებულიყო გამოუვლინებელ ძეგლთა აღ-
რიცხვაზე აყვანა, საბჭო ავზავნიდა ექსპედიციებს, რომელსაც ცნობილი სპე-
ციალისტები ხელმძღვანელობდნენ. უკანასკნელი 7 წლის მანძილზე ჩატარებუ-
ლი იქნა 35 ასეთი ექსპედიცია და დაზვერვითი სამუშაო, რამაც გამოაგლინა 150
ობიექტი.

1961 წლის ზაფხულში ექსპედიცია გაგზავნილი იქნა ოჩამჩირის რაიონის
სოფ. თხინში. ექსპედიციის მიერ გამოვლენილი იქნა ტლუტის მონასტრის ნან-
გრეები, კედლის მხატვრობითა და ტაძრის გალავნით. იმავე წელს დიდი ექს-
პედიცია მოეწყო სოფ. ანუხვა-აფხაზსკაიაში (ახალი ათონის გარეუბნებში),
რომელმაც გამოიკვლია კლდეში გამოკვეთილი მღვიმე—აკცა.

1962 წ. აფხაზეთის რესპუბლიკურმა საბჭომ აფხაზეთის მთიან რაიონებში
ჩატარა მთელი რიგი ექსპედიციები. აღმოჩენილ იქნა შვიდი საინტერესო ის-
ტორიული ობიექტი. ორგანიზებული იქნა პიდროექსპედიცია ისტორიული ძეგ-
ლების დაზვერვის მიზნით, ზღვის ფსკერზე.

1963-66 წ. წ. საზოგადოების აფხაზეთის რესპუბლიკური საბჭო აწარმოებ-
და აფხაზეთის კედლის გეგმაზომიურ შესწავლას. აზომილი, აღწერილი, ფოტო-
გრაფირებული და ინვენტარიზებული იქნა ნაწილი მდ. კელასურის შესართავი-
დან სოფ. ჯგერდამდე. ყველა ციხე-სიმაგრე და თავდაცვითი კვანძები დანომრილ
იქნა, მასზე გავაკეთეთ დაცვითი დაფა — საზოგადოების ემბლემის გამოსახუ-
ლებით. ექსპედიციის პროცესში შესრულებული იქნა აგრეთვე ადგილმდებარეო-
ბის ტოპოგრაფიული გადაღება. მოსახლეობაში ჩატარდა შესაფერისი ახსნა-
განმარტებითი სამუშაოები, ხელწერილები ჩამოერთვათ იმ პირებს, ვის ტერა-
ტორიაზეც ხდებოდა აფხაზეთის კედლის ნაწილი. ისინი პასუხისმგებელნი იყ-
ვნენ მისი დაცვის უზრუნველყოფაზე. მდიდარი მასალა, რაც მოგვცა ჩატარებულ-
მა კვლევითმა სამუშაოებმა, საფუძველს გვაძლევს კიდევ უფრო მაღალ დონეზე
დავაყენოთ და განვავრდოთ ამ უძველესი შესანიშნავი ნაგებობის შესწავლა.

1966 წლის ექსპედიციამ სოფ. ამტკელში გამოავლინა რამოდენიმე შუასაუკუნეების ნაგებობა, დიდი ციხე-სიმაგრე — მდინარე ჯამბალოსა და სხნას შესართავთან, შუასაუკუნეების ტაძრის ნანგრევები.

აფხაზეთის საოლქო საბჭომ დიდი თანხები გაიღო უძველესი ძეგლების შენარჩუნებისა და კეთილმოწყობის მიზნით. 1960 წელს დამთავრებული იქნა გამაგრებითი სამუშაოები აფხაზეთის კედლის კელასურის (კოშკის) ციხე-სიმაგრეზე და ამრიგად, შუასაუკუნეების მნიშვნელოვანი ძეგლი იხსნა დანგრევისაგან.

აფხაზეთის საოლქო საბჭოს დახმარებით დაღუპვას გადაარჩა აგრეთვე არქეოლოგიური ძეგლები წებელდასა და ამტკელში, კეთილმოწყობილი იქნა ეშერა, საზოგადოების სახსრებით იქნა გაწმენდილი შესანიშნავი შუასაუკუნეების ტაძარი მსიგზვა—გუდაუთის რაიონის სოფ. პრიმორსკში.

ამასთან ერთად დიდი ყურადღება ექცევა ისტორიულ-რევოლუციურ ადგილების გამოვლინებას, დაცვასა და პოპულარიზაციას. ამ მიმართებით ჩატარებულმა პროპაგანდისტურმა მუშაობამ მოსახლეობაში გააძლიერა ინტერესი ძეგლებისადმი, გაზარდა საზოგადოებრივ საწყისებზე მომუშავე მხარეთმცოდნეთა რიგები.

დიდ როლს ასრულებს ძეგლთა პროპაგანდის საქმეში საზოგადოების აფხაზეთის საბჭოს მიერ კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების პრეზიდიუმის დახმარებით ბიჭვინთაში 1960 წელს გახსნილი მუზეუმი-გამოფენა. გასული წლების მანძილზე მუზეუმი მოინახულა 500.000 უცხოელმა და საბჭოთა ტურისტმა.

1966 წლის ბოლომდე ბიჭვინთის ნაქალაქევის ტერიტორია კეთილმოწყობილი იქნება და აქ გაიხსნება ისტორიულ-არქიტექტურული ნაკრძალი.

არა ნაკლებ საინტერესოა გავრის უნიკალური ტაძარი, რომელშიც საზოგადოების აფხაზეთის რაისაბჭოს გათვალისწინებული აქვს 1967 წლის ბოლოსათვის აფხაზეთის ტერიტორიაზე არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მოპოვებული საჭურვლის ნიმუშების გამოფენა.

ამ ტიპის მუზეუმის გახსნა საშუალებას მოგვცემს, როგორც ორიგინალური ექსპონატების, ისე ასლების, გამოფენით შევექმნათ ისეთი ექსპოზიცია, რომელიც წვირე ზომის ძეგლის მხატვრულ არქიტექტურული წყობის დაურღვევლად მნახველის წინაშე გადაამღის ქვეყნის ცხოვრებისა და ისტორიის ერთ-ერთ საინტერესო ფურცელს. აქვე იქნება სარეკლამო დაფები და აფხაზეთის ზეოთმოდღვრებისა და ისტორიულ-რევოლუციური ძეგლების რუკა.

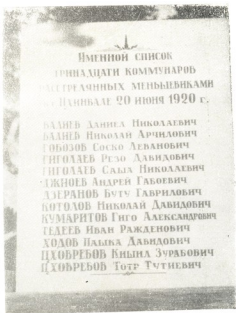
შეტად სერიოზულ მუშაობას ატარებს საზოგადოება ახალ ათონში, ივერიის მთაზე ანაკოფიის ისტორიულ-არქიტექტურული ნაკრძალის გახსნისათვის.

ეშვი არაა, რომ ეს უძველესი ციხე-სიმაგრე კეთილმოწყობის შემდეგ დიდი რაოდენობით მიიზიდავს ტურისტებს. ამ შესანიშნავი ძეგლის ტერიტორიაზე განლაგებული იქნება რეკლამები, პლაკატები, დასასვენებელი ადგილები, კიოსკები და სხვა ობიექტები, რაც ხელს შეუწყობს როგორც ახალი ათონის რაიონის, ისე მთელი აფხაზეთის კულტურის ძეგლების პროპაგანდისა და პოპულარიზაციის საქმეს.

ღირსეულად შავხვდეთ 50 წლისთავს

სამხრეთ-ოსეთი — მატერიალური კულტურის ძეგლებით საქართველოს ერთ-ერთი უმდიდრესი მხარეა. აქ დღემდე შემორჩენილია ციხე-სიმაგრეები, სადარაჯო კოშკები, ხუროთმოძღვრებისა და არქიტექტურის ძეგლები, საერო და საკულტო ნაგებობები.

საქ. კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების სამხრეთ-ოსეთის საოლქო საბჭო, რომელიც 1959 წლიდან არსებობს, მეტად ნაყოფიერ მუშაობას ეწევა.

მემორიალური დაფა ცხინვალში

იგი ხელს უწყობს ძეგლთა დაცვის საქმეში სახელმწიფო ორგანოებს არსებული ლიმიტური კანონმდებლობის განხორციელებაში, ძეგლთა პოპულარიზაციის საქმეში — რადიოს, გაზეთის და ლექცია-საუბრების საშუალებით, საზოგადოების

სამხრეთ ოსეთის საოლქო საბჭო ოთხ რაიონს აერთიანებს — ლენინგორის, ცხინვალის, ზნაურისა და ჯავის.

ისინი საზოგადოების წესდების თანახმად ადგილებზე ორგანიზებული ანხორციელებენ მუშაობას.

საზოგადოების საოლქო საბჭო 1967 წლის 1 იანვრისათვის 2.800 ინდივიდუალურ და 186 იურიდიულ წევრს ითვლის.

ხელმძღვანელობს რა საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების III ყრილობის გადაწყვეტილებებით, საოლქო საბჭომ უკანასკნელ 2 წელიწადში შესამჩნევად გააუმჯობესა თავისი მუშაობა.

საზოგადოების საოლქო საბჭოს მთელი ყურადღება მიპყრობილია პირველადი ორგანიზაციების გაზრდისა და ქალაქად თუ სოფლად ძეგლების გამოვლინებასა და შესწავლისაკენ.

საოლქო საბჭოს საწევრო ანარიცხების გეგმა შესრულებულია 111%-ით. იურიდიული საწევრო ანარიცხების გეგმა კი რაიონების მიხედვით პროცენტებში ასე გამოიყურება.

ლენინგორის რაიონი — 121%; ჯავის რაიონი — 100,5%; ზნაურის რაიონი — 100%; ცხინვალის რაიონი — 103,5%.

გეგმის შესრულებაში თავი ისახელეს შემდეგმა რაიონულმა საბჭოებმა — ლენინგორის (რისაბჭოს თავმჯდომარე — თ. ბულბუტაშვილი), ზნაურის (თ. არსოევი), ცხინვალის (ა. ხარებოვი).

ასევე კარგადაა დაყენებული საქმე საზოგადოების პირველად ორგანიზაციებში. აქედან განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია — ცხინვალის № 1 საშუალო სკოლა (თავმჯდომარე — ვ. კასრაძე), ცხინვალის № 3 საშუალო სკოლა (თავმჯდომარე — ო. სიუკაევი), ზნაურის რაიონის საშუალო სკოლა — თავმჯდომარე — დ. გათიკოევი).

გულისხმიერად ეკიდებიან საქმეს ძეგლების მცველები: შ. ლაცაბიძე (ს. ტიგვას ძეგლზე), ა. კოტაევი (მონასტერზე), ბ. ბოლათაევი (იკორთაზე).

თუ წინათ ძირითადი ყურადღება გამახვილებული იყო მხოლოდ საწევროების აკრეფაზე, ახლა მთელი გულისყური მიპყრობილია ძეგლებზე შეფობისაკენ. ამ ღონისძიების ცხოვრებაში გატარებას დიდად შეუწყო ხელი რაიონულ, საქალაქო და საოლქო კონფერენციების ჩატარებამ.

საზოგადოების ახლად არჩეულმა აქტივმა გაითვალისწინა წინა წლების მუშაობაში დაშვებული ნაკლოვანებები და მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა საქმიანობა.

წარმატებით იქნა ჩატარებული ოსეთის კულტურის ძეგლების დათვალიერების ორი ტური, რაც რუსთაველის 800 წლისთავს მიეძღვნა.

განსაკუთრებით კარგი შედეგებით გამოვიდა კონკურსზე ზნაურის საშუალო სკოლა, რომელიც შეფობას უწევდა ს. ტიგვაში მდებარე კულტურის ძეგლებს.

საკითხი ძეგლების მდგომარეობის შესახებ არა ერთხელ იქნა გამოტანილი საზოგადოების საოლქო საბჭოს სხდომაზე.

კულტურის ძეგლების შეძლებისდაგვარი პროპაგანდა ხდება რადიოსა და პრესის საშუალებით.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ კომუნისტური პარტია და საბჭოთა მთავ-

რობა ყოველთვის დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ავღიტაციისა და საქმეს, ექსკურსიებისა და ლექციების მაღალ დონეზე ჩატარებას.

ამ მიზნით საზოგადოების სამხრეთ-ოსეთის საოლქო საბჭოს შირი აქვს დამყარებული საზოგადოება „ცოდნასთან“.

ვლადიმერ სანაკოევი

ალექსანდრე ჯატიევი

აქტიურ მონაწილეობას იღებენ ძეგლთა პასულარიზაციის საქმეში ამხ. ამხ. მიხეილ ცოტინაშვილი, ზაურ კუდუხოვი, ზალიხან ჩაბიევი, ვახტანგ კასრაძე, მ. კოდოევი და სხვები. ყველა ისინი საზოგადოება „ცოდნის“ ლექტორები და ჩვენი საოლქო საბჭოს აქტიური წევრები არიან.

უკანასკნელ სამ წელიწადში წაკითხულია 200-მდე ლექცია. მოეწყო ექსკურსიები ვარძიასა და იკორთაში.

გვემით გათვალისწინებული გვაქვს წელს ჩაებატაროთ გამსვლელი სამეცნიერო სესია დიდი რევოლუციური ტრადიციების მქონე ჯავის რაიონში, სადაც

რაფელ გოგოევი

სერგო გავლოევი

საფუძველი ჩაეყარა სახელოვანი ორი რევოლუციონერის ალ. ჯატიევისა და რუთენ გავლოევის მოღვაწეობას. ეს სესია მიეძღვნება საიუბილეო თარიღს. — დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავს.

სამხრეთ-ოსეთი მდიდარია არა მარტო არქიტექტურის შეგუებით, არა-
ნედ რევოლუციური ტრადიციებითაც. როცა საქართველოში საბჭოთა ხელისუფ-
ლების დამყარებაზე ვლაპარაკობთ, არ შეიძლება არ გავიხსენოთ ჩვენს მხატვრე-
ბი, ვინც თავდადებით იბრძოდა სამხრეთ-ოსეთში საბჭოთა ხელისუფლების დამ-
ყარებისათვის. მათ რიცხვს უწყობანოდ შეიძლება მივყუთვნოთ ს. ჯავახი ივ-
ლისის შუა რიცხვებში 1919 წ. შექმნილი რკპ (ბ) იატაკქვეშა მომუშავე სამხ-
რეთ-ოსეთის საოლქო კომიტეტის ყველა წევრი: ალექსანდრე აბავეი, სერგო
ვაგლოევი, ალექსანდრე ჯატიევი, რაქდენ ქოზაევი, არონ პლიევი, ვლადიმერ
სანაკოევი და სხვები. შეიძლება ითქვას, რომ ისინი თავდაპირველად ხელმძღვა-
ნელობის გარეშე მუშაობდნენ. უფრო მეტიც — არ ჰქონდათ არც არალეგალუ-
რი სტამბა, მარქსისტული ლიტერატურა და სხვა.

მაგრამ მიუხედავად ამისა, მაინც შესძლეს თავისი სიტყვა ეთქვათ იმ დიდ
ბრძოლაში, რამაც საბოლოო გამარჯვება და თავისუფლება მოუტანა მშრომელ
ხალხს. ჩვენ ვამაყობთ მათი საქმეებით. შეიძლება ითქვას, რომ სამხრეთ-ოსეთის
რევოლუციურ მოძრაობაში არ ჩატარებულა არც ერთი ოპერაცია, რომელშიც
მათ მონაწილეობა არ მიეღოთ.

ეს ამხანაგები იყვნენ შეგნებული, პოლიტიკურად განვითარებული სო-
ციალ-დემოკრატები, მუშათა კლასისა და ინტელიგენციის წარმომადგენლები.

ასეთი იყო მაგალითად, ცნობილი პროფესიონალი რევოლუციონერი, სამი
რევოლუციის მომხსრე და მონაწილე, რსდმპ-ს წევრი — 1903 წლიდან, რაქ-
დენ ქოზაევი. მან განვლო რთული და ეკლანი გზა უბრალო მუშიდან ცნობილ
რევოლუციურ მოღვაწემდე. 1889 წ. გადავიდა ბაქოში, სადაც 1917 წლამდე
მუშაობდა ნავთობის საბადოებში. ქოზაევი აქტიური მონაწილე იყო
1904 წ. ბაქოს პროლეტარიატის პოლიტიკური გაფიცებისა. 1917 წ. აპხ. რ. ქო-
ზაევი შეედა წითელ გვარდიაში. აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ბაქოს მუ-
შათა რევოლუციურ გამოსვლებში.

უდრეკი სულის მქონე, ცნობილი რევოლუციონერის, ოსეთის სახელოვანი
წილის რაქდენ ქოზაევის ცხოვრება და მოღვაწეობა ჩვენთვის დაწვრილებითაა
ცნობილი, მაგრამ ყველაზე საინტერესო მისი ბიოგრაფიიდან ისაა, რომ იგი ორ-
ჯერ შეხვდა პროლეტარიატის დიდ ბელადს — ვ. ი. ლენინს. პირველად — რო-
ცა სამხრეთ-ოსეთის პარტიულ ორგანიზაციის მიერ იქნა გაგზავნილი დელეგა-
ტად მოსკოვში, ხოლო მეორედ — როცა მონაწილეობას იღებდა კომუნისტური
ინტერნაციონალის II კონგრესის მუშაობაში.

მეორე ცნობილი რევოლუციონერი ვლადიმერ სანაკოევი — სამხრეთ-ოსეთ
ში პარტიული ორგანიზაციის პირველი შემქმნელი და ორგანიზატორი იყო. მისი
პოლიტიკური შეხედულებების ჩამოყალიბებაში დიდი როლი ითამაშეს ქ. ჩიტას
მოწინავე მუშებმა და რსდმპ წევრებმა, სადაც ის 1904 წ. ჩავიდა. იგი პარტიის
წევრია 1905 წლიდან. აქედან დაიწყო პროფესიონალი რევოლუციონერის ძნელი
და შფოთიანი ცხოვრება. 1917 წლის თებერვლის რევოლუციამ მას ქ. გდოკში
მოუსწრო, სადაც იგი თავმჯდომარის მოადგილის და უკრაინის კომ. პარტიის
პრეზიდიუმის წევრად იყო არჩეული. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი საქ-
მიანობა 1919—1920 წწ. — იატაკქვეშა ორგანიზაციებში.

სამხრეთ-ოსეთის ასევე ცნობილი პროფესიონალი რევოლუციონერია ალექ

სანდრო ჯატიევი. იგი სამხრეთ-ოსეთის იატაკქვეშა ორგანიზაციის ერთ-ერთ ორგანიზატორი და ხელმძღვანელი იყო. 1917 წლის რევოლუციამ მას შეტევა ბურჟუაზი მოუსწრო და გადაწყვიტა სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ მოემუშაოდა და ახალგაზრდული ენერჯია შეეღია ბრძოლისათვის, რაც ხალხს შედინერებას მოუტანდა.

და მართლაც, სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ მან თავის ჩანაფიქრს ხორცი შეასხა.

როგორც კარგი ორატორი, დაულალავად ეწეოდა ავტაცციას გლეხობაში. მისი დაბრკოლება არ შეეძლო არც უამინდობას, არც მთის სახიფათო ბილიკებს — პაპანაქებასა თუ ყინვაში. დღისით თუ ღამით იგი ისწრაფვოდა ხალხისაკენ, რათა სიტყვა ეთქვა. მას არც მტრის მუქარა აშინებდა. ერთ-ერთ მტრის რეპლიკაზე, მან უპასუხა: „თუნდაც ნუ მომიხსენიებენ, როგორც ნათელი მომავლისათვის მებრძოლს, მაინც დაუნანებლად მოგკვდები“... მომავალში მან თავისი საქმიანობით დაამტკიცა ეს სიტყვები.

1920 წლის 26 მარტს იგი შევიდა სამხრეთ-ოსეთის რევოლუციური კომიტეტის შემადგენლობაში. 1920 წლის 8 ივნისს საოლქო და რევოლუციური კონიტეტის სახელით სამხრეთ ოსეთში საზეიმოდ იქნა გამოცხადებული საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება.

ამხ. აღ. ჯატიევი იყო აჯანყების მონაწილეთა არა მარტო იდეურ-პოლიტიკური ხელმძღვანელი, არამედ გმირი, შესანიშნავი მებრძოლი. რა დაძაბული ვითარებაც არ უნდა ყოფილიყო, მას ყოველთვის შეეძლო გამამხნეველი სიტყვის თქმა. ამიტომ იყო, რომ 1928 წელს სიმამაცისა და გმირობის გამოჩენისათვის სოციალისტური სახელმწიფოს მტრების წინააღმდეგ მენშევიკების ბატონობის დროს ბრძოლებაში ბურგესტანთან თეთრების წინააღმდეგ დაჯილდოვებული იქნა საბჭოთა კავშირის რევოლუციური სამხედრო საბჭოს საპატიო სიგელითა და წითელი დროშის ორდენით.

ოსი ხალხის სახელოვანმა შეილებმა — ალექსანდრე ჯატიევმა, არონ პლიევმა, ვლადიმერ სანაკოევმა, რაყდენ ქოზაევმა, ალექსანდრე აბაევმა და სერგო გაგლოევმა დიდი წვლილი შეიტანეს ჩვენი ოლქის როგორც სახალხო მეურნეობის, ისე კულტურული მშენებლობის საქმეში.

სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე შეინარჩუნეს მათ რწმენა ნათელი მომავლისა — კომუნიზმის გამარჯვებისა ჩვენს ქვეყანაში.

ამას უნდა დავუმატოთ ისიც, რომ ჩვენი ხალხის საყვარელი შეილები არონ პლიევი და ალექსანდრე ჯატიევი, ხშირად აქტიურად მონაწილეობდნენ პერიოდულ პრესაში. არონ პლიევი პოლიტგანათლების სახელმძღვანელოს პირველი შემდგენელია ოსურ ენაზე. მის მიერ თარგმნილია პარტიულ-ორგანიზაციულ, იდეოლოგიური და სხვა სახის ლიტერატურა. რედაქტორობდა გაზეთ „ხურზარის“.

გარდა ნაყოფიერი საზოგადო-პოლიტიკური მოღვაწეობისა, ამხ. ა. ჯატიევი ეწეოდა ლიტერატურულ საქმიანობასაც. წერდა მოთხრობებს, ნარკვევებს.

მადლიერმა ხალხმა ისტორიაში ჩაწერა მათი გმირული სახელები, ხოლო მათ უკვდავსაყოფად აღმართული ძეგლი — ეს თვით აყვავებული ოსეთია — თავისი მშვენიერი აწმყოთი და უკეთესი მერძისით.

ახალგაზრდობის ღვიძლი საქმე

ჩვენი სახელმწიფოს ნახევარსაუკუნოვანი იუბილე მატერიალური თუ სულიერი კულტურის ყველა სფეროში შემოქმედებითი წარმატებებით აღინიშნება. საქართველოს ახალგაზრდობის მიერ მიმდინარე წელს ჩატარებული ღონისძიებები, შრომასა და სწავლაში მოპოვებული მიღწევები ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავს ეძღვნება. რითაც ისინი კიდევ ერთხელ ამტკიცებენ რევოლუციური მონაპოვრებისადმი უსაზღვრო სიყვარულსა და ერთგულებას. ეს ბუნებრივიც არის, რადგან ოქტომბერმა უფლებააყრილ ახალგაზრდობას საშუალება მისცა გაეფურჩქნა თავისი ნიჭი და შესაძლებლობანი.

საიუბილეო წელს ჩვენი ჭაბუკები და ქალიშვილები არა მარტო ქმნიან და აწევენ, არამედ უფრო მეტ ინტერესს იჩენენ წინაპართა ნაანდერძევი მემკვიდრეობისადმი.

სიძველეთა დაცვა მუდამ პატრიოტულ მოვალეობად იმიტომ ითვლებოდა, რომ სიცოცხლის სადიდებელი ხელოვნება ახალგაზრდობას აყვარებდა და აყვარებს თავისი: ხალხის ისტორიულ წარსულს, განამტკიცებს მის ზოგად საგანმანათლებლო დონეს და აცნობს სახელოვან წინაპართა შრომისა და გმირობის ტრადიციებს.

სწორედ ამ მიზანს ემსახურება რესპუბლიკის კომკავშირული ორგანიზაციების მიერ ისტორიულ-რევოლუციურ ადგილებში მოწყობილი ექსკურსიები და ლაშქრობები. ახალგაზრდები აქტიურ მონაწილეობას იღებენ კულტურის ძეგლებთან მისასვლელი გზებისა და ეზო-გალავნების შეკეთებაში, აწყობენ მასობრივ ღონისძიებებს, კითხულობენ ლექციებს, შეხვედრებს უწყობენ რევოლუციის ვეტერანებს, ლიტერატურისა და ხელოვნების გამოჩენილ ოსტატებს, ადგენენ ფოტო-ალბომებს და აგროვებენ სხვადასხვა ხასიათის საინტერესო მასალებს.

ამ შესანიშნავი კერების შესწავლა-პოპულარიზაციისათვის საინტერესოდ მუშაობენ თბილისის, ქუთაისის, სოხუმის, თელავის, ყაზბეგის, გორის და ზოგიერთი სხვა რაიონის კომკავშირული ორგანიზაციები. ყურადღებას იმსახურებს მცხეთის რაიონის მუხრანის საშუალო სკოლის უფროსკლასელთა საქმიანობა. ნმობლიურ სოფელში არქეოლოგიური მონაპოვრებისა და წერილობითი წყაროების საფუძველზე მათ გახსნეს მხარეთმცოდნეობის კაბინეტი, შეადგინეს მუხრანის ტოპონომიკური რუკა, დაწერეს ქსნის ციხის ისტორია და ახლომდებარე კულტურის ძეგლების მოვლა-პატრონობაც იკისრეს.

ქალაქებისა და რაიონების სინამდვილიდან მრავალი ასეთი მაგალითის დასახელება შეიძლებოდა, მაგრამ ვიდრე წარსული მემკვიდრეობის გამოყენებაში

ახალგაზრდობის როლზე შევჩერდებოდეთ, საჭიროდ მიგვაჩნია რამდენადმე შევხებით ისტორიულ ძეგლთა დაცვის საკითხებს.

უკანასკნელ დროს რესპუბლიკის ბევრ რაიონში ინტენსიური მუშაობა წარმოებს კულტურის კერების სარესტავრაციოდ და მათ კეთილმოსაწყობად. ეს საქმიანობა კიდევ უფრო ფართოდ გაიშალა დიდი ოქტომბრის იუბილესათვის მზადების პერიოდში. ამის საპასუხოდ კომკავშირულმა ორგანიზაციებმა თავიანთი მუშაობა საინტერესოდ წარმართეს.

მატერიალური კულტურის ძეგლებს, ჩვენი სულიერი სიმდიდრის ამ დამამშვენებლებს ერთგულად პატრონობენ რუსთაველი მეფოლადეები და ტყიბულელი მემშბტეები, გურჯაანელი მევენახეები და ზუგდიდელი მეჩაიეები, გორელი მებაღეები თუ ქუთაისელი მეავტომობილეები, ერთი სიტყვით, ყველა, ვისაც გული ჭაბუკურად უძკერს და ვინც პირნათლად იხდის თავის მოქალაქეობრივ ვალს სამშობლოსა და ხალხის წინაშე.

რევოლუციური მოძრაობის მატრიანეში ოქროს ასოებით არის ჩაწერილი ნასაკირალის ბრძოლები, მახარაძის რაიონის კომკავშირულმა ორგანიზაციებმა ამ რევოლუციურ ადგილზე შეხვედრა გაუმართეს საქართველოში რევოლუციური მოძრაობის ვეტერანებს, ძველ კომუნისტებსა და კომკავშირლებს, მოაწყვეს ბრძოლების ამსახველი ფოტოსტენდები და აქვე ჩაატარეს თვითმოქმედების კონცერტი.

ქუთაისელმა კომკავშირებმა მოაწყვეს სამდღიანი ლაშქრობა „სპარტაკელთა ნაკვალევზე“, რომელიც მიეძღვნა სოციალისტ ინტერნაციონალისტთა ორგანიზაცია „სპარტაკის“ დაარსების 50 წლისთავს. მასში მონაწილეობა მიიღეს პირველმა სპარტაკელებმა, რევოლუციური მოძრაობის სხვა ვეტერანებმა. ისტორიულ-რევოლუციურ ძეგლებს მოხერხებულად იყენებენ ბათუმის, სოხუმის, მახარაძისა და სხვა ქალაქების კომკავშირული ორგანიზაციები, რომელთა შემუშავებული ღონისძიებები ხელს უწყობენ ახალგაზრდობის მიერ წარსული-საღმი ღრმა დაინტერესებას.

ამის მიუხედავად საკითხის საფუძვლიანი შესწავლა გვარწმუნებს, რომ ჩვენი წარსულის მემკვიდრეობა ახალგაზრდობისაგან უფრო მეტ ყურადღებას მოითხოვს. თელავის რაიონის სოფელ ვარდისუბანში ადრეფეოდალური ხანის დარბაზული ეკლესია საკმაოდ მოუვლელი და მიტოვებულია. კულტურის ძეგლები ასევე მოუვლელია სოფელ კონდოლში, კისისხევში, ლალისყურში. იგივე შეიძლება ითქვას, მცხეთის რაიონის სოფელ წილკნის მე-ნ საუკუნის გუმბათოვანი ეკლესიის შესახებ, რომელიც წილკნის სასოფლო საბჭოს მოძველებული ნივთების საწყობადაა გადაქცეული. აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ კულტურის ძეგლებთან არათუ საზოგადოებრივი მორიგეობა არ წარმოებს, არამედ ხშირად სამუშაოზე შტატით გათვალისწინებული მცველებიც კი არ ცხადდებიან. მრავალ ქარტიზილს გადაჩენილი ჩვენი კულტურული მემკვიდრეობა ამიტომაც დღითიდღე ზიანდება ე. წ. „შინაზარდი ბარბაროსების“ მიერ. ძველ შუამთაში, შუა საუკუნეების კედლის მხატვრობაზე 1966 წელს თავიანთი სახელები ამოუკვეთიათ კონდოლელებს — თემო ტოკიშვილს, რობერტ ბუბჯაშვილს, ტარიელ ხაღიშილს, ხოლო ახალ შუამთაში გასული წლის 5 სექტემბერს სამგორელებს

ასეთი წარწერა დაუტოვებიათ. „ვიყავი ექსკურსიაზე ახალი სამგორიდან სატრაქტორო ბრიგადა ვანიჭა ბეჭადი, მიტო ბეთურაშვილი, ვანო წიკლაური“.

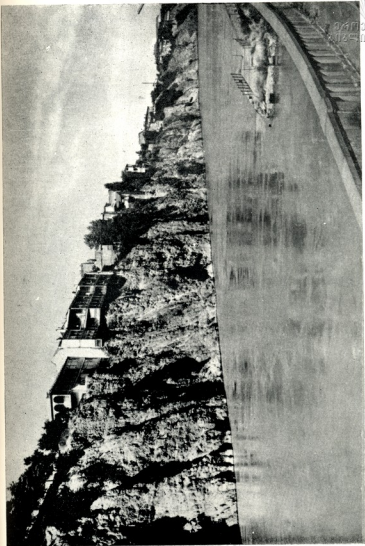
ულარსი ადამიანების გვარებით არის აქრულბული მესხეთის ისტორიული ძეგლები. ამ მხრივ განსაკუთრებით ზარზმის მონასტერი გამოირჩევა, ჩვენი დროის პეროსტრატების გვარები იმდენად ბევრია, რომ მათი ჩამოთვლაც კი შეუძლებელია. მკვლევარებში ყველაზე უფრო თავი ვინმე თ. მჭედლი-წვილს გამოუჩენია, რომელსაც დამპყრობლებისაგან შემთხვევით გადარჩენილ ფრესკაზე თავისი გვარი საგულდაგულოდ გამოუკვეთავს. აუ არა სოფლის ქალიშვილები და ქაბუკები, მამ, ვინ უნდა იბრძოდეს ამ ძეგლების მოვლა-პატრონობისათვის, იმისათვის, რომ წარსულის ეს მდიდარი მემკვიდრეობა მოხერხებულად იქნას გამოყენებული ახალგაზრდობის პარტრიოტული და ესთეტიკური აღზრდისათვის. ასეთ დროს კი, სამწუხაროდ, მათი მზრუნველი ხელი აკლია სამხრეთ ოსეთის, ქარელის, კასპის, გეგეკორის, ყაზბეგის, თიანეთისა და ზოგიერთი სხვა რაიონისა და ქალაქის ისტორიულ-რევოლუციურ ძეგლებს. არ ეწყობა მასობრივი ღონისძიებები, ხელი ტემპით წარმოებს ახალი ძეგლების გამოვლენა-შესწავლა, სახელმწიფო აღრიცხვაზე მათი აყვანა, საჭიროა ისტორიულ-რევოლუციურ ადგილებში კვლავაც სისტემატურად მოვაწყოთ მიზნობრივი ექსკურსიები, ადგილობრივი მხატვრების ნამუშევართა გამოფენები, მუზეუმების მოძრავი ფოტოსტენდები, ამა თუ იმ ისტორიული წიგნის განხილვა, ლიტერატურული დისკუსიები.

მდიდარი მემკვიდრეობის მოვლა-პატრონობისათვის მოსწავლეებმა უნდა მოაწყონ საყოველთაო ლაშქრობა, დააწესონ საზოგადოებრივი მორიგეობა. დიდი სარგებლობის მოტანა შეუძლია ჩვენს სტუდენტ-ახალგაზრდობას. მათი ძალებით შესაძლებელია კიდევ უფრო ფართოდ შევისწავლოთ ისტორიულ-რევოლუციური ძეგლები. ენთუზიასტი ახალგაზრდების მიერ მოწყობილ სამეცნიერო ექსპედიციებსა და ექსკურსიებს როგორც კულტურული, ისე დიდი საგანმანათლებლო მნიშვნელობა აქვს.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავისათვის მზადება გულისხმობს დაეცვათ და განვამტკიცოთ რევოლუციური მონაპოვრები, ხელი შევეწყოთ სასახლო ტრადიციებზე ახალგაზრდობის აღზრდას. ამიტომ კომკავშირულმა და პიონერულმა ორგანიზაციებმა და, საერთოდ, ყველამ, ვინც მოზარდი თაობის აღზრდას ემსახურება, საიუბილეო წელს მუშაობა კიდევ უფრო უნდა გააძლიეროს, რათა ყველა ქალიშვილი და ქაბუკი იქცეს ისტორიულ ძეგლთა ჭეშმარიტ მკვლევარად. მათი მოვლა-პატრონობის ინიციატორად: ეს იქნება როგორც დიდი ოქტომბრის იუბილეს აღნიშვნა, ასევე ჩვენი სახელოვანი წინაპრების — მწერლების, მხედართმთავრების, უცნობი მხატვრებისა და ხუროთმოძღვრების, ერთი სიტყვით, ჩვენი ციხე-სიმაგრეთა დამამშვენებლებისა და ერთგული დამცველების ღვაწლის დაფასებაც.

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

თბილისი, კალაქის ძველი ნაწილის ხედი

თბილისი. რუსთაველის პროსპექტი

ჩუქურთმისმკრალის ეპიტაფია

მე ქაშუეთის ჩუქურთმას ვჭრიდი,
ჩემი მღელვარე სულის ჩუქურთმას,
გაშლილი მქონდა ვარსკვლავთა წიგნი,
ლოდებს არ ედო ხავსი, ვით ფიჭრი
და გული თითქოს ჩემებრ უხურდათ.
მე ქაშუეთის ჩუქურთმას ვჭრიდი,
ჩემი მღელვარე სულის ჩუქურთმას.
გვიმრის ფოთოლი თუ რტო ვაზისა
ძელქვაზე ფრთხილად ასული სვია,
ისე დაეხატე ქვაზე ფაქიზად,
რომ ჩემს სუნთქვაზე იწყებდნენ შრიალს.

და როს დაადგა ღვთის თვალი ტაძარს,
ანგულოსებმაც მარჯვენა მიქეს,
მე ღმერთი ვიყავ და ვიქეც კაცად,
მე კაცი ვიყავ და ღმერთად ვიქეც.
მაგრამ უცნობო, როს სანთლის შუქი
აგინირაღდნებს მწუხარე სახეს,
მე მაღლობელი ვიქნები, თუკი
შენდობას ეტყვი ჩემ ცოდვილ სახელს...

რადგან მე — უღირსს ო, ცოდვა მაძევს,
ო, ცოდვა მაძევს მე მეტად დიდი:
როცა ბოლნისის ვარდისფერ ქვაზე
ღვთისმშობლის წმინდა ხატეზას ვჭრიდი,
მე თვით არ ვიცი საიდან გაჩნდა
ჩემი მიჯნური შემართულ ისრით
და ღვთისმშობელის თვალების ნაცვლად,
როგორ დაეხატე თვალები მისი.

მე თვით არ ვიცი რათ დაეამგვანე
ეს ჩუქურთმები მის დაღალ-კაგებს.

და ვგრძნობ: არა არს ქვეყნად თუ ცაში
გულთამხილაგის მიუწვდომელი.
წარბს შეჰკრავს რისხვით, და ალბათ მაშინ
განკითხვის მძიმე ჭამი მომელის.
და ჰე, უცნობო, როს სანთლის შუქი
აგინირაღდნებს მწუხარე სახეს,
მე მაღლობელი ვიქნები, თუკი
შენდობას ეტყვი ჩემს ცოდვილ სახელს.

ზაირა მბედლიძე

თბილისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული
მუზეუმის უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი

თბილისის რევოლუციური წარსული

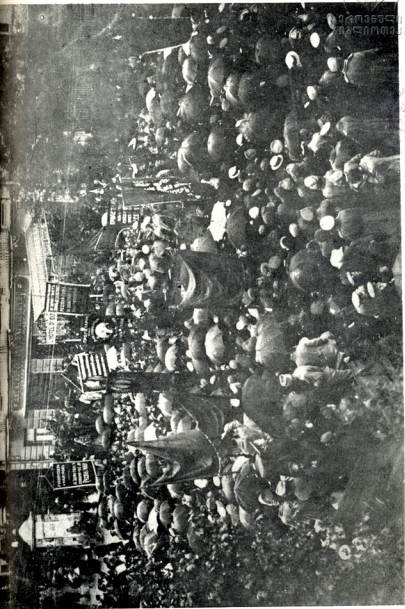
დაბადებიდანვე არსებობისათვის ბრძოლა ეწერა თბილისს. ურიცხვი მახვილაპყრობილი ხელი იყო მიმართული მის წინააღმდეგ. თავგანწირულნი იბრძოდნენ თბილისელები და წინ მიუძღოდნენ მთელს საქართველოს იმ უთანასწორო ბრძოლებში. ვინ იცის, რამდენჯერ აღწდა თბილისი ფერფლიდან თავისი არსებობის 15 საუკუნის მანძილზე. და აი, დაჰყრა მეფის თვითმპყრობელობისა და ბურჟუაზიის წინააღმდეგ პროლეტარიატის ბრძოლის ზარმა; რუსეთის მუშათა კლასმა თავის ირველივ დარაზმა ყველა ეროვნების მშრომელი ხალხი და წინ წარუძღვა მას ცარიზმის დასამხოზად.

თბილისის პროლეტარიატმა რევოლუციური ბრძოლის მაგალითებით აღფრთოვანა და ბრძოლისათვის გამოადვილა საქართველოს დაბეჭადული მშრომელი მასები. იგი საქართველოს რევოლუციური სხეულის აზრსა და გულს წარმოადგენდა. თბილისის პროლეტარიატის ბრძოლებს სათავეში ედგა თბილისის ბოლშევიკური ორგანიზაცია — საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ერთ-ერთი უძველესი რაზმი.

თბილისის მრავალი ადგილი დიადი ქარტეზილიანი დღეების მოწმეა.

თბილისის მუშათა პირველი გაფიცვები XIX ს. 70-იან წლებში სტიქიურად იფეთქებდა ხოლმე ჯარიმების, სამუშაო დღის გადიდების, ხელფასის შემცირებისა და სხვათა გამო. ეს გაფიცვები 90-იანი წლებისათვის მძლავრ პოლიტიკურ მოვლენად იქცა. გაფიცვების ავანგარდში იდგნენ ამიერკავკასიის რკინიგზის მთავარი სახელოსნოებისა და დეპოს მუშები. აქ, პირველ მარქსისტულ წრეებში პოლიტიკური აღზრდა მიიღო მრავალმა შემდეგში გამოჩენილმა რევოლუციონერმა — მ. ბოჭორიძემ, ზ. ნოდრიშვილმა, ვ. სტურუამ, ს. ალილუევმა და სხვ. აქვე მუშაობდნენ რუსეთიდან გადმოსახლებული რევოლუციონერები — მ. კალინინი, თ. აფანასიევი, ა. პეშკოვი, (გორკი) და სხვ.

პირველი დიდი გაფიცვა თბილისში 1898 წ. 14—21 დეკემბერს, სწორედ ამიერკავკასიის რკინიგზის მთავარი სახელოსნოს მუშებმა დაიწყეს. გაფიცვის საბაზი გახდა რკინიგზაზე ახალი წესების შემოღება, რომელიც ითვალისწინებდა მუშა-მოსამსახურეთათვის დახმარების შემცირებას, შეწყდა მუშაობა სახელოსნოებში, შეჩერდა მატარებლების მოძრაობა, გაფიცვას სათავეში ედგა საგაფიცო კომიტეტი. აღმინისტრაციამ რამდენიმე მუშა დააპატიმრა. სახელოსნოებისა და დეპოს რაიონი ქანდარმერით და პოლიციელებით აივსო. რკინიგზელთა სოლიდარობის ნიშნად 18 დეკემბერს გაიფიცნენ ხაშურის რკინიგზის მუშე-

Յիշուհի ցույցը Կոնստանդուպոլիսում, 1917 թ.

ბი. გავიყვებით დამფრთხალმა მთავრობამ შეაჩერა ახალი წესების შემოღება. ეს იყო თბილისელი მუშების პირველი გამარჯვება.

1901 წ. უდიდესი მოვლენით აღინიშნა თბილისის მუშათა ისტორიაში. თბილისელმა მუშებმა ქალაქის გულში, სალდათის ბაზართან (დღ. კოლმეურ-ნეობის მოედანი), იზიემეს პირველი მაისი. წინასამაისო დღეებში თბილისში გავრცელდა ქართულ, სომხურ, და რუსულ ენებზე პროკლამაციები, რომელშიაც ნათქვამი იყო „მთელი რუსეთის მუშებმა გადაწყვიტეს აშკარად, ქალაქის საუკეთესო ქუჩებში იდღესასწაულონ პირველი მაისი... მას ჩვენც შევეუერთდეთ რუს ამხანაგებს, ... და ვიზიემოთ ჩვენი ერთადერთი დღესასწაული პირველი მაისი“. მეფის ოხრანკამ შეიტყო რა ამ მზადების შესახებ დემონსტრაციის ადგილს ალყა შემოარტყა. დღის 12 საათზე ბაზრობის ადგილას, ხალხში წითელი დროშა აფრიალდა. პოლიციელები დროშისაკენ დაიძრნენ. დაიწყო ხელჩართული ბრძოლა. დაიჭრა თოთხმეტი, დააპატიმრეს 50-ზე მეტი მუშა. სამი დღის განმავლობაში გრძელდებოდა დაპატიმრებანი. ქალაქში სამხედრო წესები გამოცხადდა. ღირსეულად შეაფასა გაზეთმა „ისკრამ“ ეს დემონსტრაცია. მას მთელი კავკასიისათვის ისტორიული და შესანიშნავი მოვლენა უწოდა.

1903 წ. თბილისის მრავალი ქუჩა თუ საწარმო ახალი, მძლავრი, რევოლუციური აზვართების მოწმე გახდა. 23 თებერვალს გოლოვინის პროსპექტზე (დღ. შ. რუსთაველის სახ. პროსპექტი) მოეწყო პოლიტიკური დემონსტრაცია, რომელშიაც ექვსი ათასი კაცი იღებდა მონაწილეობას. მოხდა შეტაკება ჯარსა და დემონსტრანტებს შორის, რომლის შესახებ გაზეთი „ისკრა“ წერდა — „ეს უკვე მეორეადა, რომ თბილისის ქუჩები სისხლით ირწყვება. მაგრამ ეს გარემოება კიდევ უფრო ძლიერად შეგვაძლებს მტერს, უფრო ძლიერ დაგვკარავს დაგვსოტური ცარიზმის წინააღმდეგ“.

1903 წ. ლენინის მითითების თანახმად, სააგიტაციო მუშაობის გაზრდის მიზნით, გადაწყდა თბილისში მოწყობილიყო დიდი არალეგალური სტამბა. მისი მოწყობა დაეწავა მ. ბოკოროჩის, რომელმაც სტამბისათვის კასპის ქუჩაზე, რკინიგზის სახელოსნოს მუშის როსტომაშვილის, მიწის ნაკვეთი შეარჩია. ეს საკმაოდ რთული ნაგებობა, კონსპირაციის მძიმე პირობებში, საოცრად მოკლე ვადაში აშენდა. იგი რუსეთის ყველა არალეგალურ სტამბაზე დიდი იყო. მის აგებაში მონაწილეობდნენ ძმები რევოლუციონერები — ჩოღრიშვილები, კალატოზები — ძმები მადრაძეები, სტამბის შენობაშივე მოეწყო პასპორტებისა და სხვა დოკუმენტების სახელოსნო. აქ ინახებოდა კავკასიის კავშირისა და თბილისის კომიტეტის დოკუმენტები, ხოლო 1905 წ. რევოლუციის დღეებში აქ ტარდებოდა თბილისის კომიტეტის სამხედრო-ტექნიკური ჯგუფის მეცადინეობა. აქვე იყო ყუმბარებისა და ფეთქებად ნივთიერებათა დასამზადებელი ლაბორატორია.

სტამბაში დაბეჭდილი ყველა მნიშვნელოვანი გამოცემა ეგზავნებოდა საზღვარგარეთის ბოლშევიკურ ცენტრს, პირადად ლენინს. მარტო 1905 წ. იანვარ-ნოემბერში სტამბამ 275.215 ცალი გაზეთი, ბროშურა და პროკლამაცია დაბეჭდა.

ჯანდარმერიამ სტამბას 1906 წ. 16 აპრილს მიაგნო. მეფის ნაცვალი ვორონცოვ-დაშკოვი იმდენად შეაძრწუნა ამ ფაქტმა, რომ ქალაქში საალყო წესები გამოცხადდა. სტამბა სასტიკად ააოხრეს.

1937 წ. გაიხსნა ავლაბრის რესტავრირებული არალეგალური სტამბა, იგი თბილისის სახელოვანი რევოლუციური წარსულის ბრწყინვალე ძეგლია.

1905 წ. 9 იანვარს პეტერბურგის უიარაღო მუშების დღევანდელი სისტემა რევოლუციის მრისხანე ტალღა ააზვირთა. რუსეთის პროლეტარიატის გამოვლას პირველად თბილისის მუშები გამოეხმარნენ. 23 იანვარს გოლოვინის პროსპექტს დემონსტრანტთა კოლონები მოეფინა წითელი დროშებითა და პლაკატებით. მათ სროლა აუტეხეს კაზაკებმა. ამ გამოსვლებს ამოად არ ჩაუვლია. მთავრობა იძულებული გახდა ზოგიერთ დათმობაზე წასულიყო. გაზეთი „ვებერიოდი“ ამის შესახებ წერდა: „კავკასიაში რაღაც არაჩვეულებრივი ხდება. თბილისის ყველა მუშა გაფიცულია... მოეწყო დემონსტრაცია, რომელიც წარმატებით დამთავრდა.“

1905 წ. დეკემბრის შეიარაღებული აჯანყების ცენტრი — თბილისში მუშათა რაიონი, ნაძალადევი (დღ. ლენინის სახ. რაიონი) იყო.

12 დეკემბერს დილით დეპოს მუშებმა საყვირით ამცნეს ქალაქს საყოველთაო აჯანყების დაწყება. შეწყდა ორთქმავლების მოძრაობა. არ მუშაობდა არცერთი ფაბრიკა-ქარხანა. დაიკეტა მაღაზიები და დუქნები. საგაფიცვო კომიტეტი მდგომარეობის ბატონ-პატრონი გახდა. არც ადგილობრივ ხელისუფლებას ეძინა.

15 დეკემბრიდან ქალაქში საალყო წესები გამოცხადდა. ვინაიდან ნაძალადევი აჯანყებულთა ხელში იყო, მთავრობამ პირველი იერიშები მასზე მიიტანა. 18 დეკემბერს კაზაკთა მრავალრიცხოვანი ნაწილები გარშემოერტყნენ ნაძალადევს და ცდილობდნენ შეტრას. ხუდადოვის ტყის მახლობლად იგი შეეჩეხა სამხედრო შტაბის მიერ გამოყოფილ მუშათა შეიარაღებულ პატროლს. გაიმართა ხანმოკლე, გააფთრებული და უთანასწორო ბრძოლა. რაზმელები იძულებული გახდნენ უკან დაეხიათ. კაზაკებმა ისინი ალყაში მოაქციეს და თითქმის ყველანი ხიშტებით დახოცეს და დასახიჩრეს. ამ ბრძოლაში გმირულად დაეცა ცხრა რაზმელი — გიორგი ელიავა, გრიგოლ ჯაში, პეტრე ცინცაძე, ვასო თვარაძე, ტუნა ლაზარაშვილი, ვანო ხუციშვილი, შინა კალაძე, გერმანე დვალი, ილიკო შინაძე.

მათი სახელების უკვდავსაყოფად ხუდადოვის ტყეში აღმართულია ობელისკი. ლენინის რაიონის მშრომელები წმინდად ინახავენ იმ დიადი ბრძოლის ტრადიციებს.

29 დეკემბერს მოსკოვიდან მოვიდა ცნობა იქ აჯანყების ჩაქრობისა და გაფიცვის დასრულების შესახებ. თბილისის სოციალ-დემოკრატიულმა საგაფიცვო ბიურომ გაფიცვა დამთავრებულად გამოაცხადა.

რეაქცია პარპაშობდა. გაძლიერდა რეპრესიები; მეტეხის ციხე პატიმრებით აივსო. მაგრამ რევოლუციონერები ციხის კამერებიდანაც უფროთხობდნენ ძილს მეფის ლაქიებს. მეტეხის ციხეში გმირი რევოლუციონერების — ლ. კეცხოველის და ვ. კურნატოვსკის თაოსნობით 1902 წ. მოეწყო პოლიტიკურ პატიმართა დემონსტრაცია; — პატიმართა ერთ ჯგუფს, გამოუტანეს გადაწყვეტილება — ნათესავებთან და ახლობლებთან გამოშვებობების გარეშე გადაესახლებინათ. პატიმრებმა საკნებში ბარაკადები აღმართეს, რომ ციხის ხელისუფალნი საკნებში ვერ შემოსულიყვნენ და გაფიცვა გამოაცხადეს. ციხის ადმინისტრაცია იძულებული გახდა დათმობაზე წასულიყო. მან ადგილობრივ ხელისუფლებასთან ერთად გადასწყვიტა თავიდან მოეშორებინა ლ. კეცხოველი ციხის კამერი-

დანაც, რომელიც მოსვენებას არ აძლევდა მათ. მეტეხის მისადგომებს კარგად ახსოვთ 1903 წ. 17 აგვისტოს შემადარწუნებელი განთიადი, როცა სამარისებურ სიჩუმეში გაისმა თოფის ხმა და იმ წამსვე მთელი ციხე მოიცვა გლუფით. რაგულად მოკლეს ლადო კეცხოველი.

კარგად ახსოვთ 1903 წ. 17 აგვისტოს შემადარწუნებელი განთიადი, როცა სამარისებურ სიჩუმეში გაისმა თოფის ხმა და იმ წამსვე მთელი ციხე მოიცვა გლუფით.

მტკერის მარცხენა მხარეს ამაყად დგას მეტეხის ეკლესია. დიდი ხანია აღუზღუდა ციხის კორპუსები, მაგრამ მეტეხის ფრიალო ქვებს კარგად ახსოვთ აქ ტანჯული რევოლუციონერები და ხალხის ბედნიერებისათვის დაღვრილი სისხლი.

1917 წ. 25 ოქტომბერს მთელი პროგრესული კაცობრიობა ზეიმობდა რუსეთის რევოლუციის გამარჯვებას და მსოფლიოში პირველი სოციალისტური სახელმწიფოს წარმოქმნას. საქართველოს მშრომელებს კიდევ სამი წლის შეუპოვარი ბრძოლა დასჭირდათ თავისუფლების მოსაპოვებლად. თბილისის პროლეტარიატის ბრძოლას სათავეში ედგა თბილისის ბოლშევიკური ორგანიზაცია. საქართველოს სათავეში მოქცეული მენშევიკური მთავრობა რეპრესიებით ახშობდა მასების აქტივობას. აპატიმრებდნენ ბოლშევიკებს, არბევდნენ ბოლშევიკურ გაზეთებს.

საპასუხოდ მთელ თბილისში მძლავრი საპროტესტო მიტინგი გაიმართა. 1918 (10) თებერვალს ალექსანდრეს ბაღში (დღევანდელი კომუნარების ბაღი) მოეწყო მშრომელთა საპროტესტო მიტინგი, რომელსაც 10.000 კაცი ესწრებოდა — მუშები და ჯარისკაცები. მიტინგზე გამოსულნი ამხელდნენ ამიერკავკასიის ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტურ მთავრობის კონტრევოლუციურ პოლიტიკას და მასებს ძალაუფლების აღებისაკენ მოუწოდებდნენ. მიტინგის დაწყებისთანავე ბაღში შემოვიდნენ ჯარისკაცები წითელი დროშებით. ის იყო თავმჯდომარე ქავთარაძე მისალმებას აპირებდა, მაგრამ ჯარისკაცები სწრაფად გაიშალნენ, ბაღის ყველა გასასვლელი ჩაკეტეს და სროლა ასტეხეს. სროლამ 15 წუთს გასტანა, ბაღი უდანაშაულოთა სისხლით მოირწყო. ამ ტრაგიკული დღეების სამახსოვროდ კომუნარების ბაღში აღმართულია ობელისკი.

ბოლშევიკური მიტინგის დახვერტამ აღშფოთება გამოიწვია თბილისელ მუშებში. ყველგან იმართებოდა საპროტესტო მიტინგები, ქალაქის თვითმმართველობის შენობასთან მოეწყო ქალთა დიდი დემონსტრაცია.

მენშევიკური საქართველო კატასტროფისაკენ მიემართებოდა. დაპკრა ვადამწვევტი ბრძოლის ზარმა.

1921 წლის თებერვალში საქართველოში დაიწყო შეიარაღებული აჯანყება. ბოლშევიკებმა დახმარებისათვის მიმართეს საბჭოთა რუსეთის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარეს ვლადიმერ ილიას ძე ლენინს. აჯანყებულთა დასახმარებლად მოვიდა მე-11 წითელი არმია სერგო ორჯონიკიძის ხელმძღვანელობით.

თბილისელმა მშრომელებმა საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვება იზეიმეს დედაქალაქის გულში — (ახლანდელ) ლენინის მოედანზე. აქ ხალხი ზეიმით შეხვდა მე-11 წითელ არმიას. სერგო ორჯონიკიძემ მოსკოვში გაავზავნა შემდეგი შინაარსის დეპეშა:

„მოსკოვი. კრემლი. ვლადიმერ ილიას ძე ლენინს, იოსებ ბესარიონის ძე სტალინს. თბილისის თავზე ფრიალებს საბჭოთა ხელისუფლების წითელი დროშა, გაუმარჯოს საბჭოთა საქართველოს“.

ქუთაისის რევოლუციური წარსულიდან

ქუთაისის სახელოვანი რევოლუციური ტრადიციების ქალაქია. აქ მშრომელები ათეული წლების მანძილზე საქართველოს, ამიერკავკასიის და რუსეთის პროლეტარიატის მხარდამხარ შეუპოვრად იბრძოდნენ თვითმპყრობელობისა და მემამულურ-კაპიტალისტური ჩავერის წინააღმდეგ.

XIX საუკუნის 70-იან წლებში ქუთაისში არსებობდა ხალხოსანთა ჯგუფი, რომელსაც მჭიდრო კავშირი ჰქონდა დამყარებული საქართველოსა და რუსეთის ხალხოსნურ ორგანიზაციებთან. 1876 წელს ჟანდარმერიამ ამ ჯგუფს მიაგნო და მისი ხელშეწყენელები დააპატიმრა.

90-იანი წლების პირველ ნახევარში, როდესაც ჩვენში აღმოცენება დაიწყო მარქსისტულმა ორგანიზაციებმა, ქუთაისის მარქსიზმის პროპაგანდის ერთ-ერთ ნიშნულს წარმოადგენდა კერძოდ ვადაიქცა. ამაში განსაკუთრებით დიდი დამსახურება მიუძღვის მიხაკა ცხაკაიას, რომელიც 1894—1897 წლებში ქუთაისში ცხოვრობდა და აქტიურ პრაქტიკულ-თეორიულ მუშაობას ეწეოდა აქ. მ. ცხაკაიას ხელმძღვანელობით ჩამოყალიბდა „მესამე დასის“ ქუთაისის ორგანიზაცია, პირველი მარქსისტული წრეები და არალეგალური ბიბლიოთეკა, რომელსაც პოლიტიკური ლიტერატურის საინტერესო ფონდი ჰქონდა.

1894 წელს, გარეუბანში, ოლასკურის სასაფლაოზე მ. ცხაკაიას უშუალო ხელმძღვანელობით პირველად აღინიშნა საერთაშორისო პროლეტარიატის სოლიდარობის დღე — პირველი მაისი.

XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში ქუთაისში ცხოვრობდნენ და რევოლუციურ მუშაობას ეწეოდნენ: ალ. წულუკიძე, პრ. ჯაფარიძე, დ. მახარაძე, რუსი სოციალ-დემოკრატები ნ. კოზარენკო, ვ. როძევიჩი, ბელუვიჩი და სხვ. 1902 წელს ჩამოყალიბდა რსდმპ ლენინურ-ისკრული მიმართულების კომიტეტი.

1903 წლის ივნისში დასავლეთ საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციები გაერთიანდნენ რსდმპ კავკასიის კავშირის იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტის სახელწოდებით, იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტში, რომელსაც ცენტრი ქუთაისში ჰქონდა, სხვადასხვა დროს შედიოდნენ: მ. ცხაკაია, ფ. მახარაძე, ალ. წულუკიძე, პრ. ჯაფარიძე, ს. ქავთარაძე, ი. სტალინი, ბ. ბიბინიშვილი და სხვ. 1904 წლის ოქტომბერში კომიტეტმა მოაწყო არალეგალური სტამბა (ამჟამად თავისუფლების ქ. № 41), რომელშიაც დაბეჭდილი პროკლამაციები, ფურცლები და ახალი პოლიტიკური ხასიათის ლიტერატურა მთელ საქართველოში ვრცელდებოდა.

1904 წლის 3 თებერვალს ქუთაისელმა მოსწავლეებმა რუსეთ-იაპონიის

ომის საწინააღმდეგო მძლავრი პოლიტიკური დემონსტრაცია მოაწვევს. ეს იყო საქართველოს მოსწავლე ახალგაზრდობის პირველი ორგანიზაციულ გამოსვლა ნეფის თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ.

1905 წლის იანვრის მეორე ნახევარში მეფის სისხლიანი ბოროტმოქმედების პროტესტის ნიშნად ქუთაისის შრომელებმა მანიფესტაციები, დემონსტრაციები და გაფიცვები მოაწყვეს.

1905 წლის 14 თებერვალს შეტაკება მოხდა დემონსტრანტებსა და კაზაკებს შორის. მოკლეს 5 დემონსტრანტი. დაიჭრა რამდენიმე. 14 თებერვალს დაღუპულთა დასაფლავება გრანდიოზულ პოლიტიკურ დემონსტრაციად გადაიქცა. მასში მონაწილეობა მიიღო 20 ათასზე მეტმა კაცმა. წარმოითქვა სიტყვები მოწოდებით: „ძირს თვითმპყრობელობა“!

რევოლუცია თანდათან ღრმავდებოდა, ხალხი თავგანწირვით იბრძოდა თავისუფლებისათვის, ადამიანური ცხოვრებისათვის. მ. ცხაკაიას სრული საფუძველი ჰქონდა 1905 წლის აპრილში, პარტიის მესამე ყრილობაზე განცხადებით: მართალია ქუთაისი არასამრეწველო ქალაქია, მაგრამ ბოლშევიკებმა იგი გადააქციეს რევოლუციის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კერად საქართველოში.

1905 წლის 8 ივნისს ქუთაისში გარდაიცვალა ლენინური-ისკრული ორგანიზაციების ერთ-ერთი ფუძემდებელი საქართველოსა და ამიერკავკასიაში ალ. წულუკიძე. წულუკიძის გადასვენება ქუთაისიდან ხონში გადაიქცა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ მიმართულ უდიდეს პოლიტიკურ დემონსტრაციად, ბოლშევიკების საბრძოლო ძალების დათვალერების დღედ.

ალ. წულუკიძის დაკრძალვამ და მასთან დაკავშირებულმა ამბებმა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინეს საქართველოსა და ამიერკავკასიაში. პოლიციის ერთ-ერთი საიდუმლო თანამშრომელი თავის მოხსენებაში წერდა: ყველა ლაპარაკობს ამ დაკრძალვაზე, როგორც გრანდიოზულ და დიდებულ მოვლენაზე. პირადად მე არ შემიძლია ხაზი არ გავესვა იმ გარემოებას, რომ ქუთაისი მოცუბს თავისი რევოლუციურობით, მგონია, რომ მთელი ატმოსფერო იმითაა გაჟღენთილი. პოლიციის აგენტი სავსებით მართალი იყო. ქუთაისში გუბერნატორიც კი რევოლუციონერი და ბოლშევიკი აღმოჩნდა, რაც ერთადერთი შემთხვევაა რუსეთის მუსათა მოძრაობის ისტორიაში. 1905 წლის ივლისში დანიშნული ქუთაისის ახალი გუბერნატორი ვ. ა. სტაროსელსკი ისტორიაში შევიდა „წითელი გუბერნატორის“ სახელწოდებით. მან თავისი აშკარა და ფარული მხარდაჭერით მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი განმათავისუფლებელი ბრძოლის შემდგომ განვითარებას ქუთაისის გუბერნიაში. 1905 წლის 20 ოქტომბერს ქანდარმთა სამმართველო კავკასიის პოლიციის უფროსს ატყობინებდა, რომ გუბერნატორი სტაროსელსკი დაესწრო სოციალ-დემოკრატთა მიტინგს ქალაქის ბაღში, სადაც მას ტაშითა და „ვასას“ ძახილით შეხვდნენ. მიტინგის დროს გუბერნატორის ვკერდით იდგა მღვდლის შვილი რ. ტ. გიორგაძე წითელი დროშით ხელში, რომელზედაც ხელმწიფე იმპერატორი თავდაყირა იყო გამოხატული. გუბერნატორის წასვლის შემდეგ წამოიწიეს მარსელიოზა და ყველამ, მათ შორის პოლიციის მოხელეებმაც კი, ქუდები მოიხადესო. ჩვენი აზრით, აქ აღწერილია მეტად საინტერესო და ორიგინალური მოვლენა: გუბერნატორი დგას წითელ დროშასთან, რომელზედაც მეფე თავდაყირა დახატული, ხოლო პოლიციელები ქუდმოხდილი ისმე-

ნენ „მარსელიოზას“. წესრიგის დასამყარებლად ქუთაისში მთავრობამ ცაზაკთა ახალი რაზმები გამოგზავნა.

1905 წელს 27 ნოემბერს ქუთაისში საბარიაკადო ბრძოლებში გამარჯობა დეკემბრის შეიარაღებულმა აჯანყებამ მოსკოვში რევოლუციური მოძრაობის ახალი აღმავლობა გამოიწვია საქართველოში. 10 დეკემბერს აქაც დაიწყო შეიარაღებული აჯანყება. ქუთაისი კვლავ ბარიაკადებით მოიფინა. ბარიაკადების აგებაში მონაწილეობდა თვით გუბერნატორი, რომელმაც ერთ-ერთ მათგანზე რევოლუციონერებთან ერთად სურათიც კი გადაიღო. ლადო მესხიშვილმა თავისი დასი ქუჩაში გამოიყვანა და აქტიურად ჩაება საბარიაკადო ბრძოლაში.

1905 წლის დეკემბერში იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტის ხელმძღვანელობით დასავლეთ საქართველოში ძალაუფლება ხელში ჰქონდათ აღებული მუშებსა და გლეხებს.

მართალია აჯანყება საქართველოში კარგად იყო ორგანიზებული, მაგრამ მოსკოვის პროლეტარიატის დამარცხებამ მასზე დიდი გავლენა მოახდინა. ქართველ ბოლშევიკებს კარგად ესმოდათ, რომ თვითმპყრობელობაზე გამარჯვების შილწვევა შეუძლებელი იყო რუსეთის პროლეტარიატთან მჭიდრო კავშირის გარეშე, რადგან რევოლუცია საქართველოში რუსეთის რევოლუციის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენდა. ამიტომ მოსკოვში შეიარაღებული აჯანყების დამარცხების შემდეგ ქუთაისში ბარიაკადები აღებული იქნა. დაიწყო უპანიკო უკანდახვევა. ქუთაისის გუბერნატორი ვ. ა. სტაროსელსკი გადააყენეს, ხოლო შემდეგ გამოიყვანა ბრძანება მისი დაპატიმრების შესახებ. გუბერნატორად დაინიშნა ცნობილი ჯალათი ალიხანოვ ავარსკი, რომელმაც ცეცხლს მისცა დასავლეთ საქართველოს მთელი რიგი სოფლები და ქალაქები.

გაძლიერდა რეპრესიები. რევოლუციური გამოსვლები კი გრძელდებოდა. 1906 წლის 16 მაისს ქუთაისის სადგურის მახლობლად ყუმბარა ესროლეს და მძიმედ დაჭრეს ალიხანოვ-ავარსკი. 17 ივნისს ვერაგულად მოკლულ იქნა იცკა რაჩინაშვილი. მის საფლავზე წარმოითქვა რევოლუციური შინაარსის სიტყვები, გაერცულდა პროკლამაციები.

1907 წლის სექტემბერში ქუთაისის საგუბერნიო ციხეში გარედან შეყვანალი გვირაბით გაიქცა 37 სიკვდილიმისჯილი და კატორღაში გასაგზავნად გამზადებული პოლიტიკური პატიმარი. მათ შორის იყო თ. ჩუბინიძე, ლ. ქიაჩელი, დ. სულიაშვილი და სხვ. პოლიტიკურ პატიმართა გაქცევა ქუთაისის ციხიდან თავისი მასშტაბით და კონსპირაციულობით მეტად გაბედული და ოსტატურად ჩატარებული რევოლუციური აქტი იყო. მან მთელი იმპერიის ყურადღება მიიპყრო. ამ ამბებმა მხატვრული ასახვა პპოვეს ლ. ქიაჩელის რომანში „სისხლი“.

პირველი იმპერიალისტური ომის წინ ქუთაისში არსებობდა საკმაოდ ძლიერი არალეგალური ბოლშევიკური ორგანიზაცია, რომელშიაც შედიოდნენ: მ. ორახელაშვილი, შ. ელიავა, ზ. ბიბინიშვილი, თ. ქლენტი, გ. კუჭაიძე, ნ. სოკოლოვსკი და სხვ. პირველი მსოფლიო ომის დროს მას სათავეში ედგა ფილაბე მახარაძე. ქუთაისის ბოლშევიკების ჯგუფთან მჭიდროდ იყო დაკავშირებული მოსწავლეთა სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია. 1913 წელს საქართველოს ბოლშევიკური ორგანიზაციებიდან მხოლოდ ქუთაისის ბოლშევიკების ჯგუფმა შესძლო გამოეცა პროკლამაციები და ფურცლები. „რეაქციის წყვედიაღი გაირღ-

გა — ნათქვამი იყო ერთ-ერთ მათგანში — ცხრაას ხუთი წლის დიადი ბრძოლის ცეცხლში ნაწრთობი და შემდეგ შავბნელი რეაქციის ხანაში გამოვლილი შრომის წითელი დროშა კვლავ აფრიალდა, კვლავ აუწყა ქვეყანას, რომ იგი არსებობს და მომავლის შემქმნელ მუშათა კლასს ეკუთვნის... ამხანაგებო, ნუ იმუშავეთ პირველ მაისს. მხარი დაუჭირეთ რუსეთის მუშათა კლასის გამოსვლას იცოდეთ, ვინც არ გაიფიცება, იგი საერთო საქმის მოღალატეა“. ეს პროკლამაცია მთელს დასავლეთ საქართველოში გავრცელდა.

ქუთაისში საპირველმაისო გაფიცვა ჩატარდა.

ქუთაისის ბოლშევიკების ჯგუფმა ხელმძღვანელი როლი შეასრულა ჭიათურის მუშათა 1913 წლის ზაფხულში ჩატარებული გრანდიოზული გაფიცვის დროს.

პირველმა იმპერიალისტურმა ომმა კლასობრივი ბრძოლის შემდგომი გამოწვევა გამოიწვია და დააჩქარა რევოლუციის მოახლოება. 1917 წლის თებერვალში მეფის თვითმპყრობელობა დაემხო. ცნობა ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის გამარჯვების შესახებ ქუთაისში მიღებული იქნა 3 მარტს და საყოველთაო აღფრთოვანება გამოიწვია. გაიმართა ზალხმრავალი მიტინგი. სიტყვებით გამოსული ორატორები მიესალმებოდნენ მეფის მთავრობის დამხობას და დროებითი მთავრობისაგან რევოლუციური ღონისძიებების გატარებას მოითხოვდნენ. დაიწყო მუშათა და ჯარისკაცთა დებუტატების საბჭოების ჩამოყალიბება. 7 (20) მარტს ქუთაისში ჩატარდა ჯარისკაცთა დემონსტრაცია, სასულიერო სემინარიის მოსწავლეთა მანიფესტაცია და დიდი სახალხო მიტინგი.

ქუთაისის ბოლშევიკური ორგანიზაცია, რომელმაც ლეგალური არსებობის უფლება მოიპოვა, ფართო ახსნა-განმარტებით მუშაობას ატარებდა მშრომელთა მასებში დროებითი მთავრობის ანტიხალხური პოლიტიკის გამოსაშკარავებლად, ამზადებდა მათ სოციალისტური რევოლუციისათვის.

5 (18) სექტემბერს შედგა ქუთაისელ ბოლშევიკთა საერთო კრება დამოუკიდებელი ორგანიზაციის შესაქმნელად. საორგანიზაციო კომიტეტის შემადგენლობაში აირჩიეს 11 კაცი.

პარტიის მე-6 ყრილობის გადაწყვეტილებათა საფუძველზე საქართველოში ჩამოყალიბება დაიწყო ახალგაზრდობის კომუნისტურმა კავშირებმა. 1917 წლის ოქტომბერში ქუთაისის კლასიკური გიმნაზიის შენობაში შედგა ახალგაზრდა მუშებისა და მოსწავლეების გაფართოებული კრება, რომელზედაც გაფორმდა ქუთაისის ახალგაზრდა სოციალისტ-ინტერნაციონალისტთა ორგანიზაციის „სპარტაკის“ ჩამოყალიბება. 1917 წლის 12 ნოემბერს გამოვიდა ქუთაისის კომკავშირული ახალგაზრდობის ჟურნალი „მესამე ინტერნაციონალი“. სამი ნომრის შემდეგ ჟურნალი გადაკეთდა ამავე სახელწოდების გაზეთად. მიუხედავად იმისა, რომ „მესამე ინტერნაციონალი“ ძალზე მოკლე ხანს იარსება, მან დიდი როლი შეასრულა ახალგაზრდობის რევოლუციური სულისკვეთებით აღზრდის საქმეში და სახელოვანი ტრადიციები დაუტოვა საქართველოს კომკავშირულ პრესას.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ მენშევიკებმა საქართველო ჩამოაყილეს საბჭოთა რუსეთს, რამაც საყოველთაო აღშფოთება და პროტესტი გამოიწვია. საქართველოში გაიშალა მძლავრი რევოლუციური მოძრაობა მენშევიკური დიქტატურის წინააღმდეგ.

კლასობრივი ბრძოლის შემდგომი გამწვავების და მშრომელთა კოლექტიური აქტიურობის ვითარებაში 1918 წლის 20 თებერვალს ქუთაისში გაჩნდა დასავლეთ ამიერკავკასიის კომუნისტური ორგანიზაციების კონფერენცია. მასში მსწრე-ბოდნენ 32 ორგანიზაციის წარმომადგენელი, იგი 6.000 წევრს შეესაბამებდა. კონფერენციამ განიხილა მოხსენებები ადგილებიდან, მიმდინარე და ხელისუფლების საკითხები, მიწის საკითხი, გლეხთა დეპუტატების საბჭოების ორგანიზაციისა და სოციალისტური წითელი გვარდიის შესახებ.

კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობდნენ: მ. ცხაკაია, ფ. შახარაძე, ს. გეგეჭკორი, მამია ორახელაშვილი და სხვ. კონფერენციამ მუშაობა დაამთავრა 23 თებერვალს. არჩეული იქნა დასავლეთ ამიერკავკასიის კომიტეტი.

1918 წლის მ (21) მარტს ქუთაისში არალეგალურად გამოსვლა დაიწყო ბოლშევიკურმა გაზეთმა „ჩვენი ბრძოლა“. ქუთაისელი მუშები მხურვალედ მიესალმნენ თავიანთ გაზეთს და აქტიურად მონაწილეობდნენ მის გავრცელებაში. იმავე წლის 16 (29) მარტს მენშევიკური მთავრობის გადაწყვეტილებით გაზეთი დახურეს. 1919 წლის სექტემბერში ქუთაისში შედგა ბოლშევიკური ორგანიზაციების საკუბერნიო კონფერენცია, რომელმაც შეიარაღებული აჯანყების საკითხი განიხილა. არჩეულ იქნა სამხედრო-რევოლუციური კომისია საშა გეგეჭკორის ხელმძღვანელობით.

1921 წლის 11 თებერვალს საქართველოში დაიწყო შეიარაღებული აჯანყება მენშევიკური მთავრობის წინააღმდეგ. საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების დასაჩქარებლად და მშრომელთა მხრივ მსხვერპლის შემცირების მიზნით საქართველოს რევოლუციურმა კომიტეტმა მუშებისა და გლეხების სახელით დახმარებისათვის მიმართა საბჭოთა რუსეთის მთავრობას.

ვ. ი. ლენინის უშუალო მითითებით ქართველ მშრომელთა დასახმარებლად გამოიგზავნა სახელოვანი მე-11 წითელი არმია, ს. ორჯონიკიძისა და ს. კიროვის ხელმძღვანელობით. 1921 წლის 25 თებერვალს აჯანყებულები და წითელი არმიის ნაწილები თბილისში შევიდნენ. საქართველოში გაიმარჯვა საბჭოთა ხელისუფლებამ.

თბილისიდან გაქცეული მენშევიკური მთავრობა დასავლეთ საქართველოში — ქუთაისში გადმოვიდა. რევოლუციურმა კომიტეტმა წინადადებით მიმართა მენშევიკურ მთავრობას სამხედრო მოქმედების შეწყვეტის შესახებ. მენშევიკები პასუხის გაცემას არ ჩქარობდნენ და თავს უყრიდნენ უკანასკნელ ძალებს საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ საბრძოლველად.

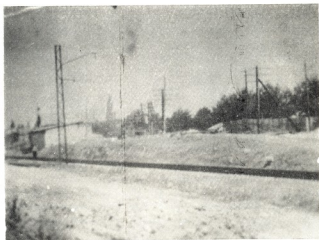
1921 წლის 10 მარტს მამისონის უღელტეხილით გადმოსული წითელი არმიის ნაწილები ქუთაისში შემოვიდნენ. მენშევიკური მთავრობა ბათუმში გაიქცა. ქუთაისში გამოცხადდა საბჭოთა ხელისუფლება. 11 მარტს ს. ორჯონიკიძე ი. ბ. სტალინის აცნობებდა „ქორდანისას მთავრობა განდევნილია ქუთაისიდან. გუშინ დღიდან ქუთაისის თავზე ფრიალებს საბჭოთა ხელისუფლების წითელი დროშა“.

ქუთაისელი მშრომელების, ისევე, როგორც მთელი ქართველი ხალხის ცხოვრებაში, დაიწყო ახალი ხანა — სოციალიზმის მშენებლობის ხანა.

ხაშურელ რკინიგზელთა ხსოვნის უკვდავსაყოფი ძეგლი და ისტორიულ-რევოლუციური ადგილები

ხაშური რევოლუციური მოძრაობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი იყო საქართველოში. XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში მიხაილოვი (ახლა ხაშური) წარმოადგენდა საკმაოდ მოზრდილ საკვანძო სადგურს. აქ არსებობდა ამიერკავკასიის რკინიგზაზე ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საწარმო ორღმავალ შემკეთებელი დეპო, იქვე იყო ვაგონშემკეთებელი სახელოსნო. გარდა რკინიგზის საწარმოებისა, ხაშურის ახლოს სოფ. გომში მუშაობდა სპირტის გამომხდელი ქარხანა, სურამსა და ალში ეწოდნენ კირისა და კრამიტის წარმოებას. ყველა ჩამოთვლილ საწარმოებში ათასზე მეტი მუშა მუშაობდა. ჯერ კიდევ 1881 წელს გაზეთი „დროება“ № 171-ში წერდა, რომ „ხაშურში მარტო რკინიგზის სახელოსნო სახლში მუშაობს ათასზე მეტი უცხო ხალხი“ (უცხო ხალხში ნაგულისხმევია სხვა რაიონიდან და რუსეთიდან ჩამოსული მუშები. გ. გ.).

ხაშურელი მუშები თბილისელთა მხარდამხარ ყოველთვის იდგნენ რევო-

ადგილი, სადაც დახვრიტეს ხაშურელი მუშები

ლუციური ბრძოლის ავანგარდში. ამ ფაქტს ადასტურებს ის, რომ ხაშურელი რკინიგზელები სწრაფად გამოეხმადურნენ თბილისელ რკინიგზელთა 1898 წლის 14 დეკემბრის, 1903 წლის 14 ივლისის, 1905 წლის და სხვა გაფიცვებს.

1903 წლის მარტის მეორე ნახევარში თბილისში კონსპირაციულად ჩატარდა რსდმპ ამიერკავკასიის ორგანიზაციათა I ყრილობა. ყრილობას ესწრებოდა 15 დელეგატი. მათ შორის რსდმპ ლენინურ-ისკრული მიმართულების თბილისის, ბაქოსა და ბათუმის კომიტეტების, ქუთაისის, ჭიათურის, ოზურგეთის, გორისა და მიხაილოვოს (ახ. ხაშური) ჯგუფების წარმომადგენლები.¹ ეს ფაქტი მეტყველებს იმაზე, რომ ხაშურის სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციას დიდ-მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ამიერკავკასიის სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციებს შორის.

ხაშურის რაიონის მშრომელები პოლიტიკურ სოლიდარობას უცხადებდნენ კავკასიისა და რუსეთის ხალხებს ცარიზმის წინააღმდეგ შეუპოვარ ბრძოლაში. ასეთი სოლიდარობის დადასტურების ერთ-ერთ ნათელ მაგალითს წარმოადგენს მიხაილოვოს (ხაშურის) რკინიგზელთა 1903 წლის 14 ივლისის სახელოვანი გაფიცვა.

1903 წლის ივნისის ბოლოს ბაქოში იფეთქა ნავთის სარეწაოთა მუშების გაფიცვამ, რომელმაც გამოხმაურება პპოვა მთელ ამიერკავკასიაში და სამხრეთ რუსეთში. გაფიცვას ხელმძღვანელობდა ბაქოს სოციალ-დემოკრატიული კომიტეტი. ბაქოს მუშათა ბრძოლას პირველად გამოეხმადურა თბილისის პროლეტარიატი. რსდმპ კავკასიის კავშირის თბილისის კომიტეტმა გამოუშვა საპეციალური პროკლამაცია, რომელიც შეიცავს რკინიგზის მუშათა მოთხოვნებს.

თბილისის რკინიგზელთა გაფიცვას სასწრაფოდ გამოეხმადურნენ ხაშურელი რკინიგზელები. 1903 წლის 14 ივლისის გაფიცვა ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენაა პირველ ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის წინა პერიოდის ხაშურის რაიონის მშრომელთა რევოლუციური ბრძოლის ისტორიაში.

გაფიცვის მოსაწყობად და მოთხოვნების შესამუშავებლად 13 ივლისს ხაშურში ცენტრიდან მოშორებით — ქალის უბანში დაინიშნა საიდუმლო კრება. კრებაზე მოწვეულ იქნა რამდენიმე მოწინავე მუშა. კრებაზე კავკასიის კავშირის კომიტეტის დავალებით ინფორმაცია გააკეთა ი. ხვედელიძემ. სხდომაზე შეიმუშავეს გაფიცვის დაწყებისა და მსვლელობის გეგმა. გადაწყდა: 14 ივლისს საყვირის ხმაზე, ყველას აედო ხელი მუშაობაზე, შეგროვილიყვნენ ერთად და მოთხოვნები წაეყენებინათ ადმინისტრაციისათვის. რა მოთხოვნები იქნა შემუშავებული მშრომელთა მიერ? ჟანდარმთა სამმართველოს მოხსენებაში ხაზგასმით არის აღნიშნული, რომ ხაშურში ორიათასამდე მუშა შეიკრიბა. რომლებიც მოითხოვდნენ: 1. 8 საათიან სამუშაო დღეს, 2. ხელფასის მომატებას 25%-ით, 3. წარმოებიდან ზოგიერთი მათთვის საძულველი ოსტატის გაძევებას, 4. ყველა დათხოვნილ პირთა სამუშაოზე აღდგენას².

მეორე დღეს, 14 ივლისს გაფიცვა გამოცხადდა. ჩვენ ხელთ არის ამ გაფიცვის მონაწილეთა სახელზე ჟანდარმერიის მიერ შედგენილი საბრალდებლო აქ-

¹ საქართველოს კომუნისტური პარტიის ისტორიის ნარკვევები, თბ. 1957, გვ. 98.

² აბელ კვიციანი — საქართველოს ისტორია XIX—XX საუკუნის, წიგნი II, სახ. უნივერსიტეტი, თბ., 1965, გვ. 242.

ტი, რომელსაც მივაკვლიეთ ამ გაფიცვის ერთ-ერთი ხელმძღვანელის ვლადიმერ (ლადო) ხოზბერიძის (გარდაიცვალა 1927 წელს) პირად არქივში (აღნიშნული დოკუმენტი ამჟამად დაცულია ხაშურის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში) ^{არქივში}

საბრალდებულო აქტი შედგენილია დიმიტრი ივანეს ძე ჯდანოვის ^{მამის} მოღვაწეობის გასუქება კვლევას მოითხოვს. ჩვენის აზრით, იგი რუსეთიდანაა ნოვლინბული საქართველოში ადგილობრივ რევოლუციურ ორგანიზაციებთან კონტაქტის დასამყარებლად გ. გ. ვლადიმერ გაბრიელის ძე ხოზბეროვის (იგივე ხოზბერიძე), ნიკოლოზ ლავრენტის ძე ფერაძის, გიორგი თევდორეს ძე გუდაძის, ივანე დავითის ძე სუხიევის, დავით რომანის ძე კამკამიძის, დავით თედოზაშვილის, ვასილ ალექსანდრეს ძე სამხარაძის, გიორგი ალექსანდრეს ძე კვესაძის, სერგო ზაქარაძის ძე არუთინოვის, ვასილ ზურაბის ძე ლაბაძის, რამან გაბ-

1903 წლის ივლისის გაფიცვის დროს დაზარებული
14 მუშის საბატაქევეზლოდ აღმართული ობელისკო

რიელის ძე მეგრელიშვილის, პროკოფი მაქსიმეს ძე კიკნაველიძის და ლეონ გრიგოლის ძე ჩახოიანცის მიმართ, რომლებიც მთავარ დამნაშავეებად ჩაუთვლია განდარმერიას.

აღნიშნული აქტის მიხედვით, 14 ივლისის გაფიცვის დაწყების ნიშნად, დეპოში გაისმა საყვირის ხმა და 200 მუშამ შესწყვიტა მუშაობა. გამოვიდნენ რკი-

ნიგზის ვაქისზე, სადაც მათ შეუერთდნენ შემკეთებელი მუშები. ამ დროს საღვურში თბილისის მხრიდან შემოვიდა საბარგო მატარებელი. გაფიცულებმა მოხსნეს ორთქლმავალი და შემადგენლობა მიატოვეს მთავარ ლიანდაკზე. მოძრაობის შეწყვეტის მიზნით, შემდეგ საორთქლმავლო ფარდულთან ახლოს ჩააქრეს ორთქლმავალთა საცეცხლეები და ერთ ორთქლმავალზე მოხსნეს რეგულატორი, გაფიცულებმა აიძულეს ტელეგრაფის მოსამსახურეები, რომ მათაც შეეწყვიტათ მუშაობა. სცემეს ჯანდარმთა უნტერ-ოფიცერს. გაფიცულები გავიდნენ ბაზარში, დახურეს ფარდულ-მალაზიები. აქ ზეინკლის თანაშემწე ივანე სუხიევმა აღმართა წითელი დროშა. 500 გაფიცული გაჩერდა მდინარე სურამულას რკინიგზის ხიდზე. გზის უბნის უფროსი ინჟინერი მუატი თანაშემწესთან ერთად მივიდა მათთან მოსალაპარაკებლად. აქ მას უთხრეს, რომ მუშები ითხოვენ მ საათთან სამუშაო დღეს, ხელფასის 25%-ით გადიდებას, დებოდან დათხოვნილი მუშების სამუშაოზე აღდგენას და სხვა. მუატი დაპირდა, რომ ამის შესახებ გზის უფროსს უდებებდა. მუშები, რომელთა ხელმძღვანელებიდან გამოირჩეოდნენ ზეინკალი ელადიმერ ხოზბერიძე და რომან მეგრელიშვილი, მუატის შეპირების მიუხედავად არ იშლებოდნენ. ამ დროს გამოჩნდა სურამის ბოქაულ პოდგორნის მიერ სურამიდან გამოძახებული კაპიტან დიგუროვის სამხედრო რაზმი 40 კაცის შემადგენლობით. კაპიტან დიგუროვს თბილისის გუბერნატორისაგან მიეღო დებულება „ადმინისტრაციას დაეხმარეთ მღელვარების ჩაქრობაში“. რაზმი გაჩერდა გაფიცულთაგან 100 ნაბიჯის მოშორებით. პოდგორნი და დიგუროვი დაემუქრნენ მუშებს იარაღით. ამასობაში გაფიცულ მუშებს ახალი შევსება მოემატა. ახლა უკვე ათასამდე იყვნენ. მათ გააჩერეს ბათუმის მატარებელი, შემდეგ დახურეს ნიშანსვეტი და გააჩერეს ბორჯომიდან მომავალი მატარებელიც.

ამ ხანში კაპიტანმა დიგუროვმა მოასწრო რაზმის ხელსაყრელ ადგილზე განლაგება და რაზმს უბრძანა ტყვიით გაეფანტა ბორჯომის რკინიგზაზე მყოფი გაფიცულები, რომელთაც სათავეში ედგნენ ზეინკალი გიორგი კვესაძე და ზეინკლის თანაშემწე ივანე სუხიევიჩი, რომელსაც ხელში წითელი დროშა ეკავა. მდგომარეობა დაიძაბა. დიგუროვის ბრძანებით ჯარისკაცებმა და ჩაფრებმა ცეცხლა გახსნეს. გაფიცულები აირივნენ. უიარაღოებს არ შეეძლოთ მოეწყობთ თავდაცვა და გაიფანტნენ. მოკლეს 14 და დაჭრეს 15 მუშა.

უთანასწორო ბრძოლაში დაღუპულ და დაჭრილ ამხანაგებს მხარი დაუჭირა ხაშურის მთელმა მოსახლეობამ. ქუჩებში გაიმართა პოლიტიკური დემონსტრაცია, აფრიალდა წითელი დროშა წარწერით: „გაუმარჯოს თავისუფლებას!“ იყო შეძახილები: „ძირს თვითმპყრობელობა!“ და ა. შ.

ხაშურელ მუშათა ამ გამოსვლამ დიდი გამოხმაურება პპოვა საქართველოს სხვა რაიონებშიც. მშრომელი ხალხი აღშფოთებული იყო მეფის სატრაპების სისასტიკით. „ხაშურში დაღვრილმა მუშათა სისხლმა დიდი მღელვარება გამოიწვია. მის საპასუხოდ 17 ივლისს ჭიათურაში და 18 ივლისს ბათუმში მუშებმა მოაწყვეს პოლიტიკური გაფიცვები.¹

მიხაილოვოში (ახ. ხაშური) მომხდარი სისხლიანი ამბების გამო რსდმპ კავკასიის კავშირის კომიტეტმა სპეციალური პროკლამაცია გამოუშვა. პროკლა-

¹ ა. კვიციანი — საქ. ისტორია XIX—XX სს. წიგ. II, ნაბ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა თბ., 1959, გვ. 242.

მატიაში ხაზგასმითაა აღნიშნული გაფიცვის დიდი მნიშვნელობა. ამ პროკლამაციაში ვკითხულობთ: „ორშაბათს, 14 ივლისს, სადგურ მიხაილოვოში ჩაქონდნულ სრხლისდერა მოხდა. მთავრობის სიმხეცემ იქ ბევრად გადააჭარბა ზანზღისსსსსსს და ბევრი ადამიანიც იმხეცერპლა. ამ დღეს იქაური მუშები თბილისელებთან ერთად გაიფიცნენ, მათ პირველად ააფრიალეს თავისუფლების წითელი დროშა და მოელი დაბა შემოიარეს ძახილით: „ძირს თვითმპყრობელობა!“¹.

1903 წ. გაფიცვის დროს ხაზურში დახვრეტილი მუშები: — ი. ვუშაიძე, ი. სამხარაძე
 ე. ჩლაიძე, ს. რივაძე, გ. კვერნაძე და დ. არბოლიშვილი

მეფის ხელისუფლების მიერ თბილისსა და მიხაილოვოში ჩადენილი სისხლანი დანაშაული „ისკრამ“ მზის სინათლეზე გამოიტანა... სადგურ მიხაილო-

¹ ჩსტმ კავკასიის კავშირის პროკლამაციები (1903—1905 წ. წ.), სახელგამი, 1955, გვ. 27.

ვოში მომხდარ ამბებთან დაკავშირებით რევოლუციურმა სოციალ-დემოკრატებმა მუშათა და გლეხთა მასებში ფართო სააგიტაციო მუშაობა გააჩაღეს. „...მიხანილოვოში დახოცილ ამხანაგების სისხლით მოსვრილი გვამები და მკვლელობა წინ სახელისნობებსა და ფაბრიკა-ქარხნებისაკენ მიმავალთ. ისინი გვიწვევენ ხაზრძოლულად, ისინი მოითხოვენ შურისძიებას და ჩვენ ვერ დავიხვევთ უკან, ვერ გავქვეცდებით მტერს, — ვკითხულობთ რსდმპ კავკასიის კავშირის პროკლამაციებში“¹ სოციალ დემოკრატების მუშაობის ერთ-ერთი შედეგი იყო სოფ. ღირბის გლეხთა გამოსვლა. მათ ამჟამად უარი თქვეს გადასახადის მიცემაზე მონასტრისათვის და მის მოურავს განუცხადეს: „ჩვენ არ გვსურს არც მეამბოლევები, არც მღვდლები და არც სხვა ვინმეო“. ამის გამო გორის მაზრის უფროსი 1903 წლის 31 ივლისს თბილისის გუბერნატორს წერდა: „სოფელ ღირბში მოხდა არეულობა მონასტრებისადმი გლეხთა აგრარული დამოკიდებულების ნიადაგზე, ვიღაც ჩანოსულის მიერ მოსახლეობაში გაწეული პროპაგანდის გამო“. ეს პირი, — ნათქვამია შემდეგ მოხსენებით ბარათში, — აგროვებდა თავის მიმდევრებს, წინადადებას იძლეოდა ხელი მოეწერათ საგანგებო ფურცლებზე, რომლის შინაარსი დაახლოებით შემდეგია: ყველა ხელმომწერი და ჩვენი თანამაზრე უნდა ემსახურებოდეს საერთო საქმეს, იმოქმედოს იმ მიზნით, რომ მოვიშოროთ კაპიტალისტებისა და მეამბოლევების უღელი, თუნდაც სიცოცხლის ფასად“.²

დაიწყო გაფიცვის მონაწილეთა დევნა და დაპატიმრება. ხაშურის 1903 წლის 14 ივლისის გრანდიოზული გაფიცვის მონაწილეთა დევნამ და დაპატიმრებამ მკაცრი ხასიათი მიიღო. საბრალმდებლო ოქმის თანახმად, მუშათა გაფიცვის ინიციატორები პასუხისგებაში მისცეს და მკაცრად დასაჯეს.

ხაშურელმა მშრომლებმა 1903 წლის ზაფხულში თავიანთი დიდი წვლილი შეიტანეს საქართველოსა და ამიერკავკასიის მშრომელთა დიდ მოძრაობაში, რომელმაც 1903 წელს ბიძგი მისცა უკრაინისა და სამხრეთ რუსეთის სამრეწველო ცენტრების მშრომელთა გრანდიოზულ გამოსვლებს.

ხაშურელი მშრომლები არ ივიწყებენ თანამემამულეებს, რომლებმაც თავი შესწირეს თავისუფლებისათვის ბრძოლას. მათ უკვდავსაყოფად საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების 40 წლისთავზე, 1961 წელს ქალაქის ცენტრში აღიმართა ისტორიული ობელისკი წარწერით: „1903 წლის ივლისის გაფიცვის დროს ცარიზმის მიერ დახვრეტილი 14 მუშის პატივსაცემად“. გარდა ამისა, ხაშურის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში დაცულია 1903 წლის ივლისის გაფიცვის ყველა მასალა, გაკეთებულია ფოტო სტენდი, რასაც ყოველდღიურად ათასობით მშრომელი ათვალიერებს.

დღემდე არ გვაქვს მუზეუმში ზოგიერთი დახვრეტილი მუშის: მიხეილ აბუაშვილის, გიორგი ქარუნისშვილის, წყალობა ლომიძის, სიმონ ლომუაშვილის, სიმონ ტაბატაძის, მათე თოთიბაძის, ნიკოლოზ ტურაშვილის, სიმონ ტიტვინიძის ფოტოსურათები. ჩამოთვლილთა შორის არიან საქართველოს სხვადასხვა რაიონებიდან ხაშურში ჩამოსული მუშები. ვთხოვთ მკითხველებს დაგვხმაზრონ ფოტოსურათების მიკვლევაში, რათა ისტორიას შემოვუნახოთ მათი სახეები.

² საქ. კომუნისტური პარტიის ისტორიის ნარკვევები, თბ., 1957, გვ. 81.

¹ გ. ხაქაურიძე, 1905—1907 წლების რევოლუცია საქართველოში, თბილისი, 1955 წ. გვ. 52.

ჭიათურა, სახლი № 3 ტოლსტოის ქუჩაზე, სადაც 1905 წ. ა. სტალინის ხელშეწყობით
ტარდებოდა რსდმპ ჭიათურის კომიტეტის სხდომები

ჭიათურის ისტორიულ-რევოლუციური ადგილები

ჭიათურას სახელოვანი რევოლუციური წარსული აქვს. საქართველოსა და ამიერკავკასიის მუშათა განმათავისუფლებელი ბრძოლის ისტორიაში არ ყოფილა არცერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა, რომ მას ჭიათურის სამთომადნო პროლეტარიატი არ გამოხმაურებოდა. ჭიათურის პროლეტარიატმა განსაკუთრებით გმირული ბრძოლის ბრწყინვალე ნიმუშები გვიჩვენა რუსეთის პირველი რევოლუციის პერიოდში და 1913 წლის ზაფხულის დიდი გაფიცვის დროს.

ჭიათურის მუშათა პირველი გაფიცვა მოხდა 1903 წლის ივლისში, რამაც ორ კვირას გასტანა. ამ გაფიცვას დიდი მნიშვნელობა აქონდა მუშათა გამოწრთობისა და მათი პოლიტიკურად გათვითცნობიერებისათვის. 1903 წლის ოქტომბერში რსდმპ კავკასიის კავშირის იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტმა ჭიათურაში გააგზავნა პროპაგანდისტები, რომლებმაც შექმნეს 10-მდე მუშათა სოციალ-დემოკრატიული წრე. ამ დროიდან ჭიათურის მუშებში სოციალ-დემოკრატიული იდეების პროპაგანდა სისტემატურ და ორგანიზებულ ხასიათს იღებს. 1904 წლის ზაფხულიდან აქ პროპაგანდისტულ მუშაობას ეწეოდნენ ბოლშევიკები:

ვანო (სტეპკო) ინჟინრეელი, ვალიკო ბაქრაძე („ველუნია“), ვანო ლომთათიძე და სხვ. 1904 წლის შემოდგომაზე ჭიათურაში ჩავიდა რსდმპ კავკასიის კავშირის კომიტეტის წევრი იოსებ სტალინი და ჩაატარა მუშათა აქტიურება, ამავდროს დაარსდა ჭიათურის ბოლშევიკური კომიტეტი, რომელიც ხელმძღვანელობდა ჭიათურის პროლეტარიატის რევოლუციურ ბრძოლებს.

1904 წლის დამლევადან ჭიათურის ბოლშევიკური ორგანიზაციის კონსპირაციული ბინა მოთავსებული იყო ძმები კეკელიძეების სახლში (ამჟამად ტოლსტოის ქ. № 13), სადაც იმართებოდა კომიტეტის სხდომები და პროპაგანდისტების თათბირები. ეს სახლი რესტავირებულია და მასში მემორიალური მუზეუმი გახსნილი.

1905 წლის 9 იანვრის ამბებით დაიწყო რუსეთის პირველი რევოლუცია. ჭიათურის სამთომადლო პროლეტარიატმა რევოლუციაში თვალსაჩინო ადგილი დაიჭირა. 9 იანვრის ამბების საპასუხოდ ჭიათურის მარგანეცის წარმოების მუშები 26 იანვარს გაიფიცნენ, რასაც დემონსტრაცია მოჰყვა. იმავე დღეს გაფიცულმა მუშებმა ახლომახლო სოფლების გლეხთა მონაწილეობით ჭიათურის რკინიგზის სადგურთან გამართეს მასობრივი სახალხო მიტინგი. აქ მკზნებარე სიტყვით გამოვიდა სტეპკო ინჟინრეელი.

მეფის ხელისუფლება ყოველგვარ ზომებს მიმართავდა რევოლუციური გამოსვლების ჩასაქრობად; ის ჯარს გზავნიდა ჭიათურაში, დევნიდა რევოლუციონერებს. 24 თებერვალს მეფის მთავრობის აკენტმა მოჰკლა მოწინააღმდეგე მუშა, მებრძოლი რაზმის წევრი შაქრო გიუნაშვილი. 27 თებერვალს მოეწყო შ. გიუნაშვილის გასვენება, რომელიც გადაიქცა მძლავრ პოლიტიკურ დემონსტრაციად. დაკრძალვის დროს შუქრუთის სასაფლაოზე მოეწყო დიდი მიტინგი, სადაც წარმოითქვა რევოლუციური სიტყვები.

1905 წლის გაზაფხულიდან რუსეთში რევოლუციური მოძრაობის მძლავრი ტალღა აზვირთდა. ჭიათურის პროლეტარიატის რევოლუციური გამოსვლები ამ დროიდან შემდგომ აღმავლობას განიცდის. ბოლშევიკების პროპაგანდისტულ მუშაობის შედეგად სოლიდარულად იბრძოდა ჭიათურის სხვადასხვა ეროვნების მუშათა მრავალრიცხოვანი არმია, რომელსაც მხარს უჭერდნენ მთელი შორაპნის რაიონის მშრომელი გლეხები.

1905 წელს ჭიათურის ბოლშევიკურ ორგანიზაციაში სხვადასხვა დროს მუშაობდნენ რსდმპ კავკასიის კავშირის კომიტეტის წევრები: იოსებ სტალინი, ალექსანდრე წულუკიძე, მიხეილ დავითაშვილი; პროპაგანდისტები და ორგანიზატორები: ვალიკო („ველუნია“) ბაქრაძე, ფაკია ვალდავა, იუსტინე და იაკობ გამეზარდიშვილები, ალექსანდრე და ვალაქტიონ ვაშაძეები, თენგიზ ჟღენტი, ვანო (სტეპკო) ინჟინრეელი, ვანო ლომთაძე, ქრისტეფორე მელუა, კარბეზ მოდებაძე, გრიგოლ (გუცა) პარკაძე, დავით საყვარელიძე, დავით სულიაშვილი, მელიტონ ფილია, ვანო ყიასაშვილი და სხვ.

1905 წელს ჭიათურის მუშებმა გლეხებთან ერთად პირველად იძღვრეს საფულის პროლეტარიატის საერთაშორისო სოლიდარობის დღე — 1 მაისი. ჭიათურის ცენტრში მოედანზე გაიმართა მიტინგი.

ჭიათურის ბოლშევიკურ ორგანიზაციას მუშათა უმრავლესობა უჭერდა მხარს, რაც მენშევიკების დიდ შემფოთებას იწვევდა. ზაფხულში ფრაქციულმა

ბრძოლაში ჭიკაბაძეების განსაკუთრებით მწვავე ხასიათი მიიღო. პარტიული განხეთქილების საკითხი მუშათა ფართო მასებში იქნა გადატანილი.

მშრომელთა პოლიტიკური მომზადებისა და მათი ბრძოლის მძლავრ გაძლიერებას წარმოადგენდა რევოლუციური მარქსისტული ლიტერატურა, რასაც რსდმპ კავკასიის კავშირის კომიტეტის და იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტი ჭიკაბაძეების სისტემატურად გზავნიდა. მაგრამ პარტიულ და პოლიტიკურ თემებზე პროკლამაციების რეგულარულად გამოშვებისათვის აუცილებელი შეიქმნა ჭიკაბაძეების არალეგალური სტამბის მოწყობა. 1905 წ. ივნისში ჭიკაბაძეების ბოლშევიკური კომიტეტი აწყობს არალეგალურ სტამბას, რომელიც პირველად მოთავსებული იყო კომიტეტის კონსპირაციული ბინის სარდაფში, მაგრამ იგი მალე სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის წევრის იონა ბელიაშვილის სახლში გადაიტანეს. 1905 წლის სექტემბერში სტამბა დროებით სოფ. პერევისაში, უფლისა ჩაჩანიძის სახლში გადააქვთ, შემდეგ კი ისევ ჭიკაბაძეების ჩამოიტანეს და ვაშაძეების სახლის სარდაფში გამართეს. არალეგალურ სტამბაში იბეჭდებოდა პროკლამაციები, რომლებსაც ავრცელებდნენ მუშებსა და გლეხებში.

ჭიკაბაძეების მუშებში მხურვალე მხარდაჭერა ჰპოვეს რსდმპ პარტიის III ყრილობის დადგენილებებში. ამ საკითხის შესახებ ჭიკაბაძეების ბოლშევიკურმა ორგანიზაციამ 15 ივნისს სოფ. შუქრუთში (იქ, სადაც ახლა ვ. ი. ლენინის სახელობის მღაროთა სამმართველოს ადმინისტრაციული კომბინატია) მღაროს წინ, ფარულად გამართა ჭიკაბაძეების მუშათა სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციების წარმომადგენელთა კრება. აქ, პარტიის III ყრილობის შესახებ, მოხსენება გააკეთა ყრილობის დელეგატმა მიხა ცხაკაიამ. მოხსენების შემდეგ სიტყვით გამოვიდა ისევ სტალინი, რომელმაც გააშუქა რსდმპ პარტიის III ყრილობის გადაწყვეტილებათა ისტორიული მნიშვნელობა.

1905 წლის ზაფხულში ჭიკაბაძეების ბოლშევიკური ორგანიზაციის ხელმძღვანელობით ჭიკაბაძეებისა და მის ახლომახლო სოფლებში — პერევისაში, შუქრუთში, მღვიმეში, რკანში ეწყობოდა საჯარო დისკუსიები, რომლებსაც დიდი რაოდენობით ესწრებოდნენ მუშები და გლეხები. დისკუსიაზე ბოლშევიკებიდან სიტყვით გამოდიოდნენ: ი. სტალინი, მ. დავითაშვილი, ს. ინწკირველი, მ. ფილია და სხვ. ისინი სასტიკად აკრიტიკებდნენ მენშევიკებს, ფედერალისტებს, ანარქისტებს და ბრწყინვალედ იცავდნენ ლენინის მიერ შემუშავებულ რევოლუციურ-მარქსისტული პარტიის იდეოლოგიურ, ორგანიზაციულ და ტაქტიკურ საფუძვლებს.

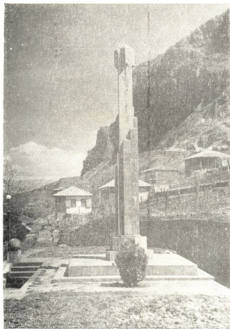
1905 წელს ჭიკაბაძეების ჩატარებულ დისკუსიებს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ივლისის დასაწყისში მოწყობილ ორ სადისკუსიო მიტინგს, რომელიც გაიმართა ჭიკაბაძეების განაპირა რაიონში, ფხალაძეების მინდორზე, ჭიკაბაძეებისა და პერევისის საზღვართან (იმ ადგილებზე აღმართულია ობელისკი). აქ ბოლშევიკების წინააღმდეგ სიტყვით გამოვიდნენ თბილისიდან, ქუთაისიდან და სხვა ადგილებიდან სპეციალურად ჩამოსული მენშევიკების, ანარქისტების, ესერების, ფედერალისტების წარმომადგენელი. სადისკუსიო მიტინგს 2.000-მდე კაცი დაესწრო. ორივეჯერ დისკუსია ბოლშევიკების გამარჯვებით დამთავრდა. დისკუსიის შემდეგ მოეწყო მუშათა დემონსტრაცია.

1905 წლის ოქტომბერ-ნოემბერში საქართველოსა და ამიერკავკასიის პროლეტარიატი თვითმპყრობელობისა და კაპიტალიზმის წინააღმდეგ გადამწყვეტი

ბრძოლისათვის ემზადებოდა. ჭიათურის მუშები რევოლუციის განვითარების ამ მნიშვნელოვან ეტაპზე ერთ-ერთ მოწინავე ადგილს იჭერენ.

სრულიად რუსეთის მუშათა პოლიტიკური გაფიცვას ქობულეთის მუშებიც გამოეხმაურნენ. 15 ოქტომბერს გაიფიცნენ მაღაროს მუშები, მარგანეცის მტვირთაფნი. გაფიცვამ საყოველთაო ხასიათი მიიღო. რკინიგზაზე მატარებლების მოძრაობა შეწყდა. 18 ოქტომბრიდან ჭიათურაში სისტემატურად იმართებოდა 17 ოქტომბრის მანიფესტისადმი საპროტესტო მიტინგები, სადაც მოუწოდებდნენ ხალხს შეიარაღებული აჯანყებისაკენ. მეზობელი რაზმები იარაღის შესაძენად მიმართავდნენ პოლიციის საგუშაგოების განიარაღებას. 4 ნოემბერს მეზობელი რაზმების ხელმძღვანელობით ჭიათურის რკინიგზის ხაზზე განაზღვდა მატარებლების მიმოსვლა. პირველი სახალხო მატარებელი საზეიმოდ იყო მორთული, მასზე აღმართული იყო წითელი დროშა ლოზუნგებით: „ძირს თვითმპყრობელობა!“, „გაუმარჯოს თავისუფლებას!“.

ჭიათურა. ობელისკი სტალინის ქუჩის მახლობლად

ჭიათურის მუშებსა და გლეხებს მეფის მოხელეების შიში აღარ ჰქონდათ და ძალაუფლება ხალხის ხელში იყო გადასული. ჭიათურის მუშებმა და რაიონის მშრომელმა გლეხებმა დეკემბრის ქარიშხლიან დღეებში გმირული ბრძოლით

სახელეს თავი. მთელი ის გვირუკი რევოლუციური გამოსვლები, რასაც ადგილი ჰქონდა 1905 წლის დეკემბერში შორაპნის მახარაში, ჭიათურის მეგრძობის რაზმების აქტიური მონაწილეობით მოეწყო.

1906 წლის იანვრის ბირველ რიცხვებში დასავლეთ საქართველოშიც აღწევს ცენტრში შეიარაღებული აჯანყების დამარცხების ამბავი. მალე დასავლეთ საქართველოს რისხვად მოველინა ალიხანოვ-ავარსკის დამსჯელი ჯარი. ჭიათურამ საშინელი დარბევა განიცადა.

1913 წლის ზაფხულში ჭიათურის მუშათა მრავალრიცხოვანმა არმიამ გრანდიოზული ვაფიცვა მოაწყო. ჭიათურის მუშათა ვაფიცვას საერთო ხელმძღვანელობას უწევდა ქუთაისის ბოლშევიკური ჯგუფი. ვაფიცვის დროს ფართოდ ვრცელდებოდა საგაფიცვო ბიუროს ხელმოწერით დასტამბული და ჰექტოგრაფიული პროკლამაციები ქართულ, რუსულ და ბერძნულ ენებზე. პროკლამაციები იბეჭდებოდა ქუთაისისა და ბათუმის ლეგალურ სტამბებში, იმავე დროს ჭიათურაშიც მოაწვეს არალეგალური სტამბა. არალეგალური სტამბა მოთავსებული იყო სოფ. მღვიმევის ფორვედის მალაროს (ახლა კალინინის სახელობის მალაროთა სამმართველო) ერთ-ერთ გაუქმებულ შტრეკში. შემდეგ სტამბა გადაიტანეს მღვიმევის მახლობლად სახტარას გამოქვაბულში. სტამბაში ერთ-ერთი მუშაკი იყო 16 წლის ახალგაზრდა დავით ლომაძე (სკკპ წევრი 1917 წლიდან, ცხოვრობს თბილისში). სტამბის მუშაობას საერთო ხელმძღვანელობას უწევდა საგაფიცვო ბიუროს წევრი ბოლშევიკი ვალაქტიონ ვაშაძე. არალეგალურ სტამბაში დაიბეჭდა 15-ზე მეტი პროკლამაცია. ვაფიცვა 56 დღეს გაგრძელდა და მუშათა გამარჯვებით დამთავრდა. ჭიათურის არალეგალურმა სტამბამ ამ ვაფიცვის დროს დიდი როლი შეასრულა.

1965 წელს საქართველოს კპ ცკ-თან არსებული პარტიის ისტორიის ინსტიტუტის დირექციამ 1913 წლის ჭიათურის არალეგალური სტამბის ნაწილების საძიებლად მიაგლინა დავით ლომაძე. მან ი. ლუღუნიშვილთან ერთად სახტარას გამოქვაბულში მიაკვლია არალეგალური სტამბის ნაწილებს. იქ აღმოჩნდა: შრიფტი, სადგისი, შპონები, შპაცები და სხვ. მაგრამ სტამბის მთავარი ნაწილები ჯერ კიდევ მიკვლეული არ იყო. ამ მიზნით ძიება კვლავ წარმოებდა. საქ. კპ ცკ-თან არსებული პარტიის ისტორიის ინსტიტუტის დირექციამ არალეგალური სტამბის ნაწილების საძიებლად კვლავ მიაგლინა დავით ლომაძე. 1966 წლის ნოემბერში სოფ. მღვიმევის კლდის ნაპრაღში აღმოჩენილ იქნა 500 ცალი შრიფტი. 1967 წლის 26 იანვარს კი ფორვედის ყოფილი მალაროს გაუქმებულ შტრეკში, აღმოჩენილ იქნა 7 კილოგრამი ქართული და რუსული შრიფტი, მრავალი კვადრატი, დიდძალი შპონები, შპაცები, ანაწყოების შესაკრავი ჩაჩჩო, დამკერი და სტამბის სხვა მოწყობილობა. ჭიათურის რევოლუციური წარსულის ეს უნიკალური რელიქვიები — არალეგალური სტამბის ნაწილები ექსპონირებულია ჭიათურის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმებში.

ამჟამად ჭიათურის რევოლუციურ-ისტორიული ადგილებიდან მხოლოდ ორი ადგილია დაცული, — ჭიათურის ბოლშევიკური კომიტეტის კონსპირაციული ბინა და 1905 წლის დიდი დისკუსიის ადგილი. საჭიროა სხვა რევოლუციურ-ისტორიული ადგილების დაცვასაც მიექცეს ყურადღება.

ბრძოლა ბურიაში საგმობა ხელისუფლების ბამარჯვებისათვის

რუსეთის 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ საქართველოში ძალაუფლება ბურჟუაზიამ და მემამულე-თავადაზნაურობამ ჩაიგდო ხელთ და შეიქმნა ბურჟუაზიულ ნაციონალისტური მთავრობა. 1918 წლის 26 მაისს მან საქართველო „დამოუკიდებელ“ რესპუბლიკად გამოაცხადა. მენშევიკებმა საქართველო მოწყვეტეს საბჭოთა რუსეთს, დაუკავშირდნენ უცხოელ იმპერიალისტებს, რომელთა დახმარებითაც სისხლში ახშობდნენ მუშათა და გლეხთა რევოლუციურ გამოსვლებს.

ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი საქართველოს „დამოუკიდებლობის“ შესახებ წერდა: „... თქვენ ყველამ კარგად იცით, რომ საქართველოს ეს დამოუკიდებლობა ყოვლად აშკარა მოტყუებად იქცა, — სინამდვილეში ეს არის საქართველოს ოკუპაცია და სრული დაპყრობა გერმანელი იმპერიალისტების მიერ, გერმანული ხიშტების კავშირი მენშევიკურ მთავრობასთან ბოლშევიკი მუშების და გლეხების წინააღმდეგ“¹.

მენშევიკურ ხელისუფლებას არსებითი ცვლილება არ შეუტანია გლეხთა მდგომარეობაში. მათ მიერ ჩატარებული აგრარული რეფორმის შემდეგ მიწების უმეტესი ნაწილი მემამულეების და კულაკების ხელში დარჩა. საქართველოს მშრომელი გლეხობა კვლავ მიწის დიდ სიღვიწროვებს განიცდიდა.

მიუხედავად იმისა, რომ მენშევიკები, უცხოელ იმპერიალისტებთან ერთად, ყოველნაირად ცდილობდნენ ჩაეშალათ საქართველოში პარტიული მუშაობა, ეს მათ მაინც ვერ მოახერხეს. 1918 წლის ზაფხულში საქართველოში მასობრივი რევოლუციური მოძრაობა დაიწყო. გაიზარდა გლეხთა აჯანყების რიცხვი ბოლშევიკების ხელმძღვანელობით.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ბოლშევიკური ორგანიზაციების ზრდა და გაძლიერება ოზურგეთის მაზრაში, სადაც მთელ რიგ სოფლებში შეიქმნა პარტიული უჯრედები. 1919 წლის 5 ივლისს ბოლშევიკებმა ოზურგეთის მაზრაში ხელნაწერი ჟურნალი „კომუნისტი“ გამოუშვეს.

1919 წლის ზაფხულს და შემოდგომაზე საქართველოს ყველა მაზრაში პარტიული კონფერენციები მოეწყო, რომლებმაც პარტიული ორგანიზაციების აჯანყებისათვის მზადყოფნის საკითხი განიხილეს. კონფერენციებმა ცხადყო, რომ აჯანყებას ერთსულოვნად დაუჭერდა მხარს სოფლის მშრომელი გლეხობა.

1919 წლის სექტემბრის პირველ რიცხვებში შედგა რკპ(ბ) კავკასიის სამხა-

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 28, გვ. 7, 8

რეო კომიტეტის პლენუმი, რომელმაც მიიღო გადაწყვეტილება, რომ განზრახული შეიარაღებული აჯანყება ნოემბერში, დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მეორე წლისთავის, დღესასწაულის დღეებში დაწყებულიყო. განზრახული იყო აჯანყების დაწყება სამხედრო რევოლუციურა ხელმძღვანელობით თბილისში, საიდანაც ის გავრცელდებოდა საქართველოს სხვა ქალაქებსა და რაიონებში.

გურიის გლეხთა შეიარაღებული აჯანყება, მენშევიკთა ძალაუფლების მოსპობა უნდა დაკავშირებოდა მთელი საქართველოს მუშათა და გლეხთა აჯანყების მენშევიკების ბატონობის დასამხობად და საბჭოთა ხელისუფლების დასამყარებლად.

აჯანყების მომზადებისათვის მთელ რიგ სოფლებში იმართებოდა ფარული კრებები. მაგრამ „გარდა ფარული კრებებისა, რომლებზეც ირჩეოდა ორგანიზაციული საკითხები, 1918 წლის მთელი ზაფხულის განმავლობაში (ხიდისთავში, ნოხატაურში, ლანჩხუთში, ჩიხათში და სხვ.) ჩატარდა ღია კრებები, მიტინგები, სადაც გამოდიოდნენ როგორც ბოლშევიკები, ისე მენშევიკები. მიტინგებს ესწრებოდა დიდძალი ხალხი და იმართებოდა ცხარე კამათი. აქ გამოირკვა, რომ დამსწრეთა დიდი უმრავლესობა ბოლშევიკების მხარეზე იყო. ეს იმ დროს, როცა ბოლშევიკები კანონს გარეშე იყვნენ გამოცხადებული და მათ დასაჭერად სდგენიდნენ¹. საქართველოში, საყოველთაო აჯანყების წინ რამდენიმე დღით ადრე დააპატიმრეს სამხედრო რევოლუციური შტაბის მთელი შემადგენლობა და გარნიზონის საბჭო. მენშევიკებმა სისხლში ჩაახშეს 24 ოქტომბერს მომხდარი შეიარაღებული აჯანყებანი ლაგოდეხში, სამტრედიასში, კულაშში და სხვა ადგილებში.

გურიაში ბოლშევიკურმა ორგანიზაციებმა ფართო მუშაობა გაშალეს შეიარაღებული აჯანყების ორგანიზაციულად მოწყობისათვის — შეიძინეს იარაღი, შექმნეს მებრძოლი რაზმები და რაიონული შტაბები; შემუშავებული იქნა აჯანყების კონკრეტული გეგმა. გლეხთა მებრძოლი რაზმების ძირითად ბირთვს ფრონტიდან დაბრუნებული ჯარისკაცები შეადგენდნენ.

1919 წლის ზაფხულში ბაქოში ამიერკავკასიის საოლქო კომიტეტის მოწვევით შეიკრიბა არალეგალური ყრილობა, რომელზეც გურიის წარმომადგენელა ვ. კალანდაძე ამბობდა: გურია მზად არის საერთო აჯანყებისათვის და იქ ძალაუფლების ხელში ჩასაგდებად მსხვერპლის გაღებაც კი არ დაგვიჭირდება.

1919 წლის 5 ნოემბერს მოწვეული იქნა ოზურგეთის მაზრის კომიტეტის პლენუმი; აჯანყების შესახებ მოხსენებით გამოვიდა ამიერ-კავკასიის სამხარეო რევოლუციური კომიტეტის წევრი გიორგი სტურუა. იმასთან დაკავშირებით, რომ ზუგდიდისა და სენაკის მაზრების პარტიული ორგანიზაციები განიცდიდნენ ფინანსიურ კრიზისს, რაც მათ ხელს შეუშლიდა აჯანყების ორგანიზაციულად ჩატარებაში, პლენუმმა იმ 50 ათასი მანეთიდან, რომელიც ოზურგეთის მაზრის პარტიულ ორგანიზაციას ჰქონდა, 40 ათასი მანეთი პარტიული ამხანაგების საშუალებით მათ გაუგზავნა. პლენუმმა აირჩია მაზრის სამხედრო რევოლუციური კომიტეტი: ტ. მგალობლიშვილის, ს. ქანიშვილის და ს. ჯიბუტის შემადგენლო-

¹ ფ. მახარაძე — საბჭოები და ბრძოლა საბჭოთა ხელისუფლებისათვის საქართველოში 1917—1921 წწ. ვვ. 179—180.

ბით. აგრეთვე მაზრის ყოველ რაიონში მიამაგრეს ხელმძღვანელი პარტიული მუშაკები.

მიუხედავად იმისა, რომ გურიაში აჯანყებისათვის მზადდნენ მთავრად მიმდინარეობდა, მენშევიკებმა მაინც გაიგეს აჯანყების სამზადისის შესახებ და თითქმის ყველა ხელმძღვანელი დააპატიმრეს. დაიწყო რეპრესიები, მაგრამ მათ ვერ შესძლეს აჯანყების ჩაშლა. იმის გამო, რომ დაპატიმრებული იქნა სამხედრო-რევოლუციური შტაბის მთელი შემადგენლობა და გარნიზონის საბჭო, რკპ(ბ) კავკასიის სამხარეო კომიტეტმა გადაწყვიტა აჯანყების გადაღება, მაგრამ ოზურგეთისა და მთელი რივი რაიონების პარტიულმა ორგანიზაციებმა ვეიან გაიგეს ეს გადაწყვეტილება და აჯანყება დანიშნულ დროზე დაიწყო.

1919 წლის ნოემბრის შეიარაღებული აჯანყება ზემოთ აღნიშნულის გამო არ ვახდა საყოველთაო. იგი მხოლოდ რამდენიმე რაიონში განხორციელდა. შედარებით მასიურ აჯანყებას ჰქონდა ადგილი ჩოხატაურში, ლანჩხუთში, ხაშურში, ახალქალაქში და სხვა ადგილებში.

7 ნოემბერს, ღამით ჩოხატაურის რაიონის აჯანყებული გლეხობა დანიშნულ ადგილას შეიკრიბა. გურიის ორ დანარჩენ რაიონთან შედარებით ჩოხატაურელი აჯანყებულები უკეთესად იყვნენ შეიარაღებულნი, მათ რამდენიმე ტყვიამფრქვევიც კი ჰქონდათ. წინასწარი მოლაპარაკებით გურიის აჯანყებული გლეხები ლანჩხუთისა და ჩოხატაურის დაკავების შემდეგ ერთმანეთს უნდა შეერთებოდნენ და გაერთიანებული ძალით უნდა აეღოთ სამაზრო ცენტრი ოზურგეთი. დაიწყო კოკისპირული წვიმა, ძალზე ადიდდა მდინარეები სუფსა და ნატანები, რამაც აჯანყებულებს ხელი შეუშალა კავშირის დამყარებაში.

ჩოხატაურელმა აჯანყებულმა გლეხებმა შეერთებული ძალებით აიღეს რაიონული ცენტრი, დაიკავეს ფოსტა-ტელეგრაფი, გვარდიის შტაბი, მილიციის და ერობის სამმართველოები, იარაღის საწყობი და სხვა დაწესებულებანი. დაიწყეს საბჭოთა ორგანოების არჩევნები. ჩოხატაურში საბჭოთა ხელისუფლება გამოცხადდა.

8 ნოემბერს, ღამით ლანჩხუთის რაიონის 500-ზე მეტი აჯანყებული გლეხი მთისპირა სოფელ ჯაბელში მოგროვდა. მათ აირჩიეს რევოლუციური კომიტეტი, შეიკრიბნენ ლანჩხუთში, დაიკავეს ქალაქისა და რაიონის მილიციის სამმართველოება. გვარდიის შტაბი და სხვა დაწესებულებანი. მენშევიკური გაზეთი „ერთობა“ ამის შესახებ წერდა: „შუალამისას ლანჩხუთში საშინელი სროლა ატყდა. პირველი იერიში ქალაქისა და რაიონის მილიციის სამმართველოზე იქნა მიტანილი. პატარა წინააღმდეგობის შემდეგ ქალაქის მილიციის სამმართველო დაიკავეს, მილიციონერებს იარაღი აპყარეს და გამაგრდნენ. მეორე ჯგუფმა რაიონის მილიციის ბინა დაიკავა, უფრო დიდი ჯგუფი გვარდიის შტაბს შემოერტყა. ასეთივე გამოსვლები მოხდა სოფ. სილაურში და სუფსაში... სუფსაში კომუნისტები ღამის 4 საათზე შეიკრიბნენ... ტელეფონით გამოუძახეს ჯუმათს, ლანჩხუთს და ნატანებს. აცნობეს, რომ სადგური და დაბა მათ ხელშია“¹. მართალია, ლანჩხუთში აჯანყებულმა გლეხებმა ხელში ჩაიგდეს ძალაუფლება, მაგრამ მისი შენარჩუნება ვერ მოახერხეს. მალე მენშევიკების დასახმარებლად სამტრედიიდან ჯაგშნოსანი მატარებელი მოადგა ლანჩხუთს. ბოლშევიკები იძულებული გახდნენ უკან

¹ „ერთობა“ № 262, 1919 წ.

დახით. მენშევიკებმა ლანჩხუთსა და სუფსაში აჯანყება ჩააქრეს. აჯანყებულ
 გლეხები ილარიონ სარჯველაძე, კიმოთე კერესელიძე და კალისტრატე კილაძე
 ხელმძღვანელობით დახვრიტეს ნიკოიის მახლობლად.

ჩოხატაურელმა აჯანყებულებმა ვერ მოახერხეს კავშირის დამყარება ლანჩ-
 ხუთთან და სამაზრო ცენტრ ოზურგეთთან. მხოლოდ გვიან გაიგეს, რომ მეზობე-
 ლი რაიონის ცენტრი სამტრედია კვლავ მენშევიკთა ხელშია, ლანჩხუთში აჯან-
 ყბულები დამარცხდნენ და ბოლშევიკებმა ვერ აიღეს ოზურგეთი.

მიიღეს რა ეს ცნობები, ჩოხატაურის რევოლუციურმა კომიტეტმა გადა-
 წყვიტა უბრძოლველად დაეტოვებიათ რაიონი, რათა ადგილობრივი მოსახლეობა
 გადაერჩინათ სისხლისღვრისაგან.

მენშევიკებმა სუფსასა და ლანჩხუთში აჯანყების ჩაქრობის შემდეგ იერიში
 ჩოხატაურზე მიიტანეს. ჩოხატაურის დასარბევად ოზურგეთიდან გაემართა
 გვარდიელთა რაზმი კაიხან ვ. ცომაიას მეთაურობით, ხოლო საჯევანოდან გო-
 გუაძის რაზმი, რომლებიც ტყვიამფრქვევებითა და ზარბაზნებით იყო შეიარაღე-
 ბული. ჩოხატაურთან მოახლოებისას ორივე რაზმმა ზარბაზნების ზალბით მო-
 სახლეობას აგრძობინა, რომ ისინი ცეცხლითა და მახვილით სისხლში ჩააბრ-
 ჩობდნენ აჯანყებას. დაიწყო სასტიკი რეპრესიები. ჩოხატაურის რაიონის სხვა-
 დასხვა სოფლებში დაიჭირეს და დახვრიტეს ილია ცინცაძე, ფილიმონ გოგოლა-
 ძე, მიხეილ ბერძენიშვილი, თეოფილე თედორაძე, ბენია ბერიძე, ტარასი მინდა-
 ძე, ავთანდილ და პართენ მამალაძეები.

გურიაში კომუნისტების დახვრეტის გამო ბაქოს ბოლშევიკური გაზეთი
 „ნოვი მირ“-ი წერდა: „ისტორიას არ ახსოვს რევოლუციონერების ასეთი მოსპო-
 ბა ვის არ ახსოვს 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შავბნელი დღეები.
 მაგრამ როდესაც ადარებ მეფის მთავრობის მიერ მიღებულ ზომებს რევოლუციო-
 ნერების წინააღმდეგ მენშევიკური მთავრობის რეპრესიებთან, ნათელი გახდება,
 რომ მეფის მთავრობა რევოლუციონერებს ეპყრობოდა უფრო მოწყალებით, ვიდ-
 რე ახლანდელი „დემოკრატიული სახელმწიფოების“ ხელმძღვანელები“¹.

გურიის აჯანყება დამარცხდა, მაგრამ მიუხედავად დამარცხებისა, 1919 წ.
 აჯანყებას საქართველოს პარტიულა ორგანიზაციებისათვის დიდი მნიშ-
 ვნელობა ჰქონდა კონტრრევოლუციური ხელისუფლების წინააღმდეგ შეიარაღე-
 ბული ბრძოლის გამოცდილების შექმნის აზრით. მან აიძულა დენიკინი ეზრუნა
 თავისი ზურგის უშიშროებისათვის. საქართველოს საზღვრებთან გადმოიყვანა
 რამდენიმე პოლკი, რომ ამით შეესუსტებინა წითელი არმიის წინააღმდეგ მოქმე-
 დი ძალები“².

გურიის გლეხთა აჯანყებიდან თექვსმეტი თვის შემდეგ საქართველოს მუ-
 შებმა და გლეხებმა, დიდი რუსი ხალხისა და წითელი არმიის დახმარებით, დაამ-
 ხეს მენშევიკების ბატონობა. 1921 წლის 25 თებერვალს საქართველოში საბჭო-
 თა ხელისუფლებამ გაიმარჯვა.

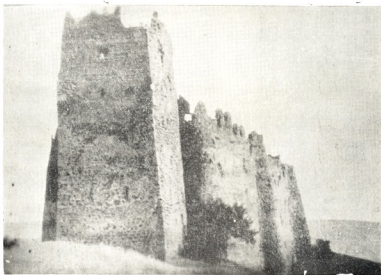
¹ „ნოვი მირ“ № 15 იანვარი 1920 წ.

² საქართველოს კომუნისტური პარტიის ისტორიის ნარკვევები, თბ. 1957 წ. გვ. 447.

მღუშარა მთწვე

შიდა ქართლში, ლეხურის ხეობაზე მრავალი ისტორიული ძეგლია აღმართული, მაგრამ პირველობას მაინც დიდებული სამთავისის ტაძარი ჩემულობს. ციხე-კოშკებს შორის კი სხვილოს ციხეს ვერცერთი შეედრება. იგი აღმართულია სოფ. ქვემო ჭალის მახლობლად მალალ მთაზე და ზვიადად გადასცქერას ქართლის დიდ ნაწილს, ტირიფონისა თუ მუხრანის ველებს, ლეხურისა თუ ქსნის ხეობების არე-მარეს. ის ვეებერთელა ციხე-დარბაზი ათეული კილომეტრის სიშორიდანაც მშვენიერად შეიმჩნევა. არაკვს დაემშვიდობებით თუ არა, ვიდრე გორის ზევით, რუისის გადასავალს არ მიეფარებით, ყოველი მხრიდან შეგიძლიათ უმზიროთ.

სხვილოს ციხის ამბავი და ასაველ-დასავალი ნამოსახლარ სხვილოსთან არის გადახლართული. რა ხნისანი არიან ან ერთი, ან მეორე, ამის დადგენა კირს, მაგრამ ერთი რამ ცხადია; სოფელი სხვილო იხსენიება ჯერ კიდევ X საუ-

სხვილოს ციხე

კუნეში. ქართველ მემკვიდრეებს ლეონტი მროველს კახთა ერისთავის ერთგულებად სხევებთან ერთად დასახელებულნი ჰყავს „დარი და ივანე სხელო-სელნი“. როგორც ჩანს, X საუკუნეში სხვილო იმდენად დაწინაურებული და სახელგანთქმული ყოფილა, რომ იქ უცხოვრით წარჩინებულ პიროვნებებს, რომელთა ვინაობა ისტორიამ მათი საამაყო სამფლობელოს — სხვილოს მიხედვით შემოგვიჩვენა. სავარაუდოა, რომ ჯერ ციხე იყო და მერე დასახლება გაჩნდა. ხოლო XIV საუკუნეში, როცა სხვილო ქართლის ერთ-ერთი მსხვილი ფეოდალების ზვედგენიძე — ამილახვრების ხელში გადადის, ისინი ეხმარებიან არა მარტო სოფელსა და ადგილ-მამულებს, არამედ ციხე-სიმაგრესაც, რომელიც დიდძალი მშენებლობით დასაცავ პუნქტს წარმოადგენდა.

საფიქრელია, რომ სხვილოს ციხე თავდაპირველად სხვა სახისა იყო, გაცილებით უფრო მკირე, მაგრამ ამჟამად საკმაოდ დიდია. ფართობი 530 კვ. მ. უდრის. გარშემო შემოვლებული აქვს ორი მ. სისქისა და 10 მ. სიმაღლის შეურყეველი კედელი. ნაგები დულაბითა და სიბი (რიყის) ქვით. სიმაგრისათვის ვარდან მიუშენებიათ შვიდი ბურჯი, ზემოდან კი ქონგურებით, სათვალთვალეობით, სათოფურებით და მეორების დასადგომი ბაქნებით დაუგვირგვინებიათ. ციხის შიგნით თითქმის ყველა საჭირო ნაგებობა და სათავსო მოუწყვიათ. სამხრეთითა და სამხრეთ-აღმოსავლეთით ჩაუშენებიათ ორი ხუთსართულიანი კოშკი თაჩებით, სათვალთვალეობით და სარკმლებითურთ. იქვე მიუდგამთ ორსართულიანი ეკლესია, პირველი სართული წმინდა გიორგის, ხოლო მეორე — თედორეს სახელობისაა. არც წყალსაცავი აუზი და ვრწყებიათ, წყალი შეუყვანიათ თიხის მილებით 3 კმ. მოშორებული ადგილიდან. შუა ეზოში გივი ამილახვარს აუშენებია ოთხკუთხა სვეტი, რომლისთვისაც ოთხივე მხრიდან ბუხარი დაუტანებიათ. ციხე-დარბაზს სხვა ბევრი სათავსოც ჰქონია.

ციხე-დარბაზის მიდამოებში ჯერ კიდევ არ გამქარალა კვალი ნასოფლარისა და გალავნისა, რომლის შიგნით, გადმოცემის თანახმად, ყოფილა შენობები, სადაც საზოგადო საქმეები წყდებოდა. (დ. გვრიტიშვილი „ფეოდალური საქართველოს სოციალური ურთიერთობის ისტორიიდან“, თბილისი 1955 წ. გვ. 115). აქვე შემორჩენილია სამნავიანი ბაზილიკური ეკლესია „ჯვარბატოსანი“, რომელსაც ლეხურის ხეობის ერთ-ერთი საუკეთესო მკვლევარი პროფ. ს. მაკალათა IX საუკუნეს მიაკუთვნებს.

სხვილოს ციხე-დარბაზთან ბევრი საინტერესო ისტორიული ამბავია დაკავშირებული. იგი წარმოადგენდა ახლო-მახლო სოფლების საიმედო დასაცავ პუნქტს. განსაკუთრებით ამაში მოსახლეობას ბევრჯერ შეუფარებია თავი. განრისხებული მომხდური მოხეტიალეობა, მაგრამ ვერაფერი დაუკლია და დამარცხებულს ხელი ჩაუქნევია. მის სიმაგრეზე დღესაც შემორჩენილია ხალხური ლექსი:

„შენ სხვილოს ციხე მალალო,
ძირი გაქვს განიერია,
ბევრჯერ დაგსხმია მომხდური,
ბუზი ვერ აუფრენია“.

ბუზი ვერ აუფრინებს ყოზილბაშების წინააღმდეგ მამაც მებრძოლს გივი ანდუყაფარის ძე ამილახვარსაც. გივი ამილახვარი ერთ-ერთი გავლენიანი და შეძლებული თავადა იყო, რომელსაც ქართლის დიდი ნაწილი და ნაწილობრივ სამხ-

რეთ ოსეთიც ემორჩილებოდა. მისი ხელქვეითი იყო 14 თავადის საგვარეულო. მეფესთან დაახლოებული პირი ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფიგურას წარმოადგენდა XVIII საუკუნის საქართველოში. მისი სახელი ისტორიამ იმიტომ შემოინახა რომ თავი გამოიჩინა როგორც საქართველოს დამოუკიდებლობის მტერი და ბრძოლა და სპასალარმა. მან მოახერხა მიემხრო სხვა ერისთავებიც, გაეყოლებინა მრავალრიცხოვანი პატრიოტი და აჯანყება მოეწყო ირანის ერთ-ერთი დიდი დესპოტის — ნადირ-შაჰის წინააღმდეგ, მრისხანე ნადირ-შაჰმა დიდძალი ჯარი: გაგზავნა აჯანყებული ამილახვარის წინააღმდეგ. პირველ რიგში იერში ნიიტანეს ამილახვარის რეზიდენციაზე — ქვემოჭალაზე. ამ დროს გივი ამილახვარი სხვილოს ციხეში იყო გამაგრებული. სხვილოს ციხესთან გაიმართა დიდი ბრძოლა, რომელსაც პაპუნა ორბელიანი ასე აგვიწერს: „გვიდეს გარეთ ამათი მებრძოლები და გამოვიდეს იმათი. იყვეს ომი ფიცხელი, დაიხოცოს ორგნითვე ურიცხვი“.

სხვილოს ციხე — ქართველი ფეოდალების კინკლაობისა და ტრაგედიის მდუმარე მოწმეც არის. როცა ქართლში როსტომი მეფობდა, იასე ქსნის ერისთავი და იოთამ ამილახვარი მისი მოწინააღმდეგენი იყვნენ. როსტომ მეფემ გაილაშქრა ურჩი ფეოდალების წინააღმდეგ და სხვილოს ციხე დააქცია.

კახეთის მეფე თეიმურაზსა და ქართლის მეფე სვიმონს შორის მტრობა იყო ჩამოვარდნილი, თეიმურაზმა მიიმხრო არაგვის ერისთავი ზურაბი, რომელსაც დაავალა სვიმონ მეფის მოკლა. თიანეთის სამამულოს დახარბებულმა ერისთავმა არ დაიზარა მკვლელობა. სიმონ მეფე სხვილოს ციხეში იმყოფებოდა. ზურაბი შევიდა სიმონის საწოლ ოთახში და სარეცელზე მოკლა, თავი კი თეიმურაზს წაუღო.

სხვილოს ციხე, როგორც ვთქვით, XIV საუკუნიდან ზედგენიძე-ამილახვრების ხელში გადადის და მას ფლობენ, ვიდრე მათი დინასტია არ დაეცა. ამილახვრები ყოველთვის ცდილობდნენ მეფესთან დაახლოებული პირნი ყოფილიყვნენ, ხშირ შემთხვევაში ერთგულნი. სხვათა შორის, ამილახვრობაც — ეს დიდი სამხედრო წოდება, მეფისადმი ერთგულებით მიიღეს. შეთქმულ ფეოდალებს განუზრახავთ მეფე გიორგი IX — ლოგინში მოეკლათ, მძინარე მეფის გადასარჩენად თაყა (იოთამ) ზედგენიძემ თავი გასწირა და გიორგის საწოლში ჩაწვა. მეფის ნაცვლად იგი დასტრეს სასიკვდილოდ, მეფე გიორგიმ ამისათვის თაყა ზედგენიძის ჩამომავლობას უამრავი ქონება და მამული არუქა. უბოძა თავადობა და ამილახვრობა. ივანე გივის-ძე ამილახვრის საგვარეულო ღერბზე ეწერა:

„მეფისა მტერსა ლახვარი, ამტკიცებს ამილახვარი“.

როცა საქართველო რუსეთს შეუერთდა, ამილახვრები რუსეთის მეფესთანაც ცდილობდნენ დაახლოებას. ბარძიმ ამილახვარი XIX საუკუნის დასაწყისში იმდენად ერთგულია რუსეთის მეფისა, რომ მას გვერდში ამოუდგა და ებრძოდა ლევან ბატონიშვილს, რომელმაც სამხრეთ ოსეთი ააჯანყა რუსეთის წინააღმდეგ. ხოლო მისი შვილიშვილი ივანე გივის-ძე ამილახვარი ნიკოლოზ II-ის დაახლოებული პირი ხდება და 1905 წელს ბაქოს გენერალ-გუბერნატორობას აღწევს. ისე, რომ მცირედის გამოკლებით, ამილახვრები რეაქციონერები იყვნენ, დიდ ექსპლოატაციას უწევდნენ ყმა-გლეხებს. ისინი ნატრობდნენ:

ნეტავი ნატვრა მანატრა,
ეს ნატვრა ამიხდინაო,
მუხრან-ბატონი ყმად მომცა,
ამილახვარი — შინაო!

გლეხები ხმას იმაღლებენ მწაგვრელი კლასის წინააღმდეგ. იციან, რომ ნებით არ დასთმობენ თავადობას და იარაღისაკენ მიუწევთ მარჯვენა. და აი, 1905 წლის რევოლუციის დროს ამილახვრიანთ ქვეშევრდომი გლეხობა მტკიცედ შეკრული მჯილად იქცევა. ამილახვრების „ბალანსზე მყოფი“ განთქმული სხვილოს ციხე ახლა მოწმე ხდება დიდი რევოლუციური ამბებისა. აი ერთი მათგანი:

1905 წლის 7 მარტს ბოლშევიკ-რევოლუციონერების წინასწარი გეგმითა და ორგანიზებულობით სხვილოს ციხესთან უნდა შეკრებილიყო გორის მაზრის ქვემოქალის რაიონის გლეხობა. დიდძალი ხალხი დაძრულიყო თვით ქვემოქალიდან, საკორინთლოდან, კოდისწყაროდან, ახალი უბნიდან; სამთაფისიდან, გორაკიდან, მსხლებიდან, ვაკედან, გამდისწყაროდან, ციხისკენ მოისწრაფოდა აგრეთვე ლეხურის ხეობის ოსობა. სულ თავი მოიყარა 15.00-მდე კაცმა. ამ საქმიანობას ხელმძღვანელობდა სოფ. ქვემოქალის მკვიდრი, უკვე ნაწრთობი რევოლუციონერი, რსდმპ წევრი 1902 წლიდან, განათლებული პიროვნება გრიგოლ (გუცა) ბენედიქტეს ძე პარკაძე, რომელიც თბილისის სასულიერო სემინარიაში სწავლობდა მე-19 საუკუნის 90-იან წლებში, მონაწილეობდა მისი ახლობელი მეგობრის სოსო ჯულაშვილის მიერ ჩამოყალიბებულ მარქსისტულ-წრეში და რევოლუციურ საქმიანობაში კარგად ნაწრთობი იყო. მრავალ გამოსვლაში და საიდუმლო თათბირზე მიუღია მონაწილეობა, მეტეხის ციხის კედლებიც ნახეხა ჰქონდა. მას მხარში ედგნენ ქვემოქალელი რევოლუციონერები — ალექსი თავშავაძე, რომელიც შემდეგ გააციმბირეს რევოლუციური საქმიანობისათვის და გზაში გარდაიცვალა; ვასო გეთაშვილი, ალექსანდრე ფრუიძე, მიხა ქარცივაძე, გიორგი აბრამიშვილი, დიმიტრი ფანჯარაძე და სხვები. კრებას ესწრებოდა აგრეთვე ცნობილი რევოლუციონერი მიხეილ დავითაშვილი, რომელიც ი. ჯულაშვილის და თვით გ. პარკაძის ახლო მეგობარი იყო. ი. ჯულაშვილს სპეციალურად გამოეგზავნა მ. დავითაშვილი კრებაზე დასასწრებლად. ი. ჯულაშვილი სხვა დროსაც ხშირად ყოფილა ქვემოქალაში, გ. პარკაძის გარდა იქ იცნობდა სხვა ახალგაზრდა გლეხებს. მითითებას აძლევდა მათ, განსაკუთრებული სიფრთხილით მოპყრობოდნენ ამ საქმეს. მ. დავითაშვილი საზღვარგარეთიდან ახალი დაბრუნებული იყო, კარგად ერკვეოდა პარტიულ-პოლიტიკურ ვითარებაში, კავშირი ჰქონდა დამყარებული ვ. ი. ლენინთან და, რა თქმა უნდა, ბევრ საინტერესო ამბებს ეტყობა თავისუფლების მოყვარე გლეხობას. ასეც მოხდა — მთავარი მოხსენება სწორედ მ. დავითაშვილისა იყო. მას ზარბაღ უსმენდნენ კრების მონაწილენი. სიტყვები წარმოთქმეს გ. პარკაძემ და სხვებმა. მათი მთავარი სალაპარაკო იყო მაშინდელი ცხოვრების დახასიათება და საბრძოლველად დარაზმება.

კრებაზე ლამისყანელ გლეხებს ძალათი მოეყვანათ თავიანთი მღვდელი სამონ ხახუტაშვილი, რომელსაც დამსწრეებმა მოსთხოვეს სიტყვით გამოსულიყო.

„ავიდა თუ არა მღვდელი ძველი ეკლესიის ნანგრევზე, ხალხში ერთი ჩოჩქოლი ატყდა. — იგონებს გ. პარკაძე — ილაპარაკე, მღვდელო, შენი ცოდებში — ნიაძახა მას ყველამ ერთად. გაფითრებულმა მღვდელმა ჯიბიდან ჯვარი ამოიღო და აქეთ-იქით გადაიქნია.

— მომისმინეთ, შეიღებო... მართალია, ჩვენი ეკლესიის მსახურნი მოფაღენი ვიყავით ძმობა-ერთობაზე გვექადაგნა, გაჭირვებულს დაეხმარებოდით. ღარიბი და საწყალი ხალხისათვის შეება და ღებნა მიგვეცა, მაგრამ აქამდის ღვეძნ ამის ნებას არ გვაძლევდნენ. დღეის შემდეგ კი თქვენთან ერთად ერთსულოთ და ნუ დავივიწყებთ ჩვენთვის წამებულს და ჯვარცმულ ქრისტესო — თქვა ეკლესიის ერთგულმა მონა-მოსამსახურემ. ხალხმა იგრიალა: ძირს, დაიკარგე, შენც და შენი ქრისტეცაო. (გ. პარკაძე, მასალები ქართლის გლეხთა რევოლუციური მოძრაობის შესახებ, თბილისი, 1954 წელი გვ. 82).

ამავე კრებას დასწრებია თბილისიდან პროვოკატორი ვინმე სარქის მარქაროვი, რომელიც სიტყვითაც გამოსულა და ხალხს თავს აცნობდა, როგორც თბილისის მუშებისაგან გამოგზავნილი სოციალისტური იდეების მქადაგებელი. სინამდვილეში კი შენიღბულად ცდილობდა ანტარევოლუციური პოლიტიკის პროპაგანდას. მარქაროვს მალე მიუხვდნენ. ბოლშევიკებმა — მ. დავითაშვილმა, გ. პარკაძემ, ა. თავაშვაძემ, ვ. გეთაშვილმა იგი სოფლიდან გააძევეს.

სხვილოს ციხესთან გამართულმა გრანდიოზულმა კრებამ დიდხანს ვასტანა. პროპაგანდისტების საუბარმა კარგი შედეგი გამოიღო. გლეხები სიტყვით გამოდიოდნენ და ფიცს სდებდნენ, რომ იბრძოლებდნენ თავისუფლების მოპოვებისათვის. აღლავებული კრების მონაწილენი დარაზმულად წამოვიდნენ ქვემოქალაქში, სადაც შიკარგელი ამილახვარი ეგულებოდათ, მაგრამ მათ უკვე თავისათვის ეშველათ, შეშინებულებს სოფლიდან გულანაბადი აეყარათ.

1905—1907 წლების რევოლუციის დროს სხვილოს ციხეში და მის მიდამოებში კიდევ ბევრჯერ შეკრებილან რევოლუციონერები და წითელრაზმელები, გაუმართათ საიდუმლო კრებები და თათბირები.

მაგრამ მეფის ხელისუფლება, ადგილობრივი თავადაზნაურობა ერთიანდებდა და ათანჯვარ ხრიკს მიმართავს გლეხთა მოძრაობის ჩასახშობად.

1905 წლის ვაზაფხულზე რევოლუციური მოძრაობის ჩახშობისათვის დაარსდა თავადაზნაურთა მილიცია, ანუ როგორც შემდეგში უწოდეს — შავი რაზმი, რომელსაც სათავეში ჩაუყენეს სტუდენტი ზურაბ აბდუშელიშვილი და მემამულე თავადი გიორგი ოთარის ძე ამილახვარი, ხოლო იმავე წლის 10 ივნისს გორისა და დუშეთის მაზრების გენერალ-გუბერნატორად დანიშნეს ივანე გივის ძე ამილახვარი. მათ სასტიკი ზომები მიიღეს რევოლუციის სისხლში ჩასახშობად, პირველ რიგში იერიში მიჰქონდათ ქვემოქალაქისა და მის ახლომახლო სოფლების რევოლუციონერებზე, მაგრამ გლეხობამ პირი შეკრა და ვერაფრით ვერ დაიმორჩილეს. როცა გუბერნატორად ნაკურთხი გენერალი თავის სოფელ ქვემოქალაქში მივიდა დამსჯელი ექსპედიციით, საშინელი უბედურება დახვდა. სასახლე, ზვრები, უამრავი ქონება და სიმდიდრე გლეხებს უპატრონოდ მიეტოვებინათ. ჯოგი, პირუტყვი, ცხენი, ფარა უგზო-უკვლოდ დაეხეტებოდნენ. ერთგული გლეხები დაიბარა, იმათაც ზურგი შეაქციეს, აბუნტებული გლეხების დასჯა მოინდომა, მოყვანაც კი ვერ მოახერხა, გაცეცხლებული გენერალი მღვდელ ანდრო კარბელაშვილს მივარდა, ეკლესიაში წირვა-ლოცვა აღარ მიდის და ეს უწესრიგობა სულ იმის ბრალიაო. მღვდელმა მხრები აიჩეჩა — რა ვქნა, ბატონო, უფალია მოწმე გაუთენებლივ ვრეკავ ზარებს ეკლესიაში, მაგრამ ვისთვის! დიაკვნისა და სტაროსტას მეტი საყდარში არავინ დაიარება, რაც ღვთისწყვეულმა ბუნტოვშიკებმა გადარია ხალხი, ეკლესიას კაცი აღარ ეკარებაო. მღვდელი გულახდილად მართალს მოახსენებ-

და, — აღარც სხვილოს ჯვარპატიოსანის, აღარც სხვილოს ციხის მწვლობად მღებარე წმინდა მარიამისა და წმინდა გიორგის ეკლესიას აბუნტებული გლეხობა სალოცავად არ ეკარებოდა. თუ შეგროვდებოდნენ, მხოლოდ რევოლუციური პროპაგანდის გასაწევად.

სხვილოს ციხე რევოლუციონერებისათვისაც მოხერხებული გამოდგა. იგი სოფელ ქვემოჭალას თითქმის 2 კილომეტრით არის მოშორებული, მაღლა ქედზეა. ციხის ჩრდილოეთით ტყე იწყება. მოწინააღმდეგის გამოჩენას შორიდანვე შეამჩნევდნენ. თვით ციხეშიც ხომ შეიძლებოდა ჩაკეტვა და თავის დაცვა, მაგრამ გასაქცევადაც და დასამალდაც მოსახერხებელი იყო. ამიტომ ხშირად იქ იკრიბებოდნენ რევოლუციონერები. ასე ხდებოდა მენშევიკების უდღეური ბატონობის ხანაშიც.

ამ პერიოდში ქვემოჭალაში ბოლშევიკების მძლავრი ორგანიზაცია არსებობდა. მან შეძლო გარშემო შემოეკრიბა რევოლუციურად განწყობილი გლეხობის უმრავლესობა. რევოლუციონერები და საბჭოთა ხელისუფლებისათვის აქტიური მებრძოლები ვ. გნოლიძე, ს. ოსუფაშვილი, მ. გიგიაშვილი, კ. გიგიაშვილი, გ. უზნაძე, მ. თექთუმანიძე, გ. ილურიძე, ვ. მცხეთაძე და ბევრი სხვა. დიდ რევოლუციურ მოღვაწეობას ეწეოდნენ მასების დასარაზმად მენშევიკური ხელისუფლების წინააღმდეგ, სხვილოს ციხესთან და მის ახლომახლო ადგილებში არაღეგალურად იკრიბებოდნენ და საიდუმლო თათბირებს მართავდნენ.

1918 წლის 1 მაისს სხვილოს ციხის მახლობლად სოფ. ქვემოჭალაში ამილახვრიანთ ციხე-კოშკთან და ეკლესია ჯვარპატიოსანის წინ მოეწყო დიდი მიტინგი, სადაც დიდძალი გლეხობა შეიკრიბა. მიტინგზე სიტყვებით გამოვიდნენ მენშევიკების თავკაცები და თავიანთ რეჟიმს ქება-დიდებას ასხამდნენ ბრესტის ზავის საკითხებში, რაც სამშობლოს ღალატად მიაჩნდათ. შემდეგ ტრიბუნა ბოლშევიკებმა ჩაიკდეს. ხალხის წინაშე ლაპარაკობდნენ სიმართლეს, ამხილებდნენ მენშევიკების რეჟიმის ბურჟუაზიულ ხასიათს და მოუწოდებდნენ მის დამხობისაკენ, როცა ბოლშევიკები ასეთი გაბედვით ლაპარაკობდნენ. მათ იმედი ჰქონდათ თავიანთი დამცველებისა, წითელრაზმელებისა, რომლებიც გლეხის ფორმაში იყვნენ გადაცმული და ფრთხილად იცავდნენ თავიანთ ორატორებს. ხალხმაც მხარი დაუჭირა. მაგრამ შეიარაღებულმა მენშევიკების გვარდიამ მაინც მახვილი აღმართა და დიდი შეტაკება მოხდა მათსა და წითელ-რაზმელებს შორის. მენშევიკებმა მოახერხეს „ბუნტოვშიკების“ მეთაური ვასილ გნოლიძე დაეპატიმრებინათ და სხვა თანამზრახველებთან ერთად ამილახვრიანთ ციხე-კოშკის დილეგში ჩაეკდოთ. გადაწყვიტეს კიდევ მათი დახვრეტა, მაგრამ რევოლუციონერებმა მოახერხეს მეთაურისა და მოძმეების გაპარება დილეგიდან.

ასეთი გამოსვლები და შეტაკებანი ხშირი იყო ქვემოჭალას რაიონში. იქაურმა მშრომელებმა თავიანთი წვლილი შეიტანეს საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებისათვის ბრძოლაში.

ეს მდუმარე მოწმე, სხვილოს ბებერი ციხე დღესაც ამაყად დგას და გადმოსცქერის ქართლის მიდამოს. ჩვენი წინაპრების ამ უნიკალურ ძეგლს დღესაც სათუთად უვლის და იცავს დღევანდელი მადლიერი თაობა.

მიხეილ ნიკოლაიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი

კულტურის ძეგლთა დაცვის მდგომარეობა ქუთაისის მაზრაში
საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში (1921—1925 წ.წ.)

საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში საქართველოს კულტურული მშენებლობისა და ქართული საბჭოთა მეცნიერების განვითარებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ჩვენი პარტიისა და მთავრობის იმ ღონისძიებების გატარებას, რომლებიც მიზნად ისახავდნენ კულტურულ მემკვიდრეობის, ისტორიულ სიძველეთა დაცვისა და საპუზუემო-საარქივო დაწესებულებათა მოწყობის საქმეს.

გ. ი. ლენინი ჯერ კიდევ სამოქალაქო ომის მრისხანე დღეებში, როდესაც ის კოლოსალურ თეორიულ და პრაქტიკულ-ორგანიზატორულ მუშაობას ეწეოდა, დროს პოულობდა ყურადღება მიექცია ამ უმნიშვნელოვანესი საქმისათვის, ამასთან ის მიუთითებდა, რომ კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა ჩვენი პარტიის განსაკუთრებული ზრუნვის საგანი გამხდარიყო. გ. ი. ლენინის მიერ ხელმოწერილმა დეკრეტებმა და მისი უშუალო მითითებების საფუძველზე გატარებულმა პირველმა ღონისძიებებმა კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის საქმეში უდიდესი როლი შეასრულეს, რათა ხალხის მიერ შექმნილი მემკვიდრეობა ხალხისავე ხელმისაწვდომი გამხდარიყო. კომუნისტურ პარტიას საჭიროდ მიაჩნდა განემარტა მუშებისა და გლეხებისათვის, რომ ოქტომბრის დიდმა სოციალისტურმა რევოლუციამ მათ გადასცა არა მარტო მატერიალური სიმდიდრე, არამედ კულტურული მემკვიდრეობაც, რომელიც მანამდე გაბატონებული კლასის ხელში იყო ფეხობდა.

საბჭოთა მთავრობა თვლიდა რა კულტურის ძეგლთა დაცვასა და მათ მუზეუმებში კონცენტრაციას სახელმწიფოს უმნიშვნელოვანეს ამოცანად, წინადადებას აძლევდა განათლების სახალხო კომისარიატს შეექმნა სპეციალური ორგანო. მართლაც 1918 წლის მაისში კომისარიატთან იქმნება საპუზუემო განყოფილება, რომელიც განაგებდა რუსეთში ყველა მუზეუმის მუშაობასა და კულტურის ძეგლთა დაცვის საქმეს. ამავე დროს განათლების სახალხო კომისარიატს დაევალა გამოემუშაებინა რუსის ფარგლებიდან სურათების, და საერთოდ, მაღალმხატვრული ფასეულობათა გატანის აკრძალვის პროექტი. ეს პროექტი განიხილა და დაამტკიცა სახალხო კომისარიათა საბჭომ 1918 წ. 19 ნოემბერს.

ამ ღონისძიებების გატარებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა საქართველოსათვის, როგორც მდიდარი კულტურული წარსულის მქონე ქვეყნისათვის. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების პირველი დღეებიდანვე იწყება კომპარტიისა და საბჭოთა მთავრობის ზრუნვა ქართველი ხალხის მიერ შექმნილ კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისათვის. საქართველოს რევკომმა იცოდა რა, თუ როგორი ზიანის მომტანი იყო ქვეყნისათვის კულტურულ

ფასეულობათა გატანა საზღვარგარეთ, 1921 წ. 11 ივლისს გამოსცა დეკრეტო საქართველოდან კულტურულ-საგანმანათლებლო ხასიათის საგნების გატანის აკრძალვის შესახებ. დეკრეტში ნათქვამია: „იმ მიზნით, რომ დაცული იქნეს ხალხის კულტურული განძეულობა, განსაკუთრებით მხატვრული და ისტორიული მნიშვნელობის ნივთები და აგრეთვე კულტურულ-საგანმანათლებლო ხასიათის საგნები, სსრ რევოლუციური კომიტეტი ადგენს:

ვისგანაც უნდა იყოს, განათლების სახალხო კომისარიატის ნებადაურთველად აკრძალულ იქნას რესპუბლიკის საზღვრებიდან გასაყიდად თუ შესანახად განსაკუთრებული მხატვრული და ისტორიული მნიშვნელობის ნივთებისა და კულტურულ-საგანმანათლებლო ხასიათის საგნების გატანა.“

საბჭოთა ხელისუფლების პირველ პერიოდში საქართველოს ისტორიული ძეგლებისა და სიძველეთა დაცვის საქმე მეტად რთულ და უაღრესად საპასუხის-ჩვებლო ამოცანას წარმოადგენდა; იგი განსაკუთრებულ სიფრთხილეს და ორგანიზებულობას მოითხოვდა. ამ პერიოდში პარტიისა და მთავრობის დადგენილებებს კულტურული მშენებლობის სფეროში, კერძოდ, კულტურულ მემკვიდრეობის დაცვის საქმეში, რაც მიზნად ისახავდა ხალხის მიერ შექმნილი საგანძურის სახალხო საკუთრებად გამოცხადებას, დიდი პოლიტიკური და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა ჰქონდა. საქმე ის არის, რომ ჩვენი სიძველეების: ქედური ხელოვნების, ხელნაწერების, ისტორიული საბუთების გარკვეული ნაწილი ეკლესია-მონასტრებში იყო მოთავსებული. ეს ძეგლები, რომლებიც ქართველი ხალხის ისტორიისა და კულტურის შესწავლისათვის უფირფასეს მასალებს შეიცავდნენ, არსებულ პირობებში, ვერ უწყვედნენ სამსახურს ჩვენს ხალხს და მეცნიერებს. 1921 წლის აპრილში საქართველოს სსრ განათლების სახალხო კომისარიატთან შეიქმნა მუზეუმების, სიძველეთა და ხელოვნების ძეგლთა დაცვის ქვეგანყოფილება. 15 აპრილს საქართველოს სსრ რევკომმა გამოსცა დეკრეტი სახელმწიფოსაგან ეკლესიის და ეკლესიისგან სკოლის გამოყოფის შესახებ. ამ დეკრეტის მე-15 მუხლში ნათქვამია: „საქართველოს რესპუბლიკაში არსებულ საეკლესიო და რელიგიურ საზოგადოებათა მთელი ქონება ცხადდება ხალხის საკუთრებად“.

ამ დეკრეტის გამოცემას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა იმ ძეგლების აღრიცხვისა და დაცვისათვის, რომლებიც საქართველოს ეკლესია-მონასტრებში იყო მოთავსებული და ხალხის საკუთრებად ცხადდებოდა. მე-15 მუხლის არსი იმაში მდგომარეობდა, რომ აღნიშნული ძეგლები მშრომელ ხალხთა და მეცნიერების ინტერესებისათვის ხელუხლებლად დაცულიყო. სამწუხაროდ, ზოგ ადგილას, საქართველოში, ადგილობრივმა ორგანოებმა არ გაუწიეს ანგარიში ამ საქმეს და ანტირელიგიურ სტიქიურ მოძრაობასთან დაკავშირებით, 1922-23 წლებში ბევრგან დაზიანდა ისეთი ძეგლები, რომელთაც დიდი ისტორიული და კულტურული ღირებულება ჰქონდათ. მაგრამ ეს მდგომარეობა მალე გამოსწორდა. საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის სახალხო კომისარიატმა საბჭომ ყურადღება მიაქცია ამ საკითხს და 1923 წლის 21 მარტს შექმნა სიძველეთა და ხელოვნების ძეგლთა დაცვის საგანგებო კომიტეტი. კომიტეტის თავმჯდომარედ დაინიშნა საქართველოს სსრ სახალხო კომისარიატის საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე და შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარია ა. გვეგუკორი, წევრებად: განათლების სახალხო კომისარია დ. კანდელაკი და იუსტიციის სახალხო კომი-

სარი ვარძიელი. 17 აპრილს საგანგებო კომიტეტმა ცირკულარული მიმართევები დაუგზავნა საქართველოს ადგილობრივ საბჭოთა ორგანოებს, ამ ცირკულარში ნათქვამია:

.... საგანგებო კომიტეტი წინადადებას გაძლევთ ეკლესია-მონასტრის გაუქმებისა და ჩამორთმევისას აუცილებლად იხელმძღვანელოთ შემდეგით:

რესპუბლიკის ტერიტორიაზე არსებული ყველა სახუროთმოძღვრო ძველი დაყოფილია სამ კატეგორიად: ა) ძეგლები, რომლებიც საუკუნეთა განმავლობაში დანგრეულან, მაგრამ წარწერებითა, არქიტექტურული ფორმით, თუ სხვა რამეთი მაინც დიდ ღირებულებას წარმოადგენენ;

ბ) ძეგლები — ძვირფასი განძეულითურთ, რომლებიც დღემდე ურყევად დგანან და სადაც წარმოებს და უკანასკნელამდე წარმოებდა მღვდელმსახურება;

გ) ძეგლები, რომელნიც თავისთავად არავითარ სახუროთმოძღვრებო ღირებულებას არ წარმოადგენენ, მაგრამ დღემდე შემცველი არიან ძვირფას განძეულობათა.

ზემოთდასახელებულ ძეგლთაგან პირველი ორი კატეგორიისა სათანადოდ აღნუსხული, შენახული და დაცული უნდა იქნას ისტორიისა და კულტურისათვის და, მამასადაძე, არავითარი შეკეთება, გადაკეთება ან სხვა რაიმე მიზნისათვის მათი გამოყენება, სანამ საბოლოოდ არ გამოირკვევა ადგილობრივ დაარსებულ საისტორიო მუზეუმების ადგილი, არ შეიძლება და სასტიკადაც აკრძალულია.

რაიცა შეეხება თვით ძეგლებში დაცულ განძებს, ისინიც სამგვარია: ა) ქედვითი ხელოვნების კოლექციები — ხატები, ჯვრები და სხვა. ბ) ქსოვითი ხელოვნების ძეგლები; გ) სხვადასხვა შინაარსის ძველი ხელნაწერები.

პირველი ორი კატეგორიის განძეულობა ღირებულებით ორ ნაწილად იყოფა: ა) ისტორიულ-მხატვრული მნიშვნელობის — ძვირფასი ნახელავი იშვიათი თვლებით, ქვებითა და წარწერებით შემკული;

ბ) განძეულობა, რომელიც მხოლოდ ნივთიერ ღირებულებას წარმოადგენს. გაუქმებულ ეკლესია-მონასტრებში თავდაპირველად საჭირო და აუცილებელია ყველა განძის აღნუსხვა, დამოუკიდებლად მათი ამა თუ იმ ღირებულებისა. აღნუსხვას აწარმოებენ ადგილობრივი აღმასკომების პასუხისმგებელი ამხანაგები, მკოდნე პირთა თანდასწრებით.

ყველა ნივთი მესამე კატეგორიისა ეკლესია-მონასტრიდან გამოღებული, თუ იგი გაუქმდა, დაუყოვნებლივ გადატანილი უნდა იქნას სათანადო აქტის შედგენით, მეორე კატეგორიის იმ ეკლესია-მონასტრებში, რომლებიც უფრო უზრუნველყოფილი არიან ცეცხლისა თუ სხვა ხიფათისაგან.

ასე უნდა მოხდეს რესპუბლიკის სიმდიდრეთა პირველი მოკითხვა, პირველი რეგისტრაცია, რომელსაც მოყვება მეორე ნაბიჯის გადადგმა, სახელდობრ, მთელს რესპუბლიკაში სათანადო პუნქტები ამოირჩევა, სადაც დაარსებული იქნება საისტორიო მუზეუმები.

1924 წლის გაზთმა „კომუნისტმა“ გამოაქვეყნა სპეციალური წერილი „სიძველეთა და ხელოვნების ძეგლთა დაცვისათვის“. ამ წერილის ავტორი შ. ჩხეტია მკითხველებს აუწყებდა: რომ საქართველოს ტერიტორიაზე მოიპოვება ძველ დროში გაშენებული ეკლესია-მონასტრები, ციხე-კოშკები, სასახლეები, გამოქვაბულები, ძველი ხუროთმოძღვრების შესანიშნავი ძეგლები, ვარდა ამისა, ეკლესია-მონასტრებში დაცული ფრიად მნიშვნელოვანი ნივთები, სიგელ-გუჯრები.

ხელნაწერი წიგნები და სხვ., რომელთაც მეცნიერებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს...

მეცნიერების მთელი თაობა არის საჭირო, რომ საუკუნეთა განმავლობაში შექმნილი ძეგლები შესწავლილი იქნას, მაგრამ ამისათვის — განაგრძობს ავტორი, საჭიროა ჩვენამდე მოღწეული სიძველეთა და ხელოვნების ძეგლების ხელუხლებლად დაცვა. სამწუხაროდ, ამ გარემოებას — წერს შემდეგ ავტორი, — ყველგან სათანადო ანგარიშს არ უწევდნენ, მათ არ ეპყრობიან ისე, როგორც ამას მშრომელთა და მეცნიერების ინტერესები მოითხოვს. წერილის ავტორი აღნიშნავს, რომ ეკლესია-მონასტრების გაუქმებამ ხელი უნდა შეუწყოს ხალხის გათეთცნობიერებას და ცრურწმენისაგან მის განთავისუფლებას, მაგრამ თვით ეკლესია-მონასტრების შენობები გადაქცეული უნდა იქნან სიძველეთა საცავებად. 1923 წელს 6 მაისს გამოიცა კანონი ძველი ძეგლების დაცვის შესახებ. 1923 წ. 12 ნოემბერს საქ. სსრ სახალხო კომისარათა საბჭომ გამოსცა დადგენილება საქართველოში სამუზეუმო საქმის რეორგანიზაციის შესახებ. მუზეუმების რეორგანიზაციას საქართველოში დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სიძველეთა დაცვის საქმეში, ვინაიდან მათი გამოყენება დანიშნულებისამებრ მხოლოდ იქ უნდა მომხდარიყო. ამდენად ამ პერიოდში მუზეუმებში სიძველეთა კონცენტრაციის საქმეს განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა.

საქართველოს ისტორიული ძეგლების, კულტურულ-ფასეულობათა და აერთოდ, სიძველეთა დაცვისა და მათი მუზეუმებში კონცენტრაციისათვის განსაკუთრებული როლი შეასრულა სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის 1924 წლის 4 ივნისის დადგენილებამ „სიძველეთა, ხელოვნებისა და ბუნების ძეგლთა დაცვის შესახებ“. ამ დადგენილებაში ნათქვამია: „1. შეკეთება, გადაკეთება, რესტავრაცია, დანგრევა ან რაიმე მიზნისათვის გამოყენება საერო და რელიგიურ კულტის შენობათა (სასახლე, ციხე, ეკლესია-მონასტერი) უნდა ხდებოდეს მხოლოდ განათლების კომისარიატთან არსებულ რესპუბლიკის სამეცნიერო დაწესებულებათა მთავარ სამმართველოს ნებართვით.

ხუროთმოძღვრების ძეგლთა ფაქტიური დაცვა ეკისრება სამაზრო აღმასრულებელ კომიტეტს ადგილობრივ მუზეუმთა, ან მათ სამაგიერო დაწესებულებათა უშუალო მონაწილეობით.

2. მიღებულ იქნას სათანადო ზომები არქეოლოგიურ ძეგლთა დასაცავად და მათი გათხრა და შესწავლა წარმოებდეს მხოლოდ სამეცნიერო დაწესებულებათა მთავარი სამმართველოს ნებართვით.

3. ყველა აღმოჩენილი განძი და აგრეთვე არქეოლოგიური მნიშვნელობის ნივთი აუცილებლად უნდა ჩაბარდეს სახელმწიფო მუზეუმს.

4. ყოველგვარი სამუზეუმო ქონება, მუზეუმის ლიკვიდაციის შემთხვევაში, გადადის სამეცნიერო დაწესებულებათა მთავარ სამმართველოს განკარგულებაში.

5. სიძველეთა და ხელოვნების სამუზეუმო მნიშვნელობის ყოველგვარი საგანი, რომელიც უპატრონო ქონებად ითვლება, ანდა, რომელიც სამეცნიერო დაწესებულებათა სამმართველოს წინასწარ ნებადაურთველად გამოყენებული იქნება სამეცნიერო მიზნით, აღმოჩენისთანავე აუცილებლად უნდა გადაეცეს სამეცნიერო დაწესებულებათა მთავარ სამმართველოს“.

ამ დადგენილების ცხოვრებაში გატარებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ხელმძღვანელი ორგანოს კონკრეტულ მითითებებს.

განათლების სახალხო კომისარიატმა ამ ეროვნული საქმის ხელმძღვანელობა დააკისრა მის ქვემდებარე სამეცნიერო დაწესებულებათა მთავარ სამმართველოს. ამ დროისათვის სამმართველო აერთიანებდა და ხელმძღვანელობდა საქართველოს მუზეუმს, ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმს, საქ. საეთნოგრაფიო საზოგადოებას, საქ. გეოფიზიკურ ობსერვატორიას, სახელმწიფო საჯარო ბიბლიოთეკას, ეროვნულ სამხატვრო გალერეას, საქ. წიგნის პალატას, საქ. გეოგრაფიულ საზოგადოებას, ქართველ ექიმთა საზოგადოებას, სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოებას და სხვ.

1924 წ. 20 სექტემბერს საქართველოს განათლების სახალხო კომისრის ბრძანებით რესპუბლიკის სამეცნიერო დაწესებულებათა მთავარ სამმართველოსთან დაარსდა მისი ქვემდებარე „სიძველეთა და ხელოვნების ძეგლთა დაცვის განყოფილება“. განყოფილების თავმჯდომარედ დანიშნა საქართველოს ცენტრ. არქივის გამგე სარგის კაკაბაძე. წევრებად: — საქართველოს მუზეუმის დირექტორი ნ. ყიფიანი, საისტორიო-საეთნოგრაფიო მუზეუმის გამგე — ს. გორგაძე, ეროვნული გალერიის დირექტორი — დ. შვეარდნაძე და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი — გ. ჩუბინაშვილი (ამჟამად საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე). განყოფილებამ მიზნად დაისახა ისტორიულ და არქეოლოგიურ ძეგლთა აღრიცხვაზე აყვანა. რესპუბლიკის მასშტაბით პროვინციებში ეწყობა ისტორიული თვალსაზრისით საინტერესო ძეგლთა მეთვალყურე აპარატი, ამ აპარატის ფუნქციებს ასრულებენ ადგილობრივი აღმასკომების მიერ შერჩეული პირები, რომელთაც განყოფილება ამტკიცებდა.

მაზრაში დანიშნულ რწმუნებულების მუშაობის გაადვილების მიზნით განყოფილებამ შეიმუშავა ვრცელი ინსტრუქცია, რომელიც 10 მუხლისაგან შედგებოდა.

ინსტრუქცია რწმუნებულებს ავალბდა ისტორიულ მნიშვნელობის სიძველეთა, ხელოვნების და ნივთიერი კულტურის ძეგლთა აღრიცხვასა და ფიქსაციას. რწმუნებულებს უნდა დაეცვათ საერო და საკულტო დანიშნულების ძეგლები: (ძველი ეკლესია-მონასტრები, სამლოცველო, ძველი სახლები, ციხე-კოშკები, ზიდები, ოქრომჭედლობის ნივთები, ხატები, ჯვრები და სხვ.) საერო და სასულიერო ძველი ხელნაწერი წიგნები, საბუთები, სიგელ-გუჯრები, საეკლესიო და საოჯახო ჭურჭლეულობა, ეთნოგრაფიული და საფეიქრო თვალსაზრისით საინტერესო ტანსაცმელი, არქეოლოგიური ძეგლები, რწმუნებულებს ჰქონდათ მუდმივი კავშირი და ურთიერთობა განყოფილებასთან, ატყობინებდნენ იმ ღონისძიებებას შესახებ, რაც უნდა გატარებულიყო ადგილებზე სამუზეუმო ფონდში ძეგლთა დაცვისა და, საერთოდ, მონუმენტური ძეგლების მოვლა-პატრონობის მიზნით. ძეგლების აღრიცხვაზე აყვანისას აგროვებდნენ ცნობებს მათ შესახებ, რათა თავის დროზე მიღებულიყო ზომები. აღნუსხავდნენ, როგორ ეპყრობოდნენ ძეგლთა დაცვის საქმეს ადგილობრივი მცხოვრებნი, რა ზოროტმოქმედება ჰქონდათ ჩადენილი ძეგლების მიმართ. რწმუნებულები აგროვებდნენ ძეგლებს და შეისყიდნენ კიდევ საჭიროების შემთხვევაში. დროგამოშვებით ადგენდნენ მოხსენებით ანგარიშს თავიანთი მუშაობის შესახებ.

1925 წ. ივლისში საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭომ შინაგან

საქმეთა სახალხო კომისარიატს ცირკულარული მიწერილობა გაუგზავნა, მასში ნათქვამი იყო: „საბჭოთა ხელისუფლების განსაკუთრებული ზრუნვის საგანს შეადგენს მშრომელთა ყოველმხრივი კულტურული განვითარების უზრუნველყოფა, რისთვისაც ყოველი ნაშთი, რომელიც ააშკარავებს ჩვენი ქვეყნის ნივთიურ და გონებრივ მიღწევას და გამოდგება მაღალი კულტურის შესაქმნელად, სათანადოდ უნდა იქნეს მოვლილი და გამოყენებული“.

დასავლეთ საქართველოში, ქუთაისში იყო ერთადერთი აბარატი, რომელიც სიძველეთა დაცვის საქმეს ახორციელებდა მთელ იმერეთში, რაჭაში, ლეჩხუმში, სვანეთსა და, ნაწილობრივ, გურიასა და სამეგრელოში, იმ მითითებათა საფუძველზე, რომელსაც ზემდგომი ორგანო მოითხოვდა. ბუნებრივია, ამის გამო ქუთაისის საისტორიო-საეთნოგრაფიო მუზეუმს მეტად რთული სამუშაო დაეკისრა.

1923 წელს გაზაფხულზე საქართველოს სიძველეთა და ხელოვნების ძეგლთა დაცვის საგანგებო კომიტეტისაგან მაზრებში გაიგზავნა სპეციალური მისიონერები, რომ განსაკუთრებული სიფრთხილით მოპყრობოდნენ ხელოვნების ძეგლებს. იმერეთის მაზრებში ამ საქმის ორგანიზაცია დაკისრებული ჰქონდა ქუთაისის საისტორიო-საეთნოგრაფიო მუზეუმს. ადგილებზე ამის პასუხისმგებლები თემების აღმასკომში იყვნენ. 1923 წლის მაისში ქუთაისის მაზრის აღმასკომმა ყველა თემს აცნობა, რომ ისტორიულ ხასიათის ნივთები არ დაკარგულიყო და პასუხისმგებელ პირს ჩაბარებოდა. ამასთან აღნიშნული იყო ის ეკლესიები, სადაც ნივთების გარდა, თვით შენობებიც (არქიტექტურულ-მხატვრული თვალსაზრისით) უნდა დაცულიყო. გელათის მონასტრის წინამძღვარს გადაეცა ცნობა გელათის სიმიდდრის დაცვის შესახებ. აპრილში მოწამეთის მონასტრის ნივთები ჩამოიტანეს და მოათავსეს ქუთაისის პროფკავშირის ბინაში. ამ უკანასკნელმა ეს ნივთები 1923 წ. მაისში ქუთაისის მუზეუმს გადასცა. ამასთან გაფრთხილებული იქნა შორაპნის მაზრის კომისარი მონასტრებში და ეკლესიებში არსებული ნივთების დაცვის შესახებ. ასეთივე დავალება მიეცა რაჭის სიძველეთა დაცვის მეთვალყურეს. გადარჩეული იქნა აგრეთვე ქუთაისის საკათედრო ტაძრის ნივთებიც მუზეუმში წარმოსადგენად. 1923 წ. 4 ივნისს სიძველეთა დაცვის საგანგებო კომიტეტი და სამეცნიერო დაწესებულებათა მთავარი სამმართველო ერთობლივ მამართვას უგზავნიან ქუთაისის მუზეუმს იმის შესახებ, რომ ქუთაისის აღმასკომის მიერ დანიშნულ პირთა მონაწილეობით აღეწერათ ქალაქისა და მაზრის სიძველეთა და ხელოვნების ძეგლები. მათ უნდა გაერკვიათ რომელ მათგანს ექნებოდა ისტორიული მნიშვნელობა, რომელს ექნებოდა ნივთიერი ღირებულება, რომელი ზოროთმომძღვრული ძეგლები უნდა დაცულიყო და რომელი მათგანი შეიძლებოდა დაწესებულებიო საისტორიო მუზეუმად. ასეთივე სამუშაო უნდა ჩატარებულიყო შორაპნის მაზრაში და რაჭა-ლეჩხუმში.

1923 წლის ივნისის მეორე ნახევარში შორაპნის მაზრაში გაიგზავნა მთავარი სამმართველოს მითითებით ქუთაისის მაზრის რწმუნებული, რომელმაც ადგილობრივი სამაზრო აღმასკომის წარმომადგენლებთან ერთად შეისწავლა მაზრის სიძველეთა მდგომარეობა. გასინჯული იქნა ზემო-იმერეთის სიძველეები.

1923 წლის აგვისტოში გელათის სიმდიდრე გადაეცა ქუთაისის მუზეუმს. გელათის მონასტერი, როგორც ისტორიულ-არქიტექტურული მნიშვნელობის ძეგლი, მუზეუმად გამოცხადდა. გადადგმული იქნა ნაბიჯი ძეგლების დაცვისა და შეკეთებისათვის.

1925 წ. 9 მაისს სიძველეთა, ხელოვნების და ბუნების ძეგლთა დაცვის განყოფილება ქუთაისის რწმუნებულს თხოვდა, რომ მუდმივი კონტაქტი შექმნოდა რაჭა-ლეჩხუმის განყოფილების რწმუნებულებთან და აგრეთვე მოემსახურებინათ შორაპნის მაზრაში განყოფილების რწმუნებულთა მოსაწყობად, ხოლო ქუთაისის მაზრაში ის რწმუნებულთა აპარატის გაძლიერებას მოითხოვდა. ასე, მაგალითად, აუცილებელია მნიშვნელოვანი ძეგლების რაიონში ძეგლების დაცვის მეთვალყურე აპარატის შექმნა. ქუთაისის მაზრაში ასეთი მეთვალყურეობა მართლაც მიანდეს სპეციალურად დანიშნულ პირებს: გიორგი ტყეშელაშვილს (განის რაიონი), ვალაქტიონ დოლონაძეს (ოკრიბის რაიონი), გენადი მალლაფერიძეს (ხონის რაიონი), მიხეილ ბალათურიას (სამტრედიის რაიონი), პავლე ფორჩხიძეს (ბაღდათის რაიონი), და სხვ. აყვანილი იქნა აღრიცხვაზე ქუთაისის, შორაპნის, რაჭის, ლეჩხუმის, ზუგდიდის, სენაკის და ოზურგეთის მაზრების ძეგლები. 1925 წ. გაზაფხულზე სპეციალური მინდობილობით განათლების სახალხო კომისარიატის მანდატით დას. საქ-ში გაიგზავნა სიძველეთა, ხელოვნების და ბუნების ძეგლთა დაცვის განყოფილების ინსპექტორი გიორგი ბოჭორიძე, რომელმაც იმოგზაურა ქუთაისის, რაჭის, ლეჩხუმის, შორაპნის მაზრებში. მისი მივლინების მიზანს შეადგენდა ისტორიული ნივთების გასინჯვა, აღწერა, შეგროვება და მათი დანიშნულებისამებრ გაგზავნა.

ივლისის მეორე ნახევარში გ. ბოჭორიძე ეწვია რაჭის მაზრას, აგვისტოში ლეჩხუმში მუშაობდა, 1925 წ. 1 დეკემბრიდან 1926 წლის 15 იანვრამდე მან მოიარა ქუთაისის მაზრა. თუ რა შედეგი მოჰყვა ამ მუშაობას, ეს ჩანს თვით გ. ბოჭორიძის მოხსენებით ბარათიდან, რომელიც წარუდგინა მან ხელოვნების, სიძველეთა და ბუნების ძეგლთა დაცვის განყოფილებას. შეგროვილი იქნა დიდძალი მასალა. აქ იყო ქედური ხელოვნების ძეგლები, ხელნაწერები, საბუთები, ეთნოგრაფიული ნივთები და სხვა. მის მოგზაურობას სასურველი შედეგი მოჰყვა. მან არაერთი ძეგლი გადაარჩინა დაღუპვას, რადგან გადამწყვეტი ზომები იქნა მიღებული კულტურის ძეგლთა დასაცავად.

1924 წ. ქუთაისის მახლობლად თეთრამიწაზე სიძველეთა და ხელოვნების ძეგლთა დაცვის რწმუნებულმა ა. ჭაბუკიანმა ნეოლითელი ადამიანების იარაღები აღმოაჩინა, რომლებიც სხვა მასალებთან ერთად გადაეცა ქუთაისის მუზეუმს.

ხელოვნების ძეგლთა დაცვასთან ერთად განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა ბუნების ძეგლთა დაცვის საქმეს. 1925 წლის 14 დეკემბერს სიძველეთა და ხელოვნების ძეგლთა დაცვის განყოფილებასთან შეიქმნა ბუნების ძეგლთა დაცვის სათათბირო სექცია. განყოფილება მოითხოვდა, რომ ბუნებრივი და თვალსაჩინო გამოქვაბულები ხელუხლებლად დაცულიყო.

ქუთაისიდან 5 კმ-ის დაშორებით ბ. ჭაბუკიანის მიერ აღმოჩენილი იქნა სათაფლიის ბუნებრივი გამოქვაბული, რომელიც კაკასიაში ცნობილ გამოქვაბულთა შორის ყველაზე მდიდარ და ულამაზეს ბუნებრივ ძეგლად იქნა ცნობილი.

ასეთია მოკლედ ის ღონისძიებანი, რომლებიც გატარდა საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში სიძველეთა და ხელოვნების ძეგლთა დაცვის საქმეში.

ამ ძეგლებსაც უნდა პატრონობა

საქართველოს ისტორიული წარსული აღსავსეა დიდ ადამიანთა საგმირო და სახელოვანი საქმეებით. სამშობლოს დაცვა იქნებოდა თუ ციხე-სიმაგრეებისა და ეკლესია-მონასტრების მშენებლობა, ეპითაღმწერლობა თუ მხატვრული აზროვნების ნამოქმედარი, მევენახეობა თუ სხვა რამ, ყველგან ქართველი მოღვაწეობდა და მომავლისათვის ინახავდა თავის მშობლიურ ქვეყანასა და მის კულტურას. სასტიკმა და განუკითხავმა წარსულმა თავდადებულთა საფლავი კი არა, ხშირად სახელიც კი ვერ გვიანდერძა. შინაური თუ უცხოელი აღტაცებულია ქართული არქიტექტურის ძეგლებით და ჩვენ კი ცნობა არ მოგვეპოვება იმისა, თუ ვინ დახაზა გეგმა ამათუ იმ ბრწყინვალე ძეგლისა და ვინ ითავა ხუროთმოძღვრება მისი. ასეა ყველა დარგში, მრავალი მუშაკისა და მოღვაწის სახელი დაკარგულია, სასტიკმა დრომ იმ მოღვაწეთა უკანასკნელი განსასვენებელიც წაშალა. შორეული წარსულიდან ქართველ მოღვაწეთა ორიოდ საფლავმა თუ მოაღწია ჩვენამდე. „ქართლის ცხოვრებაში“ იშვიათად თუ ვნახავთ ცნობას დიდ ადამიანთა სამუდამო ადგილსამყოფელის შესახებ, არც სხვა წერილობითი წყაროებია მდიდარი ამგვარი ცნობებით. XIX საუკუნეში რამდენიმე წიგნი არის დაწერილი, რომლებშიც სხვა მნიშვნელოვან ცნობებთან ერთად ავტორები აღნიშნავენ ამა თუ იმ ტაძარში ანუ ეკლესიაში ცნობილ ადამიანთა დასაფლავების ამბებს. ამ შრივ აღსანიშნავია ანტონ ნატროშვილის, პლატონ იოსელიანის, დ. ნათიშვილეს, ნ. მაჭარაშვილისა და სხვათა წიგნები. ძველად ცნობილ ადამიანებსა და საზოგადო მოღვაწეებს კკლესიებში და მათ გალავნებში ასაფლავებდნენ, ამდენად ჩამოთვლილია წიგნები და მათი მსგავსი ლიტერატურა კარგი წყაროა სხვადასხვა ცნობებისათვის.

თბილისი ყოველთვის იყო ჩვენი ქვეყნის დედა, ამიტომაც ქართული კულტურის მუშაკთა უდიდესი ნაწილი აქ ცხოვრობდა და აქვე ჰპოვებდა სამუდამო განსასვენებელს. XIX საუკუნის ბევრი მოღვაწე დასაფლავებული იყო ვერის სასაფლაოზე, ავრეთვე სოლოლაკის კათოლიკეთა სასაფლაოზე, კუკიაზე და სხვაგან. ცნობილი და სახელგანთქმული მწერლები: გრიგოლ რჩეულიშვილი, ზურაბ ანტონოვი, ნიკო ბერძენიშვილი, ჟურნალ „ცისკრის“ მრავალი მონაწილე და სხვანი ვერის სასაფლაოზე ემარხნენ, რომელთაგან ახლა გადარჩენილია მხოლოდ დანიელ ჭონჭიძისა და ლავრენტი არდაზიანის საფლავები.

ძველად თბილისში იყო რამდენიმე ცდა ქართველ მოღვაწეთათვის გამოეყოს განსასვენებელი და პანთეონის მსგავსი რამ შემოეკავებინათ სასაფლაოზე, ასე იყო, მაგალითად, კუკიის სასაფლაოზე, სადაც დამარხულნი არიან ავქსენტი (ასიკო) ცაგარელი, ნატო ვაბუნია, შიო ჩიტაძე, ლადო აღნიაშვილი და სხვ.

ქართველ მოღვაწეთა დასაფლავებას ძველად ხშირად საზოგადოებრივი და-

წესებულებანი და საზოგადოებანი აწყობდნენ იმის მიხედვით, თუ რა დამსახურებისა იყო ხალხისა და ქვეყნის წინაშე განსვენებული. ესევე დაწესებულებანი ადგამდნენ ხოლმე ძეგლებს სათანადო წარწერებით გარდაცვლილ უფრო ხშირად ჭირისუფლნი ცდილობდნენ არ დაკარგულიყო საზოგადო მოღვაწის ადგილსამყოფელი და კულტურის ისტორიას შერჩენოდა მათი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის აღმნიშვნელი წარწერა.

საზოგადო ცხოვრების ცვლილება-განვითარების მიხედვით იცვლება საზოგადო მოღვაწეთა დასაფლავების ადგილებიც, სამწუხაროდ, კულტურის მოღვაწეთა ხსოვნის შენახვის წესების დაუცველად. თავის დროზე საზოგადოებისა თუ ჭირისუფლის მიერ აღმართული ძეგლი, ხშირად შემოწირულობით შეგროვილი თანხით დადგმული, იკარგება, ისპობა და, ამრიგად, ისტორიიდან ხელოვნურად იწლება სტრიქონი, ზოგჯერ მეტად მნიშვნელოვანი, საჭირო და აუცილებელი. ხდება დასაფლავებულთა (უფრო მეტად კი დასაფლავების აღმნიშვნელი წარწერა-ძეგლის) გადაადგილება, იცვლება ადრე დაწერილი ეპიტაფიები, იკარგება ადრე გაკეთებული ძეგლები, მზადდება სტანდარტული ფორმის წარწერები და ქვები (ბალიშები) მრავალი ძეგლი პატრონობას (საჩქაროდ) მოითხოვს. თვალის ექიმი გიგო ტარსაიძე დასაფლავებული იყო კალოუზნის ეკლესიის გალავანში. ცნობილია, მის ძეგლზე ამოკვეთილი იყო აკაკი წერეთლის ლექსი, რომლის ტექსტი უფრო ვრცელია, ვიდრე პოეტის თხზულებებში დაბეჭდილი. გ. ტარსაიძის საფლავი ვერის ძველ სასაფლაოზეა ახლა, მაგრამ, ვიგინდარასა და უსაქმურს იგი გადაუბრუნებია და შეურაცხუყვია ლეწომოსილი ადამიანის ნეშტისა და აკაკი წერეთლის სიტყბოთი დაწერილი ეპიტაფიაც. პლატონ იოსელიანმა იტალიაში მოგზაურობიდან ჩამოიტანა ეკლესიის გეგმა, რის მიხედვითაც თბილისში, ყოფ. ამბლუმის (ახლა ი. დავითაშვილის) ქუჩაზე ააგო ეკლესია, რომელშიც 1875 წელს დაასაფლავეს ისტორიკოსი. სტანდარტის მოყვარულებმა განოანგრევს მარმარილოს ქვა ეპიტაფიით და დიდებულში გადაიტანეს, თითქოს არ შეიძლებოდა იქ ყოფილიყო დაცული ეპიტაფია, როგორც სიონშია დაცული პავლე ციციანოვის საფლავის ქვა წარწერით. ანჩისხატის ეკლესიის სარემონტო სამუშაოებთან დაკავშირებით მოისპო ძველი და ახალი ყველა წარწერა, რაც კი იატაკზე და კედლებზე მოიპოვებოდა. თბილისში ქაშვეთის ეკლესიის ჩრდილოეთის მხარეზე რამდენიმე ეპიტაფია ვილაცას რკინის გარაჟის ქვეშ მოუქცევია და ამრიგად მიუგნებელი ხდება ერთი ჩუმი მოღვაწის, „დავითიანის“ გამომცემლისა და თავისი ქონების წერა-კითხვის საზოგადოებისათვის შემწირველის — გიორგი ზალიკანიანის ეპიტაფია, იოსებ გედევანიშვილის — დრამატურგისა და მოღვაწის საფლავის ქვა წარწერით მცხეთის სვეტიცხოვლის ეზოში მიწაშია ნახევრად ჩაფლული. სამსონ თოფურიას ძეგლის ბიუსტი, რომელიც იაკობ ნიკოლაძის მიერ იყო გაკეთებული ოგიუსტ როდენის პარიზის სახელოსნოში, ქუთაისში აღარ არსებობს. სამსონ თოფურია სახელმწიფოეპილი მოღვაწე იყო, პუშკინისტი ექიმი, ქართული ლიტერატურისა და საერთოდ კულტურის მოყვარე და პატივისმცემელი. როგორც 1965 წლის ქუთაისის ლიტერატურული აღმანახი „რიონი“ იუწყება (იხ. ვახტანგ გიორგაძის წერილი — „ლიტერატურის, ხელოვნებისა და სამედიცინო საზოგადოების გამოჩენილ მოღვაწეთა ურთიერთობის ისტორიიდან“), პროფესორ შალვა ამირანაშვილს ხელოვნების ნიმუშის გადარჩენის მიზნით იაკობ ნიკოლაძის გაკეთებული ბიუსტი ხელოვნების მუზეუმში ჩა-

მოუტანია. 1911 წელს გარდაიცვალა მეცენატი და საზოგადო მოღვაწე დავით სარაჯიშვილი, რომლის ქონების დიდი ნაწილი ქართველ სტიპენდიანტებს ხმარდებოდა და ბოლოს ყველაფერი წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას დაარჩა, სახლში კი საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირი მოთავსდა. მისი საფლავის მონაზება შეუძლებელი ხდება, რადგან არსად აღნიშნული არაა მისი ადგილსამყოფელი ვაკის სასაფლაოზე. სავალალო მდგომარეობაშია არსენა ოძელაშვილის საფლავის ქვა მცხეთაში, მოუვლელია ნიკო ლომოურის ეპიტაფია გორში, გადარჩენა უნდა სურგეი მესხის ძეგლს სოფ. რიონში, ილუპება მამია გურიელის ქვა ქუთაისში...

ამ ძეგლებსაც უნდა მეგობრობა!

ქალაქებისა და რაიონების ძეგლთა დაცვის საზოგადოების საბჭოების პირდაპირი მოვალეობაა მათი დაცვა, ხოლო წარსულის მოღვაწეთა პატივისცემა და მათი მოხსენება ადამიანობის ნიშანთვისებაა! ამისათვის საჭიროა ისტორიულ პიროვნებათა, საზოგადო მოღვაწეთა, რევოლუციისათვის თავდადებულ ადამიანთა, საქვეყნო საქმისათვის გულშემატყვიართა განსასვენებელი ადგილები, მათი ძეგლები, ეპიტაფიები აღირიცხოს და სათანადო აღნიშვნებიც გაუკეთდეს, ხოლო არსებული ძეგლები დავიცვათ უღირსთაგან ხელყოფისა და მოსპობისაგან.

ბურამ ვენბელია

ა. ს. პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
პედაგოგიკური უნივერსიტეტის ლექტორი

ბიორგი ლეონიძის ბავშვობის პერიოდის წარიღები საქართველოს სიძველეთა შესახებ

გიორგი ნიკოლოზის ძე ლეონიძე მხოლოდ ქართული ლექსის შესანიშნავი
ოსტატი და ჩვენი ლიტერატურის გამოჩენილი მკვლევარი როდი იყო. იგი ჩვენი

ბ. ლეონიძე

დროის დიდი საზოგადო მოღვა-
წეც გახლდათ. ძნელია წარმოვიდ-
გინოთ ჩვენი ერის კულტურას-
თან, ლიტერატურასა თუ ის-
ტორიასთან დაკავშირებული რაიმე
მნიშვნელოვანი საკითხის გადა-
წყვეტა გიორგი ლეონიძის გულ-
მხურვალე მონაწილეობის გარეშე.
პოეტი, არა მარტო ჩვენს სამშობ-
ლოში, არამედ მის ფარგლებს გა-
რეთაც რაინდული ერთგულებითა
და თავგამოდებით ეძიებდა და იკ-
ვლევდა ქართულ ძეგლებს, ქართ-
ველი მამულიშვილების საფლავებს
და ამ მიმართებით გასაოცარ შე-
დეგებსაც აღწევდა. მთელი თავისი
შეგნებული ცხოვრება ამგდარმა
მამულიშვილმა სამშობლოს უანგა-
რო სამსახურს მოანდომა. გადა-
ქარბებული არ იქნება თუ ვიტყ-
ვით, რომ მთელი თავისი შემოქმე-
დებითი ცხოვრებით გიორგი ლე-
ონიძემ მოიხვეჭა სრული უფლება
ეტყვა:

„სამშობლო — ჩემი გულის ფოთქვა,
სამშობლო — ჩემი ლექსის სახელი!“

დღეს, როცა პოეტი უკვე ისტორიას ეკუთვნის, საინტერესო და აუცილებე-
ლიცაა მისი მდიდარი მემკვიდრეობის სრულყოფილად შესწავლა.

ჩვენი საზოგადოებისათვის ნაკლებად ცნობილია გიორგი ლეონიძის ბავ-
შვობის პერიოდის წერილები საქართველოს სიძველეთა შესახებ. ჯერ კიდევ

13—14 წლის ყმაწვილი გიორგი ლეონიძე ისტორიულ-არქეოლოგიურ ხასიათის წერილებს აქვეყნებდა ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში. XX საუკუნის ათიანი წლების ქართულ პერიოდულ პრესაზე მუშაობისას ჩვენ მივაკვლიეთ პუბლიკაციების შემობის პერიოდის წერილებს ქართულ სიძველეთა შესახებ. მოვიტანთ ზოგიერთ მათგანს. 1912 წ. „სახალხო გაზეთის“ ფურცლებზე (თბ. „სახალხო გაზეთი“ 1912 წ. №№ 638 და 640). დასტამბულია ყრმა ლეონიძის წერილი სათაურით: „სამების მონასტერი გარე კახეთში“. წერილის გაცნობისას ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, თითქოს მისი ავტორი უკვე მომწიფებული, საქართველოს ისტორიისა და არქეოლოგიის საფუძვლიანად მცოდნე პიროვნება იყოს. იგი დაწერილებით აღწერს მონასტრის მდებარეობას, არქიტექტურას, მხატვრობას, მოხერხებულად იშველიებს ძველ წყაროებს და იძლევა სამების მონასტრის ნათელ სურათს. ავტორი სამების მონასტრის იხილავს როგორც ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საეკლესიო ცენტრს ძველ საქართველოში, თავისი შეხედულების გასამაგრებლად ყრმა ავტორი იშველიებს ვახუშტი ბატონიშვილს, რომელიც აღნიშნული მონასტრის შესახებ წერდა: „ნინოწმინდას ზევით ერთვის იორს სამების ხევი, ამ ხეზედ არის ეკლესია დიდშენი გუმბათიანი, სამებისა, ზის ეპისკოპოსი, მწყემსი ამას ზეითის ქვეყნისა ერწომდე“. („სახალხო გაზეთი“ № 638, 1912 წ. გვ. 3).

როგორც ვხედავთ, ყმაწვილი პოეტის აღნიშნული სტატია საკმაოდ წიგნიერადაა დაწერილი. მას ვერც ფაქტების არგუმენტურად დასაბუთების უნარს დაუწუნებთ. ჩანს, რომ წერილის ავტორი ასაკის მიუხედავად (მაშინ იგი 13 წლისა იყო). საკმაოდ ერკვევა საქართველოს ისტორიისა და არქეოლოგიის საკითხებში, იცნობს სათანადო წყაროებს, რომლებსაც საჭიროების შემთხვევაში შევნიშვრად იშველიებს.

გ. ლეონიძის ანალოგიური ხასიათის წერილი დაბეჭდილია 1912 წლის „სახალხო გაზეთის“ № 755-ში სათაურით: „სოფელი ნინოწმინდა და მისი მონასტერი“. ამ წერილში მოცემულია აღნიშნული მონასტრის ისტორია დაარსებიდან, ვიდრე მონასტრის დანგრევამდე. 1824 წლამდე.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს გ. ლეონიძის წერილი ათონის ივერთა მონასტრის შესახებ, რომელიც დაიბეჭდა 1913 წლის 1 მარტის სახალხო გაზეთში (მაშინ პოეტი 14 წლას ყმაწვილი ყოფილა). წერილის სათაურია: „ივერიის მონასტერი ათონზე“. ყმაწვილი გიორგი ლეონიძე დიდი ინტერესით სწავლობდა ჩვენი ქვეყნის ფარგლებს გარეთ მდებარე ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლებსაც. სწორედ ამ ცხოველმა ინტერესმა განაპირობა საკმაოდ ვრცელი წერილის — „ივერიის მონასტერი ათონზე“ — გამოქვეყნება 1913 წლის 1 მარტის „სახალხო გაზეთში“. 14 წლის ყმაწვილს საფუძვლიანად შეუწავლია ათონის ქართველთა მონასტრის ისტორიასთან დაკავშირებული წყაროები და სპეციალური ლიტერატურა. ყრმა ავტორი აღნიშნულ მონასტრის ახასიათებს როგორც ქართული კულტურის უმნიშვნელოვანეს კერას, რომელიც თავისი მნიშვნელობით ტოლს არ უდებდა ათონზე მდებარე მსოფლიო მნიშვნელობის კულტურის სხვა კერებს.

ისტორიული პროცესის თანმიმდევრულად განხილვის შემდეგ პოეტი მართებულად ასკვნის, რომ განსაკუთრებით ბიზანტიის იმპერიის დაცემისა და ოსმალ-ყიზილბაშთა გამანადგურებელი შემოტევის შედეგად ქართველებს არ

შესწევდათ ძალა შეენარჩუნებინათ მონასტერი, რის გამოც ივერთა მონასტერი ათონზე დაკნინებას განიცდის და მას ბერძნები ეპატრონებიან.

წერილში გულისტკივილითაა აღნიშნული ბერძენი ბერებზე დაწერილი წიგნი-ელი, მათ მიერ ათონის ივერთა მონასტრის რელიქვიების განდალური შეთოდებით განადგურება. წერილის სქოლიოში გულისწყრომითაა აღნიშნული, რომ ბერძნებს ქართული წარწერა — „ქართველნი მეფენი მაშენებელნი ივერთა მონასტრისა“ წაუშლიათ და დაუწერიათ ბერძნულად: „ბერძენთა მეფენი მშენებელნი ივერთის მონასტრისა.“ ყმაწვილი პოეტი, უკვე ჩამოყალიბებული საზოგადო მოღვაწის ტონით მიმართავს ქართველ საზოგადოებრიობას, ერის თავგაცებს მოწოდებით, მოუარონ საქართველოს კულტურის კერებს. იგი წერს: „ის მონასტრები, რომელნიც აშენებულია ქართველთა ღვაწლითა და შრომით, ის მონასტრები, რომლებიც გაამდიდრეს ჩვენმა დიდმა მეფეებმა, რომლებშიაც მარხიან და განისვენებენ საქართველოს ღირსნი და ქებულნი შვილნი, — იმყოფებიან ბერძენთა ხელში და მალე სულაც წაგვერთმევა ხელიდან, თუ დროზე არ ვუშველეთ. დროა მივხედოთ!“ („სახალხო გაზეთი“, 1913 წ. 1 მარტი № 834, გვ. 3).

თითქოსდა ძნელი წარმოსადგენია, რომ ეს აღმატკინებული სიტყვები 14 წლის ყმაწვილს ეკუთვნის, მაგრამ, როგორც იტყვიან, ფაქტი გიუტია. მოტანილი მასალებიდან ნათლად ჩანს ის დიდი ერუდიცია და ღრმა ცოდნა, რომელსაც ჩვენი სასიქადულო პოეტი ბავშვობის წლებშივე ამკლავებდა. როგორც ვხედავთ, პოეტის სწრაფვა ერის მდიდარი ლიტერატურისა და ისტორიის საფუძვლიანი შესწავლისაკენ ჯერ კიდევ მისი ცხოვრების გარიჟრაჟზე — ბავშვობის პერიოდში ჩამოყალიბებულია.

ვფიქრობთ, რომ ჩვენს მიერ გამოვლინებული მასალები ერთგვარად ხელს შეუწყობს განსვენებული პოეტის მდიდარი მემკვიდრეობის ამომწურავად და სრულყოფილად შესწავლის საქმეს.

საქართველოს მიწა-წყალზე ნაკრვნი იშვიათი
რომაული მონეტა

შუბლი (ფოტო ვაძიღუბელია)

აკად. ს. ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმისმატიკის განყოფილებაში ინახება ქარელის რ-ნის სოფ. რუისში შემთხვევით აღმოჩენილი რომის იმპერატორ კარაკალას იშვიათი ოქროს მონეტა, მოჭრილი ახ. წ. 201—206 წწ (ინვენტ. № 2231). ვიძლევით მის აღწერილობას:

წონა—7,27 გრ. დიამ.—20/21 მმ.

შუბლი — დაფნის გვირგვინიანი კარაკალას დრაპირებული ბიუსტი მარჯვნივ. გარშემო ლათინური ზედწერილი: ანტონინუს პიუს ავგ. რკალი წერტილოვანი.

ზურგი — ოთხი პატარა ბიჭის გამოსახულება, რომელიც წელიწადის დროებს ანსახიერებს. გამოსახულების ზემოთ და ქვემოთ ლათინური წარწერა: ფელიცია ტემპორა. რკალი წერტილოვანი.

ეს მონეტა, როგორც უკვე იყო აღნიშნული, საკმაოდ იშვიათია. საკმარისია ითქვას, რომ სახელმწიფო ერმიტაჟში, რომლის ნუმისმა-

ზურგი (ფოტო ვაძიღუბელია)

ტიკური კოლექცია 50.000 რომულ მონეტას ითვლის, იდენტური ცალი დაცული არ არის. არ ინახება იგი არც ბრიტანეთის მუზეუმში.

ერთად-ერთი ანალოგიური მონეტა, რომელიც ჩვენთვისაა ცნობილი, დაცულია პარიზის ნაციონალურ ბიბლიოთეკის კოლექციაში და ამჟამად ინახება იქ საუკუნის ბოლოს. თავის დროზე იგი საკმაოდ ძვირად — 400 ფრანკად იყო შეფასებული.

გმსარიონ ჯორბენაძე

ივ. ჭავჭავაძის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი

არქეოლოგთა საანგარიშო სესია

უძველეს, საქართველოს სხვადასხვა რაიონებში შემოაბრუნე არქეოლოგები, რომლებიც აზერბეიჯანში მიწით დაფარულ ძველი უფის ამსახველ ნივთიერი კულტურის ძეგლებს.

1966 წლის საველე-არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგებისადმი იყო მიძღვნილი საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიის საპრობლემო სამეცნიერო საბჭოს და ივ. ჭავჭავაძის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის მორიგი XVI სამეცნიერო სესია.

სესიის მუშაობაში მონაწილეობა მიიღეს ივ. ჭავჭავაძის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ს. ჭანაშვილის სახ. საქართველოს სახელმწიფო მეზუუმის, საქართველოს სსრ ზელოვნების სახელმწიფო მეზუუმის, იბილისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მეზუუმის, ზათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომლებმა და რუსთავის, გუგუქორის, ვანის მხარეთმცოდნეობის მეზუუმების დირექტორებმა.

სესიასთან დაკავშირებით გამოიცა მოხსენებების მოკლე ანგარიშები. სესია შესავალი სიტყვით გახსნა უფროს მეცნიერ თანამშრომელმა **ალ. კალანდარიძემ**.

პირველად მოსმენილი იქნა ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატების **გ. გრიგოლიას, გ. ფხაკაძის, შ. ბარამიძის** და **გ. ლორთქიფანიძის** მოხსენება „დასავლეთ საქართველოს საძიებო-არქეოლოგიური ექსპედიციის 1966 წლის მუშაობის შედეგები“. ორი თვის განმავლობაში ექსპედიციამ მოიხილა ცხაქაიასა და გუგუქორის რაიონები, სადაც გამოავლინა სხვადასხვა ხასიათის ასზე მეტი ძეგლი, რომლის ქვედა ქრონოლოგიური საზღვარი ემთხვევა მესტიეს, ხოლო ზედა გვიან ფეოდალურ ხანას. ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი საყურადღებო ძეგლები და შევსებული მრავალფეროვანი ნივთიერი მასალა ამდიდრებენ ამ მხარის არქეოლოგიურ რუკას.

ივ. ჭავჭავაძის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტისა და საქართველოს სსრ ზელოვნების სახელმწიფო მეზუუმის გაერთიანებულმა ექსპედიციამ (მომხსენებელი — უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი **ტ. ჩუბინიშვილი**), რომელიც სწავლობს ქვემო-ქართლის ენოლოგიურ კულტურას — არუხლის ერთ-ერთ ბორცვზე გამოავლინა მრავალი სახლების შემდეგი სამოსახლო და მის ძირბასთან აღმოაჩინა ძველი ნათხრილარისა და ნაარხების კვალი.

უფროს მეცნიერ თანამშრომლის **გ. გობეჩიშვილის** მოხსენება „ახალი არქეოლოგიური აღმოჩენა თეთრიწყაროს რაიონში“ მიეძღვნა ორი გორა სამარხის გათხრების შედეგებს. ბუნდების ზეგანზე. ერთ-ერთ გორასამარხის ყრილქვეშ აღმოჩნდა ამიერკავკასიის არქეოლოგიური მასალა-ში მანამდე უცნობი ტიპის მუხის აკლამა. აკლამაში გამოვლენილი ნივთები — ხის თახთა-ლიანი საზიდაური, ხის საკაისა და სარეცლის ნატეხები, თხის მომცრო ჭურჭლები, ხის ყამები, იმხილიანის ისრისწერები, სპილენძის სატეხი, საჭრეთელი და ორი ქინძისთავი, ოქროს ქინძისთავი და აგრეთვე დაკრძალვის თავისებური წესი მიუთითებს, რომ იგი ავებულაა წარმინებელი პირისთავის — თემის მეთაურისათვის. გორა-სამარხი თარიღდება ძვ. წ. III ათასწლეულის დასასრულით და II ათასწლეულის დასაწყისით.

ბუნდის აკლამის ხის კონსტრუქციის შესახებ ილაპარაკა უფროს მეცნიერ თანამშრომელმა **კ. შელითაურმა**.

ახეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სოფ. შელანის მახლობლად აღიკვეთა „შელი-დღე-ში“ გათხარა სხვადასხვა დროის ორი ძეგლი (მომხსენებელი უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი **კ. ფიცხელაური**). „შელი-დღე“ — I წარმოადგენს გამოყოფილ შემადგენელ სარტყლო მოედანს, სადაც აღმოჩნდა სხვადასხვა ზომის ორნამენტირებული თიხის ჭურჭლები და მიწაში ამოკვეთილი ადამიანის, გველის და ცხოველთა გამოსახულებები, რომლებიც თარიღდება ძვ. წ. II

აიასწლეულის მეორე ნახევრით, უფრო ზუსტად ადრე რკინის ხანის წინა ეტაპით, საინტერესოა აგრეთვე მეორე სამოლიცელო „მელი-ღაღა“ II, რომელიც პირველის მოქდევნი ხანის განეკუთვნება.

გვეჯიკორის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის დირექტორის **გ. ელიავას** ხელმძღვანელობაში და მასთან ევლის არქეოლოგიური ძეგლების შესწავლას. ამ მიწის სამუშაოებს დროს გამოვლენდა სხვადასხვა დროის საურბანოლოგიური მასალები, თიხის ქერპლის ნატეხები, ლითონის ნივთები, წიღებუ, ქერათა ფრაგმენტები.

უფროს მეცნიერ თანამშრომლებს **ნ. ხოშტარიას**, **რ. ფუფურიძის** და ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორის **ოთ. ლორთქიფანიძის** მოხსენება ეხებოდა ვანის ანტიკურ ნაქალაქარზე ვაიხისის მოპოვებული მრავალფეროვანი ძეგლების და მასალის შესწავლას, რომლებიც დიდმნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენენ ელინისტური ხანის კოლხეთის მატერიალური კულტურის სხვადასხვა დარგების შესასწავლად: საამშენებლო საქმე (თავდაცვითი, საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობანი, მოჩუქურთმებული არქიტექტურული დეტალები), საშენებლო ხელოვნება (რკინის ურნალი, ზელშუბი, ქვის ბითხები); ხელოსნური წარმოება (რკინის დამუშავება, კერამიკული წარმოება, საფეიქრო საქმე); ანტიკურ სამყაროსთან ურთიერთობა (იმპორტული ამფორები, შავ და წითელკანიანი კერამიკა, ტერაკოტული პლასტიკა) და სხვა.

უფროსი მეცნიერ თანამშრომელი **გ. ლევაია** თავისი მოხსენებაში შეეხო ვანის აღმოჩენილ არქიტექტურულ ძეგლებს, ხოლო პრიფესორი **ა. უახშიშვილი** — ბერძნულ წარწერებს.

ქვემო ქართლის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არუხლოს გორა-ნამოსახლარის ზედა ფენებში გამოვლენილ ადრეანტიკური-ელინისტური ხანის მასალების და ასურეთის „სამაქეთის“ სამაროვანზე აღმოჩენილ ძვ. VI—IV ს.ს. ნივთიერი კულტურის ძეგლების შესწავლას მიუძღვნა თავისი მოხსენება უმცროსმა მეცნიერ თანამშრომელმა **კ. კვიციანიძემ**.

ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მუშაობას ეხებოდა დოქ. **ა. ინაიშვილის**, ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორის **დ. ხახუთაიშვილის** და ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატის **ა. კახიძის** მოხსენება.

საქართველოს სსრ ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის მუშაობას საჩხერის რაიონში, სოფ. საირხენი მიუძღვნა თავისი მოხსენება უმცროს მეცნიერ თანამშრომელმა **გ. ნადირაძემ**. ვაზირების შედეგად ადგილ „ლომინატური“ გამოვლენილი ნაგებობათა ნაშთები, თიხის ქერპლის ნატეხები და სხვა თარიღდება ძვ. წ. I ათასწლეულის შუა ხანებით.

უფროსი მეცნიერ თანამშრომელი **რ. ჩამიშვილი** თავის გამოსვლაში შეეხო ერწოს ველზე, სოფ. მარანეთში, ქუშანაით გორაზე სასწავლო ნამოსახლარს და სამაროვანს. მნიშვნელოვანი მასალები გამოვლენა სამაროვანზე, სადაც ნაპოვნია ვერცხლის ორნამენტირებული თასა და ორი სტრა, ოჭროს და ვერცხლის მონეტები (რომელიც და პართელი), ოჭროს და ვერცხლის ბუჭები გემით, თიხის და შინის ქერპელი და სხვა, რომლებიც III საუკუნის მეორე ნახევარს და IV საუკუნის დასაწყისს მიეკუთვნება.

1966 წელს, შოთა რუსთაველის იუბილესთან დაკავშირებით დაიწყო თბილისის დედაციხის გათხრები, რომელსაც აწარმოებს ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი და თბილისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის გერთიანებული ექსპედიცია. ექსპედიციის უმათავის მონაპოვარს წარმოადგენს XII—XIII საუკუნე; გათარიღებული ტაძრის ნანგრევების აღმოჩენა. გამოვლენილია აგრეთვე სხვადასხვა ნაგებობანი, აბანო და ძეგრფასი ფაიანსის და შინის ქერპლის ნატეხები.

ამ ექსპედიციის მუშაობის შედეგებს მიუძღვნა უფროსი მეცნიერ თანამშრომლის **გ. დომოთიძის**, ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატის **ო. ტაყეშელაშვილის** და უფრ. მეც. თან. **ა. გელეშვილის** მოხსენება, ხოლო გათხრებისას აღმოჩენილი არქიტექტურული ძეგლების შესახებ ილაპარაკა არქიტექტორმა **რ. გვერდნიოელმა**.

მოხსენების განხილვის დროს აღინიშნა, რომ გათხრებით გამოვლენილი ზოგიერთი არქეოლოგიური ძეგლი წარმოადგენს დიდ საგანძურს ქართული კულტურისათვის და საქართველო სათანადო რესტავრაცია-დაცვა. სესიამ დიდი ინტერესი გამოიწვია და ცხადყო, რომ ქართველ არქეოლოგების მიერ 1966 წელს ჩატარებული გათხრების დროს მოპოვებულია მეტად მნიშვნელოვანი და საყურადღებო მასალები, რომლებიც ბევრ ახალ მატებენ ქართულ ისტორიულ მეცნიერებას.

სამეცნიერო სესიები

ხ ა უ რ უ ბ ი

ეგრას, 24 სექტემბერს, ხაშურის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში და საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების რაიონულმა საბჭომ მუსიკალური სკოლის დარბაზში ჩაატარეს სამეცნიერო სესია, რომელიც მიეძღვნა დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავს.

რაილმასკომის კულტურის განყოფილების გამგემ **აშ. გ. გოგოლაძემ** სესიის მონაწილეებს უამბო ხაშურის რაიონის მშრომელთა მონაწილეობაზე საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისათვის ბრძოლაში.

საინტერესო იყო აგრეთვე განათლების განყოფილების გამგის **აშ. კ. ნადირაძისა** და ხაშურის რაიონის 16 4 საშუალო სკოლის დირექტორის მოადგილის **აშ. ვ. ბლუაშვილის** გამოსვლები. პირველმა ილაპარაკა ხაშურის რაიონის პედაგოგთა და მოსწავლეთა იმ პატრიოტიზმზე, რომელიც მათ დიდი სამამულო ომის პერიოდში გამოავლინეს. ბევრი ხაშურელი პედაგოგი და უფროსკლასელი მოსწავლე მამაცთა სიკვდილით დაეცა ფაშისტ დამპყრობთა ურდოებისაგან დამპყრობლის საბჭოთა მიწა-წყლის განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში.

კულტურის ძეგლების დაცვა დიდი ეროვნული საქმეა — ასეთი იყო საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების პრეზიდენტის სწავლული მდივნის **აშ. ირ. ზაქარაიშვილის** გამოსვლის თემა, რომელიც ინტერესით იქნა მოსმენილი. შემდეგ გამოვიდა ხაშურის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის დირექტორი **აშ. ს. გურუშვიტი**, მან ილაპარაკა ხაშურის რაიონის ხალხურულზე (1966—1970 წ.).

საქართველოს კულტურის ძეგლების დაცვის საზოგადოების პრეზიდენტის სახელით **აშ. შ. პაპიძემ** კულტურის განყოფილების გამგეს **აშ. გ. გოგოლაძეს**, განათლების განყოფილების გამგეს **აშ. კ. ნადირაძესა** და მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის დირექტორ **ს. გურუშვიტს** გადასცა საზოგადოების პრეზიდენტის საპატიო სიგელები, კულტურის ძეგლთა დაცვისა და პროპაგანდის საქმეში აქტიური მონაწილეობისათვის.

სესიის დარბაზში გამოფენილი იყო რაიონის მშრომელთა რევოლუციური წარსულის ამსახველი ფოტო-დოკუმენტები და ალბომები.

სამეცნიერო სესიის მუშაობაში მონაწილეობდნენ რაილმასკომის თავმჯდომარე **აშ. გ. კორკობაძე**, პარტიის რაიკომის მდივანი **აშ. ჰ. გუჩუკიანი**, რევოლუციური მოძრაობის, სამამულო ომისა და შრომის ვეტერანები.

გ ო რ უ ბ ი

საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების გორის საქალაქო და რაიონული საბჭოს ინიციატივით 1967 წლის 29 ივლისს ქალაქ გორში მოეწყო სამეცნიერო სესია, მიძღვნილი დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავისადმი.

სესია შესავალი სიტყვით გახსნა საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების გორის რაიონული საბჭოს თავმჯდომარემ **ივ. მაყრაბიძემ**.

შემდგომად დიდი ინტერესი გამოიწვია გორის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის მეცნიერ მუშაის **კ. კოშუაშვილის** მოხსენებამ, რომელიც მიეძღვნა გორის რევოლუციურ წარსულს და ისტორიულ რევოლუციური ადგილების მნიშვნელობას ქ. გორსა და გორის რაიონში.

საინტერესო იყო გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის დირექტორის **ს. ნადიშვილის** მოხსენება, რომელიც ეხებოდა ისტორიული შიდა ქართლის არქეოლოგიურ შესწავლას.

საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების პრეზიდიუმის სწავლული მდივანი ირაკლი ზაქარიაშვილი თავის მოხსენებაში შეეხო კულტურის ძეგლთა დაცვის საკითხებს, სავსებით, და საზოგადოების საქმიანობას კონკრეტულად, დაწერილებით შეჩარდვ საზოგადოების მიერ ჩატარებული მუშაობის საკითხებზე და მომავალ ამოცანებზე.

დასასრულს საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების უფროსმა ინსტრუქტორმა **შ. პაპიძემ** ძეგლთა დაცვის საზოგადოების პრეზიდიუმის საპატიო სიგელები გადასცა ძეგლთა დაცვის საზოგადოების გორის საქალაქო საბჭოს თავმჯდომარეს **შ. ჭვარიძეს**, მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის დირექტორს **ს. ნადიმაშვილს** და ძეგლთა დაცვის საზოგადოების გორის რაისაბჭოს თავმჯდომარეს **ივ. მაქარაძეს**, რომლებმაც წლების განმავლობაში თავი გამოიჩინეს საზოგადოების საქმიანობაში, ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლების დაცვისა და პრობაგანდის საქმეში.

А Н Н О Т А Ц И И:

Т. Ш. КАНДЕЛАКИ

Начальник Управления изобразительных искусств и охраны памятников культуры

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ЗАДАЧА БОЛЬШОЙ ВАЖНОСТИ

В статье дается краткий исторический обзор становления и развития дела государственной охраны памятников культуры в Грузинской ССР. Приводятся наиболее значительные вехи этого развития, а также наиболее значительные работы по ремонту, реставрации и благоустройству памятников. В статье говорится и о ме-

роприятиях по популяризации и пропаганде дела охраны памятников и вовлечении в него широких слоев населения. Наряду с достижениями автор указывает и на трудности и недостатки, имеющие место в деле охраны и популяризации памятников культуры.

ИР. Д. ЗАКАРИАШВИЛИ

Ученый секретарь Президиума Грузинского Общества охраны памятников культуры

ОХРАНЕ ПАМЯТНИКОВ — ВСЕНАРОДНАЯ ПОДДЕРЖКА

Статья посвящена деятельности Республиканского совета Общества охраны памятников культуры. В ней дан краткий обзор мероприятий, осу-

ществленных Обществом, в деле охраны и популяризации памятников старины, с момента его основания до настоящего времени.

Н. И. КАДЕЙШВИЛИ

Гл. архитектор Спец. научно-реставрационной производственной мастерской

ЗАБОТЛИВОЙ РУКОЙ

Статья посвящена деятельности Специальной научно-реставрационной производственной мастерской

Министерства культуры республики. Автор дает краткий обзор наиболее важных ремонтных и консервацион-

но-реставрационных работ, проведенных Мастерской со дня ее основания, с 1950 года.

В статье освещены так же рабо-

ты, связанные с укреплением монументальной живописи и со строительством Музея под открытым небом.

Л. Д. БОЛКВАДЗЕ

Министр культуры АССР,

Председатель Аджарского областного

совета Общества охраны памятников культуры

ОХРАНА ПАМЯТНИКОВ КУЛЬТУРЫ В АДЖАРИИ

В статье говорится о деятельности Аджарского областного совета общества охраны памятников культуры, о шефстве молодежных коллективов, о реставрационных работах на отдельных памятниках: Схалтский монастырь, сводчатые мосты Дандало, Чвани и Махунцети, об археологических раскопках на Гонийской крепости.

Продолжается археологическая экспедиция в дюнах Пичвиари. Более 30 тыс. кв. м. стены Гонийской крепости была очищена членами первичной организации местного совхоза. Первичная организация общества Цихидзирского цитруссового совхоза устроила электроосвещение крепости Петра. Колхозники села Кириати обнаружили развалины церкви в Марадиди, колхозники села Схалты огородили двор Схалтинской

церкви и организовали историко-этнографическую выставку Хулойского района.

В своей работе Аджарский совет Общества большое место уделяет пропаганде и популяризации памятников культуры.

Местными кино-любителями — членами Общества снят цветной научно-популярный фильм «Памятники материальной культуры Аджарии». На республиканском кино-любительской фестивале Грузии эта кино-лента была отмечена дипломом второй степени и денежной премией.

В заключении автор статьи говорит о мероприятиях, посвященных 50-летию Великого октября: выездных научных сессиях, конференциях, об издании специальной литературы, об усилении шефской работы над историко-революционными памятниками.

В. П. ПАЧУЛИА

Председатель Абхазского областного совета

Общества охраны памятников культуры

ОХРАНА ИСТОРИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКОВ В АБХАЗИИ

В статье дан краткий обзор дела охраны памятников культуры в Абхазии. До революции дело охраны

памятников культуры было делом церкви и отдельных любителей, которые без всякого научного изуче-

ния произвольно восстанавливали отдельные древние храмы, велись раскопки древних объектов. Общество любителей и исследователей природы населения Сухумского округа было создано в 1915 году. Однако, без достаточной государственной и массовой поддержки Общество не смогло добиться сколько-нибудь существенных практических результатов. После установления Советской власти, правительство республики приняло ряд мер для сохранения исторических ценностей края. В август

те 1922 г. в Сухуми было создано Абхазское научное общество (АБНО), которое сделано для выявления и популяризации памятников культуры.

Автор подробно рассказывает о деятельности Абхазского областного совета Общества охраны памятников культуры.

В заключении статьи говорится о мероприятиях, проводимых в Абхазской АССР, в честь 50-летия Великого Октября.

М. Г. КОДОЕВ

Зам. председателя Юго-Осетинского областного совета Общества охраны памятников культуры

ДОСТОЙНО ВСТРЕТИМ ЮБИЛЕЙНУЮ ДАТУ

Статья посвящена вопросу охраны памятников культуры в Юго-Осетии. Автор подробно рассказывает о деятельности Юго-Осетинского Областного совета Общества охраны памятников культуры. Приводит цифры, иллюстрирующие рост индивидуальных и юридических членов Общества, называет передовые первичные организации общества и т. д.

Юго-Осетия богата не только па-

мятниками старины, но и славной революционной прошлой.

Здесь закалялись в революционной борьбе такие видные революционеры-профессионалы, как Ражден Козаев, Александр Джатиев, Владимир Санакоев, Арон Плиев и др.

Благодарный осетинский народ бережно сохраняет революционные реликвии своего края.

К. К. КИНЦУРАШВИЛИ

Зав. лекторской группой ЦК ЛКСМ Грузии

КРОВНОЕ ДЕЛО МОЛОДЕЖИ

Охрана памятников старины патристическое, кровное дело нашей молодежи, помогающее ему лучше познать историческое прошлое своего народа, его славные революционные традиции.

Плодотворную работу по изучению и популяризации памятников культуры ведут комсомольские организации гг. Тбилиси, Кутаиси, Сухуми, а также Казбеги, Телави, Гори и некоторых других районов. Од-

повременно автор статьи высказывается за более широкое использование памятников старины в целях атеистического воспитания молодежи

З. И. МЧЕДЛИШВИЛИ

Старш. науч. сотрудник Тбилисского
гос. историко-этнографического музея

жи. Нужно уметь противопоставить революционные и трудовые традиции нашего народа.

РЕВОЛЮЦИОННОЕ ПРОШЛОЕ ТБИЛИСИ

Статья посвящена славному революционному прошлому Тбилиси, который возглавлял борьбу рабочего класса и крестьянства Грузии против царского самодержавия. В ней в хронологическом порядке описываются революционные события в Тбилиси с 90-х годов XIX века вплоть до установления Советской власти в Грузии.

Особое внимание в статье уделено бурным дням революции 1905 г. и

борьбе грузинского пролетариата под руководством партии большевиков против меньшевистского правительства в 1917—1921 г. г.

Указывается исторические места и памятники, связанные с описываемыми событиями.

Статью дополняет фотоснимок, на котором запечатлена демонстрация тбилисского пролетариата в 1917 г. на Головинском проспекте, (ныне просп. им. Руставели).

П. В. ВАЧРИДZE

Зав. отд. фондов Кутаисского
гос. историко-этнографического
музея им. Н. А. Бердзенишвили

ИЗ РЕВОЛЮЦИОННОГО ПРОШЛОГО Г. КУТАИСИ

Кутаиси — город богатого революционного прошлого. Трудящиеся города на протяжении десятилетий вели самоотверженную борьбу против социального и национального угнетения. В процессе этой борьбы создавалась и укрепилась местная большевистская организация, которая всегда была передовым отрядом Компартии Грузии.

В конце XIX и в начале XX века

в Кутаиси жили и вели революционную работу такие видные деятели партии, как А. Цулукидзе, М. Цакая, Ф. Махарадзе, И. Сталин, А. Джанаридзе, Н. Козаренко и другие. В 1902 году был создан Кутаисский комитет РСДРП, а в 1903 г. Имеретинно-Мингрельский комитет Кавказского союза.

Активно участвовали трудящиеся города в борьбе против меньшевистской диктатуры в 1917—1921 г. г.

Советская власть в Кутаиси победила 10 марта 1921 года. 11 марта С. Орджоникидзе сообщил И. В. Сталину «Правительство Жордания из-

гнано из Кутаиси, со ^{вчерашнего} дня над Кутайсом реет ^{красное зна-}мя Советской власти».

Г. А. ГОГОЛАДЗЕ

Председатель Хашурского райсовета
Общества охраны памятников культуры

ЗАБАСТОВКА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНИКОВ НА СТ. ХАШУРИ В 1905 ГОДУ

Статья посвящена забастовке железнодорожников ст. Хашури в 1903 г. Приведен текст прокламации, выпущенной по этому поводу.

Хашурские трудящиеся не забы-

вают героические дела своих земляков. В честь погибших в 1903 году революционеров на центральной площади г. Хашури воздвигнутobelisk.

З. Т. ГЕГЕШИДЗЕ

Кандидат исторических наук

ИСТОРИКО-РЕВОЛЮЦИОННЫЕ МЕСТА В ЧИАТУРАХ

В статье рассказывается о революционном прошлом марганцево-промышленного центра Грузии — г. Чиатура.

В г. Чиатура и в прилегающих к нему районах сохранился ряд историко-революционных мест. На ул. Толстого № 13, в бывшем доме братьев Кекелидзе (ныне находится мемориальный музей) в 1905 году была конспиративная квартира Чиатурского большевистского комитета. В подвале этого дома в 1905 году была устроена подпольная типография.

На привокзальной площади 26 января 1905 года состоялся митинг рабочих и крестьян, где с пламенной речью выступил С. Инцкирвели. На

площади, в центре Чиатура, 1 мая 1905 года состоялся первомайский митинг чиатурских рабочих. В село Шукрути, на том месте, где сейчас находится административный домкомбинат Шахтоуправления им. В. Ленина, 18 июня 1905 года состоялось собрание Чиатурской социал-демократической организации, на котором с докладами об итогах III съезда РСДРП выступили М. Цхакая и И. Сталин.

На окраине Чиатура, на Пхаладзевской поляне, в июле 1905 года, дважды состоялись большие дискуссионные митинги. Дискуссия окончилась полной победой большевиков. Ныне, это место украшаетobelisk.

Д. Г. ЦИЦАДЗЕ
Научный сотрудник Гос. музея
Грузии им. С. Джанашиа

РЕВОЛЮЦИОННАЯ БОРЬБА ГУРИЙСКОГО КРЕСТЬЯНСТВА

В статье говорится о той большой роли, которую сыграло гурийское крестьянство в борьбе за установление Советской власти в Грузии. В частности, о борьбе гурийцев против меньшевиков.

Далее автор подробно описывает Ноябрьское восстание 1919 года в Гурии. Вскрывает причину поражения, и дает ему историческую оценку.

Г. И. ХОРГУАШВИЛИ

Директор Каспского краеведческого музея, зам. председателя Каспского райсовета Общества охраны памятников культуры

БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ

Автор статьи говорит о памятнике материальной культуры X века «Схвилос цихе».

В бурные дни революции 1905 г. старая крепость стала местом сбора революционно-настроенных крестьян из Квемочала, Сакоринтло, Кодисцаро, Самтависи, Ламискана и из других населенных пунктов.

В 1905—1907 г. г. здесь часто устраивались нелегальные собрания революционеров.

Автор подробно останавливается на некоторых эпизодах революционного движения, связанных с этой крепостью.

И. В. НИКОЛАЙШВИЛИ

Кандидат исторических наук

ОХРАНА ДРЕВНОСТИ В КУТАЙССКОМ УЕЗДЕ В ПЕРВЫЕ ГОДЫ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ

С первых же дней установления Советской власти в нашей стране Коммунистическая партия и Советское правительство исключительное внимание уделяли охране материального и духовного культурного наследия созданного творческим гением народа.

10 июня 1921 г. Ревком Грузии издал декрет о запрещении вывоза за пределы страны предметов культурно-просветительного значения.

Значительную роль в деле охраны памятников культуры Грузии сыграло также постановление Центрального Исполнительного комитета

Грузинской Советской Социалистической республики от 11 июня 1924 года «Об охране древностей и памятников искусства и природы».

20 сентября 1924 года Указом комиссара народного образования при Главном управлении научных учреждений республики было организовано подведомственное ему отделение по охране памятников древностей и искусств. Перед отделением

была поставлена задача вести учет и охрану исторических и археологических памятников.

Далее, автор статьи рассказывает о мероприятиях по выявлению и охране памятников старины в Западной Грузии, в частности, в Кутаиси. При этом подчеркивается важная роль созданного в 1922 г. Кутаисского историко-этнографического музея.

С. Г. ХУЦИШВИЛИ
Профессор

И ОНИ ДОЛЖНЫ ОХРАНЯТЬСЯ.

Статья посвящена состоянию некоторых надгробных памятников и эпитафий общественных деятелей как в Тбилиси, так и в районах Грузии.

Автор призывает к принятию необходимых мер по приведению в надлежащий порядок надгробных памятников.

Г. Н. ШЕНГЕЛИА
Лектор Тбилисского гос. педагогического института
им. А. С. Пушкина

БОЛЬШОЙ ЛЮБИТЕЛЬ ПАМЯТНИКОВ СТАРИНЫ
(Письма подростка Г. Н. Леонидзе о памятниках культуры)

Г. Н. Леонидзе был не только несравненным мастером грузинского стиха, но и видным общественным деятелем. Трудно представить решение какого-нибудь важного вопроса культурной и литературной жизни Грузии, в котором он не принимал бы самого непосредственного участия.

Автор статьи знакомит с малоизвестными публикациями Г. Н. Леонидзе, относящимися к началу нынешнего столетия, когда поэту было всего 13—14 лет. Содержание этих публикаций свидетельствует о том, что уже в те годы Г. Н. Леонидзе был страстным ценителем памятников культуры.

Г. Ф. ДУНДУА
Кандидат исторических наук

РЕДКАЯ РИМСКАЯ ЗОЛОТАЯ МОНЕТА, НАЙДЕННАЯ НА ТЕРРИТОРИИ ГРУЗИИ

В статье описана редкая золотая монета императора Каракалы, датированная 201—206 гг. н. э. Эта монета была найдена в сел. Руиси (Ба-

рельский район) в 1939 г. Единственный, известный нам, аналогичный экземпляр хранится в Парижской национальной библиотеке.

В. А. ДЖОРБЕНАДЗЕ

Научный сотрудник Института истории,
археологии и этнографии имени И. А. Джавахишвили

ОТЧЕТНАЯ СЕССИЯ АРХЕОЛОГОВ

Статья посвящена работе XVI научной сессии Научного совета по проблеме археологии Грузии и Кавказа и Института истории, археологии и этнографии имени И. А. Джавахишвили.

В 1966 году, грузинскими археологами во время разведок и раскопок в Западной Грузии, Нижней Картли, Тетрицкаройском районе, Кахетии, Вани, Цихидзи-

ри, долине Эрцо, на Тбилисской крепости и т. д. обнаружены разновременные, весьма ценные и интересные материалы, которые обогащают новыми данными историю древней Грузии.

В работе сессии приняли участие научные сотрудники университета, научно-исследовательских институтов и музеев республики.

ეტიმოლოგია — სახელმწიფოებრივი ზრუნვით გარემოცულნი	3
Т. Ш. Канделаки — Государственная задача большой важности	7
არაქლი ზაქარიაშვილი — ეპიკით სახალხო საქმე	12
И. Д. Закарнашвили — Охране памятников — всенародная поддержка	13
სიკლიძე ქაფიშვილი — ევლტერის ძეგლებს — მზრუნველი ხელი	14
И. И. Кадейшвили — Заботливой рукой	16
ღამარა ბოლქვაძე — ევლტერის ძეგლთა დაცვის საქმე აჭარაში	16
Л. Д. Болквадзе — Дело охраны памятников культуры в Абхазии	20
ვიანორ ფაჩულა — ისტორიული ძეგლების დაცვის საქმე აფხაზეთში	20
В. П. Пачулия — Охрана исторических памятников в Абхазии	25
მხარბეგ კოდოცია — ლისეუმად შექცეული 50 წლისთავს	25
М. Г. Кодоев — Достоянно встретим юбилейную дату	30
კორნელი კინწურაშვილი — ახალგაზრდობის დეობლი საქმე	30
К. К. Кинцурашвили — Кривое дело молодежи	30
ოსიებ ნონეშვილი — ჩუქვითმისმეტყელის ეპიტაფია (ლექსი)	3
В. Е. Нонешвия — Эпитафия поэта (Стихотворение)	3

მე პ ა რ ი უ ს ლ ი ა ნ დ ე მ თ ა მ ა ბ ი ა ნ ე მ
ЛЕТОНЬСЬ БУРНЫХ ДНЕЙ РЕВОЛЮЦИИ

ზაქარა მკედელიშვილი — იბილისის რევოლუციური წარსული	14
З. П. Мchedlishvili — Революционное прошлое Тбилиси	14
ბებრე ვაჭრიძე — ქუთაისის რევოლუციური წარსულიდან	18
И. В. Вацридзе — На революционного прошлого г. Кутаиси	18
გიორგი გოგოლაძე — ხაშურელ რკინიგზელთა ხსოვნის ევოლუციური ძეგლი და ისტორიული-რევოლუციური ადგილები	43
Г. А. Гоголадзе — Забастовка железнодорожников на ст. Ханука в 1906 году	43
ზინა ვეგეშიძე — ქუთაისის ისტორიული-რევოლუციური ადგილები	47
З. Т. Гегешадзе — Историко-революционные места в Чхатурах	47
დურმიზან ციხეაძე — ბრძოლა გერიაში სამკოთა ხელისუფლებს გამარჯვებისათვის	54
Д. Г. Цихиадзе — Революционная борьба Гურიевского крестьянства	58
გიორგი ზორგეთაშვილი — მღვმარე მოწმე	58
Г. И. Хоргуашвили — Безмолвный свидетель	58

ქ ე ლ ტ ე რ ის ძ ე გ ლ თ ა დ ა მ ე ი ს ი ს ტ ო რ ი ი ა ნ ე მ
ИЗ ИСТОРИИ ОХРАНЫ ПАМЯТНИКОВ КУЛЬТУРЫ

მიხეილ ნიკოლაიშვილი — ევლტერის ძეგლთა დაცვის მდგომარეობა ქუთაისის მაზრაში საპკოთა ხელისუფლებს პირველ წლებში (1921—1925 წ. წ.)	64
М. В. Николаишвили — Охрана древности в Кутаисском уезде в первые годы Советской власти (1921—1925 г. г.)	64
სოლომონ ხუციშვილი — ამ ძეგლებსაც უნდა პატიონობა	71
С. Г. Хуцишвили — И они должны охраняться	71

- გურამ შენგელია — გიორგი ლეონიძის ნაგებობისდროინდელი წერილები სიძველეთა შესახებ 74
- Г. Н. Шенгелиа — Большой любитель памятников старины (Письма подростка Г. Н. Леонидзе о памятниках культуры) 74
- გიორგი დუნდუა — საქართველოს მიწა-წყალზე ნაპოვნი იშვიათი რომაული მონეტა . . . 77
- Г. Ф. Дундуа — Редкая Римская золотая монета найденная на территории Грузии 77

მ რ თ ნ ი ა ბ

- ბესარიონ ჭობენაძე — არქეოლოგთა საანგარიშო სესია 79
- В. А. Дзорбенадзе — Отчетная сессия археологов
- ოქტომბრის 10 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სესიები ხაშურსა და გორში
- Информации о научных сессиях, проведенных в г. г. Хашури и Гори

გეორგიული
მემორიალი

Грузинское общество охраны памятников культуры

Серия «Памятники материальной культуры»

Выходит на общественных началах

ДРУЗЬЯ ПАМЯТНИКОВ КУЛЬТУРЫ

Сборник тринадцатый

(На грузинском языке)

სერიის რედაქტორი ოთარ თაბთაძეშვილი
რედაქტორი ლევან მატარაძე
ყდა ელგუჯა ამაშუქელი

ტექრედაქტორი გ. ამაშუქელი
კორექტორი ი. წიკლაური

ფურადი ფოტო-ილუსტრაციები დაბეჭდილი: ფურადი ზეჯვას სტამბაში

გადაეცა წარმოებას 12|X 67 წ. ხელმოწერილია დასაბუქდად 29|X1 67 წ.
ნაბეჭდი თაბ.—5 სააღ. საგამომ. თაბ. 7,5
ანაწყოზის ზომა 7 x 11,5 ქალაღდის ზომა 70x108 1|16

ფასი 72 კაბ.
Цена 72 коп.

რედაქციის მისამართი: ძე რ თ ი ს ხ კ ი ს ქ. 19, ტელ. 9-84-47

საქართველოს თეატრალური საზ.-მის სტამბა, თბილისი, გორკის ქ. № 3

Типография Театрального Общества Грузии, Тбилиси, ул. Горького № 3

შეკეთა 3812

თა 11696

ტირაჟი 3.000